Eng title
+19 plates

ANTIGRAPHEVS
Siue
CONSCIENTIA
HOMINIS
R.P. H. DREXELII.

Antverpiæ.
Apud Viduam J. Cnobbari. A.° 1655.

fi.

ANTIGRAPHEUS
Sive
CONSCIENTIA HOMINIS,
Coram
SERENISSIMO
MAXIMILIANO
ELECTORE BAVARO,
Illuſtrata:
per
R. P. HIEREMIAM
DREXELIUM SOC: JESU.
ANNO 1632.

Nunc primùm,
Cum facultate ſuperiorum & Privilegio.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Apud JODOCUM KALCOVIUM,
ET SOCIOS.
Anno 1655.

SERENISSIMO PRINCIPI
ac
DOMINO, DOMINO
ERNESTO
HASSIÆ LANDGRAVIO, PRINCIPI HIRSFELDENSI, COMITI Cattimeliboci, Deciæ, Ziegenhainj Niddæ & Schavvenburg, &c.

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

QVod Regum fasti de Saule memorant, illum aliud agendo, ad Samuelem fortuitò delatum; ibique epulo adhibitum, etiam ferculo lautiore honoratum esse: hoc nemo non dixerit Celsitudini Tuæ contigisse, Princeps Serenissime; simul ac libelli huius Auctorem, Auctorisque Patronum inspexerit.

 Nam

Nam quòd Armum Prophetes asservari præceperit Hospiti, nec invitato, neque convivium vel per somnium cogitanti, id Numinis instinctu est factum; *auriculam Samueli revelantis a*: quod convivator ipse insinuabat, cùm diceret: *Ecce quod remansit: pone ante te, & comede, quia de industria servatum est tibi b*. Numinis videlicet nutuin populi sui Caput Saulem destinantis. Armum enim futuro Regi vel dignitatis indicium, vel oneris brevi subeundi prognosticum volebat esse.

Ita profectò se res habet cum Antigrapheo nostro, cum libello de Conscientia hominis conscripto, quem optimus Pater Hieremias Drexelius in vivis

a 1.*Reg.*9.*v.*15. b *Ibid.v.*24.

vis promiserat, & inter posthumos plures alios reliquerat; æquè suis absolutum numeris & propria manu exaratum, atque alios, qui publicum iam dudum aspexêre. Remansit, tamen iste; vt reor, non sine fato, (cum altero aliquo itidem in lucem prope diem prodituro,) vt in hominum manus hactenus non veniret.

Quo inquis fato? certè non alio, Princeps Serenissime, quàm quòd arcano Numinis consilio Tibi præ aliis quam pluribus Magnatum destinatus esset: non alio fato, quám vt Tibi aliud agendo hac transeunti, sicut Sauli armus, nihil cogitanti, consecraretur: non alio, quam quód Tibi ex argumento suo debeatur.

Materia libelli de qua agitur Conſcientia eſt, quam quidem Drexelius ſartam tectam inter homines cupit, variiſque rationibus atque momentis, quàm poteſt validiſſimè, adnititur commendare; at nunquam ità efficaciter calamo ſuo, quàm tu Illuſtriſſimo, quocunque te confers, exemplo mortalibus perſuadebit. Nimis enim quam certum eſt, quod Annæus iam olim effatus. *Longum iter eſt per præcepta, breve & efficax per exempla* a. Tibi ô Princeps de induſtria ſervatus eſt; Tibi libellus inſcribendus erat, non tam vt Patrocinium ab authoritate contra malevolos haberet, quam vt virtus tua (vtpote Conſcientiæ Cultoris ſtrenuiſſimi) quod

a *Sen. Epi.* 6.

quod rationes ſcriptoris apud Lectorem minus poſſent, potenti exemplo impetraret.

Tu enim conſpecto libelli argumento cum Paulo dicere potes: *In hoc & ipſe ſtudeo, ſine offendiculo Conſcientiam habere ad Deum & homines ſemper*; *a* Qui à primis vnguiculis ita educatus eſſe perhiberis, vt pueritiam etiam egreſſus, eius tamen adhuc integritatis maneres, vt inter dexteram ſiniſtràmue quid intereſſet, *b* vixdum perſpiceres: non vitio mentis hebetioris, ſed innocentis beneficio educationis. Ex qua, tametſi aliunde, ſiue, à natalibus ſiue naturæ dotibus inglorius fuiſſes, abunde ſat ornamēti,

a *Actor.* 24. 16.
b *Ionæ* 4. 11.

tuæ ſcilicet teſtimonium Conſcientiæ haberes.

Superſedemus particulatim actiones tuas, ad amuſſim exigi ſolitas recenſere: ne aſſentationis, quam in aliis improbamus, notam ipſi incurramus. Vnum tamen illud generoſiſſimum facinus (quod inſtar omnium eſſe poſſit, quodque Orbi huic noſtro pœne vniverſo, quia tantum innotuit,) quin amplius penſitemus animo, ſtyloque exornemus, nemo prohibuerit: quando id ipſum Conſcientiæ tam ſtudioſus, Paulus ad Galatas, in Domino gloriabundus oſtentauit. Quid illud, inquis? Conſcientiæ ſollicitudinem curámque cui ſe ex integro addictum deditumque aliàs aſſeruiſſet.

Cum placuit ei, ait Apostolus, *qui me segregavit ex vtero matris meæ, & vocavit per gratiam suam, vt revelaret Filium suum in me, vt euangelizarem illum gentibus: Continuò non acquievi carni & sanguini.* a &c,

Quòd Augustinus ita interpretatur. *Segregatur quodammodo de ventre Matris, quisquis à carnalium parentum consuetudine cæca separatur: acquiescit autem carni & sanguini quisquis carnalibus propinquis & consanguineis suis carnaliter suadentibus assentitur* b. Hoc Paulus fecit. Ille tam *abundans traditionum paternarum æmulator*. Ille *minarum & cædis spirans Persecutor*, qui Dei *Ecclesiam supra modum persecutus*, eam expugnatum

a *Gal.c.*1.*v.*15. b *Aug; in le.t.*4.

gnatum extirpatumque ibat. Et momentô tamen in Agnum abiit ex Lupo, ſimul boni & benigniſſimi Paſtoris de Cœlo ſeu minas ſeu monita inaudiit: *Saule Saule: &c. Continuò non acquievit carni & ſanguini* quin manibus pedibuſque in vocantis voluntatem ſeſe reſignaret, mutato clypeo tantum de reliquo in Judaiſmum pugnaturus, quantũ ad id temporis eundem propugnaſſet. Idque non alio ex capite, quàm quòd *Conſcientiam ad Deum & homines habere ſine offendiculo ſemper ſtuduiſſet.*

Quiſquis hoc ipſum de ERNESTO dixerit noſtro, quod res eſt, dixerit, nihil auribus tribuendo: vtpote cui non minus periculi à carne, à ſanguine, quàm Paulo tunc à *Coætaneis*

neis ingenere, à Sacerdotum Principibus, quorum legatione fungebatur, potuit imminuiſſe. Nunquid enim à ventre Matris, non ſegregatus eſt, qui à cæca parentum conſuetudine tam ſe animoſus expedivit? cum valere tenebras juſſit, in quas poſtremi & proximi progenitorum, nuper admodum à majorum ſuorum clariſſima Fidei luce, per fraudem ſunt abducti? cum carnalibus propinquis carnaliter ſuadentibus, aut prudentiſſime obſurduit, aut cordatiſſimè occurrit.

Et hoc quidem eo rerum ſtatu ac tempore, quo Adverſarii ſuarum partium non modica ſperabant incrementa; noſtrarum contra interitũ plus quam præſentem ſomniabant. An-

non

non debebat Princeps ERNESTUS conceptas bonæ mentis ſcintillas more aliorum non paucorum Magnatũ, idem quandóque parturientium, tantiſper ſub cinere fovere? quoad æſtus heterodoxorum, ab armis recens poſitis nondum planè ſopitus, magis ac magis deferbuiſſet? Aut ſpes illa, quæ modò in herba eſt, plenius in meſſem adoleuiſſet? Ita nec odio Acatholicorum ſeſe vnus vnicus obieciſſet, aut offenſam ſi quampiam cum aliis incurriſſet, certè calamitatis optatum è conſortio plurimum levamen accepiſſet.

Hæ tales tam carnis quam ſanguinis argutiæ, quantumvis multis in arietem poſſint eſſe, quo animis dejecti concidant

aut ſaltem in ruinam inclinentur: Paulo tamen alicui, Pauliue æmulo; ERNESTO dixerim noſtro, ut rigidiſſimo Conſcientiæ Cuſtodi in Fidei non leve ſerviêre ſtabilimentum. Vnde mirum non eſt, ſi libellus hic noſter Conſcientiæ Hunc ſibi è millibus Patronum vnicum vendicet: ſi de induſtria Huic ipſi divinitus ſervatus dicatur: Eique quàm demiſſiſſimè à nobis dedicetur, repetitis Prophetæ verbis: *Ecce quod remanſit*: Princeps Sereniſsime: *pone ante Te & comede; Tibi enim de induſtria ſervatum eſt.* Non Armum, ſed librum cape ſis, qui lectionem refectioni corporis frequenter præferre ſoles: librum accipe, non qualem Ioannes ab Angelo qui

ventrem amaricari faciat: *a* (quod Patrono evenire posset, Conscientiæ suæ parum studioso:) sed similem volumini, quod Ezechieli porrectum in ore fiebat sicut mel dulce *b*.

Huiusmodi noster, quem offerimus, Liber est, qui tua non minùs mellita reddet legentis labia, quàm Dei eloquia Davidis fauces. Reddet enim testimonium Conscientiæ tuæ de integritate, Tibique spem non dubiam ingeret de libro longè beatissimo: de libro Vitæ. Vale, Princeps Serenissime; & quam Drexelius scripto docuit, Tu factis excolere Conscientiam, vti hactenus consuevisti, strenuè

a *Apoc.* 10. 9. b *Ezech.* 3. 3.
c *Ps.* 118.

nuè perseuera. Neoburgi. Cal. Novemb. Festo Die omnium Sanctorum. Anno 1652.

Serenitati Tuæ

Devotissimum

Collegium Societatis JESU Neoburgi.

AD LECTOREM.

POsset Antigrápheus Drexelij suppositițius tibi videri, Amice Lector; quòd longe pòst in lucem veniat, quàm posthumi plures publicati, & opuscula omnia in geminos contracta sunt tomos. At vbi P. Philippi Allegambe de scriptoribus Societatis inspexeris catalogum; & Iconem operibus Drexelij præfixam, facilè errorem, qui intervenerat, deprehendes: Nam ille tibi & Antigrápheum, & Iobum disertissimis verbis promittit; & ista vtrumque libellum per symbola clarissimè repræsentat. Nihil enim vtrique deerat, eleganti charactere pro typo ab ipso authore descripto, quàm quod frontispicio carerent, capitum inscriptionibus, nec instar aliorum, compacti essent. Hic ludicrus error tam vtili scriptione te hactenus privavit. Tuum erit modò agnoscere, & in horas proditurum etiam alterum, scilicet Iobum, benevolè acceptare. Vale.

CON-

CONSCIENTIA
sive
ANTIGRAPHEUS HOMINIS.

CAPUT I.

Quid sit Conscientia?

Vllum animalium alteri tam dissimile in multis atque homini Homo. Prima dissimilitudo vultûs miraculum censeri potest. Nobilissimus encomiastes naturæ Plinius, vt rem mirissimam obstupescens: In facie, inquit, vultúque nostro cùm sint decem aut paullò plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies existere, quod ars nulla in paucis numero præstet affectando a.

Altera dissimilitudo est affectuum humanorum. Vbi reperias alterum alteri propensionibus, animi moti-

a *Plin. l. 7. Nat. Hist. c. 1.*

bus, affectionibus è toto similem? Et quamuis plures eandem inhient voluptatem, non tamen eodem modo.

Tertia, nullus hominum similis est alteri formâ modóque moriendi. Quod ii testantur, qui quotidie moribundis adsunt.

Quarta, Nemo alteri similis est Conscientiâ. Tot hîc differentiæ, quot homines. Id jam olim fassus Origenes: Sicut facies, inquit, à facie differt, sic corda, voluntates, virtutes, & fere conscientiæ. Animi facies Conscientia. Hanc inspice & animum vidisti.

Tarsensis Paulus duo quædam à Timotheo suo exigens. Hoc, inquit, præceptum commendo tibi, fili Timothee &c. Vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam *a*. Fidem vivam sine quâ nullus potest placere Deo. *b* Conscientiam bonam, sine qua nemo videbit Deum. *c* De conscientiâ disse-

a 1. *Tim. cap.* 1. *vers.* 18. b *Hebr. c.* 11. *vers.* 6. c *Hebr. cap.* 12. *vers.* 14.

differere mihi animus eſt, ſed hac methodo. Ad ſingula capita ſcripturam & picturam, anteambulones ſequentium indices præmittam. Addam more meo exordiolum quod ſui capitis inſtitutum & thema compendio dicat. Hoc igitur primo capite, quid Conſcientia, quid Synteresis ſit, explicabo: Præmiſſis tamen, vt pollicitus ſum, ſcripturâ & picturâ indicibus eorum, quæ hoc capite dicenda.

SCRIPTURA.

Eſto Conſentiens adverſario tuo, citò, dum es in via cum eo. Math. cap. 5. verſ. 15.

PICTURA.

Oculus è nubibus emicans cum his verbis; ſolus hic Conſcientiæ Arbiter.

Conſcientia quid eſt? Dictamen, ſeu, Iudicium practicum rectæ rationis: ſæpe idem cum ſynterefi. Theologi tamen ita diſtinguunt.

Synterefis, aiunt, eſt habitus principiorum practicorum *a*. Exemplo demonſtramus id, quod dicimus: Omne peccatum eſt fugiendum, ſed cibo & vino ſe onerare, comiſſari, furari, fallere, mentiri, fornicari peccata ſunt, ergo fugienda. Hæc principia agendorum per ſe nota ſynterefis docet.

Doctiſſimus Gerſon hanc animi facultatem vocat Apicem mentis, ſcintillam rationis, naturalem inſtinctum in bonum, virginalem particulam animæ. *b* Hæc neque apud inferos ullis ignibus extinguitur. Synterefis ergo habitus eſt principiorum ſed practicorum. Illum alium, quem Intellectum appellant *c*; Ariſtoteli explicandum committimus. Nos de ſynterefi loquimur, quam Hieronymus Ezechielis interpres cum Gerſone *Rationis ſcintillam* nominat, quæ nec in Caino, fratris ſicario, fuit ſopita.

Ani-

a *Thom. parte l. q. 79. a 12.* b *Gerſon de Nativit. B. Vir. circa med:* c *Seu habitum principiorum ſpeculabilium de quo Ariſtot. l. 6. Et hic. c. 6, vbi, Omne totum maius eſt ſuâ parte.*

Animus quidem naturâ suâ dividi nequit, verùm ob diversas actiones diversa sortitur nomina, diciturque Intellectus, Ratio, Synteresis, Conscientia. Sed ut discrimen inter synteresin & Conscientiam vel ipsis oculis explicetur, hoc addamus.

Non inerudite synteresis comparatur scintillæ quam igniarius fomes concepit, conscientia sulfuratis schidiis quæ accenduntur: atqui plus certè luminis habent sulphurata schidia, quàm scintilla fomiti copulata. Et videte, quomodo hæc triplex animi facultas Synteresis, Ratio seu Intellectus, & Conscientia inter se nexa sint, quâ ratione syllogismus. Synteresis ait: Omne malum fugiendum: Subjungit ratio, sed mendacium, fornicatio, furtum, adulterium est malum: Conclusionem addit Conscientia, Ergo fugiendum. Hinc Conscientia identidem hortatur & monet: Hoc age, hoc cave, hic contine, ab hoc abstine; hoc fuge & execrare: Quod enim Synteresis in genere, hoc Conscientia in particu-

lari vetat, vel imperat: quasi à facie colubri fuge peccata. *a* Eodem modo synteresis principium syllogismi hoc ponit: Divinæ Voluntati parendum in omnibus. Addit Ratio, sed hoc voluntas divina imperat. Concludit Conscientia; Igitur parendum ei. Hinc etiam, vt aliquibus placet, Conscientia velut concludens scientia nuncupatur; Hinc nomina sortitur tam diversa. Nos ordine duodecim recitabimus; è quibus penultimum maximè observandum.

I. Conscientia Liber seu Codex dicitur. Ita differens de eâ Chrysostomus: Habeto, inquit, codicem Conscientiam tuam, & scribe quotidiana peccata. *b* Fatali die mundi sedebit judicium & aperientur libri, *c* Conscientiæ omnium patebunt.

II. Lectulus. Rex David post flagitium geminum iam patratum: Lavabo, inquit, per singulas noctes

a *Eccl. c.* 21. *v.* 2. b *Chrys. in Ps.* 50. *Hom.* 2. *mihi pag:* 852. c *Dan.* 6. *v.* 10.

fol. 24.

noctes lectum meum. *a* Lectum tantum? Conscientiam quoque sordidatam, quæ his oculorum imbribus lavatur. Cælestis sponsa: In lectulo meo, inquit, per noctes quæsivi quem diligit anima mea. *b* In lectulo sponsum cælestem sollicite quærit, qui conscientiam noctu exacte discutit, & totum secum ipse remetitur diem. De angustiore hoc lectulo Isaias vates: Coangustatum est stratum, inquit, ita ut alter decidat *c*: Si Christus lectulum conscientiæ occupat, nulli vitio illic, nulli diabolo locus est: Exeste monstra. Tam dispares inquilinos non capit una conscientia. Nec in una sede morantur Christus & Belial. Vbi Christus excluditur, satanas cum omnium vitiorum choro admittitur.

III. SPECULUM est Conscientia, & quidem speculum sine mendacio, quod vel afflatu levi contaminatur. Hoc speculum & pulchra & fœda repræsentat, laudat & objurgat. Nec enim tantum dicit: *Hodie te bene gessisti:* Sed exprobrat ac reprehendit:

a *Ps.6.v.7.* b *Cant.c.3.v.1.* c *Isa.28.*

VII. Murus Aheneus est Conscientia pura. Venusino vati hoc tutò credamus.

Si recte facies ; hic murus aheneus esto.

Nil conscire sibi , nullâ pallescere culpa. a

Hac parte , si volumus , invulnerabiles sumus. Pecuniam, famam, vitam eripere quis potest , aheneum hunc murum dejicere nemo potest. Conscientiam recti quis mihi eripiat, nisi ego ipse ? Bona conscientia murus impenetrabilis.

VIII. Gallus Cantans, idque diu noctuque. Petrus Christum sibi vaticinantẽ oculis siccis audiit ; & non ingemuit : in area Caiphæ Christum negavit , & non flevit ; negationem jurejurando confirmavit , & non lacrimavit ; perjurio confirmationem adjecit , & nihil doluit ; Gallus cantavit , & amarè flevit . Tum demùm fluunt lacrimæ, cum Conscientia suum sibi auditorem vindicans , dirum flagitiorum carmen incipit cantare.

IX. Ca-

a *Horat. l. 1. epist. ad Mæcen. med.*

IX. Canis etiam vocatur Conſcientia. Tobias natu minor profectionis longæ aſſiduum aſſeclam habuit canem. Ita ſacra pagina narrat: Profectus eſt Tobias, & canis ſecutus eſt eum *a*. Cumque jam redux è regione Medorum feſtinaret in patriam, Præcucurrit canis, qui ſimul fuerat in via, & quaſi nuntius adveniens, herilis filii præſentiam ſignificabat. Conſcientia canis vigilantiſſimus, præ illis Capitolii ſopitis vigilibus, cum hoſtem advertit, non pane, non carne, non arte ulla ſopiri ſe ſinit. Vigilat & latrat.

X. Pædagogus eſt, quod Origenes diſerte teſtatus: Conſcientia, inquit, corrector affectuum, pædagogus animæ. Laudatiſſimus philoſophorum Epictetus ſtylo prorſus Chriſtiano: Parentes, inquit, pueros nos pædagogo tradunt, qui ubique obſervet, ne lædamur. Deus jam viros conſcientiæ tradit cuſtodiendos. Quæ quidem cuſtodia nequaquam contemnenda, quoniam & Deo diſpliceret, & conſcien-

a *Tob. c. 6. & c. 11.*

tiæ

tiæ ipsi nostræ hostes essemus. *a* Nemo Christianus magis Christianè dixerit.

XI. ANTIGRAPHEUS est Conscientia, & quidem accuratissimus, nihil hic scriba dissimulat, fideliter notat, monet, vellicat, nec solum objicit quæ male commissa, sed etiam quæ negligenter omissa sunt. Officio suo fungens hic Antigrapheus: potuisses, ait, hoc non omittere, nil impar viribus fecisses: Debuisses istud non facere, lex divina vetat, omnis ratio reclamat. Hæ istius antigraphei sunt notæ. Et quod olim Pilatus, idem hic pronuntiat Notarius; Quod scripsi, scripsi. Æternum non deletur hæc scriptura: Venia quidem noxarum impetratur, sed facti conscientia non tollitur. Quod scripsit, scripsit.

XII. DEUS est Conscientia in humano corpore. Erudite cecinit Menander: Mortalibus cunctis conscientia Deus. Cui accinens Theophilus Antiochenus: Bene, ait, quod Conscientiam divinum quid esse viderunt;

a *Apud Stobæum serm. de Conscientia.*

derunt; & non posse tale quid homini ab hominibus donari: sed insipienter, quod donum à donante non distixerunt. Bona Conscientia per Orbem secura it ac redit: Mala conscientia, præsertim quæ se tuetur mentiendo, per Orbem licet tuta eat, non redibit certe tuta. Quisquis enim semel mentiri est ausus, sæpius id fecisse, sæpius facturus, facile convincitur.

Ita Deus suum veluti proregem in homine collocavit, Conscientiam. Mortalibus cunctis Conscientia Deus. Ita Christus Dei filius quemvis monuit: Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo: ne forte tradat te adversarius judici, & judex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. *a* Quis adversarius iste? Conscientia, inquit Athanasius, seu lex Dei scripta in corde humano. Huic esto benevolus & consentiens. Compone, paciscere, transige cum eo, præbe te illi amicissimum. Cùm enim creditor debitorem ad judicis tribunal trahit, matu-

re

a *Matth. c.5. v.25.*

re debitor sibi ipsi consulèt, si cum creditore pacisci possit in via, ne ad Magistratum tractus compingatur in vincula, & ad novissimum quadrantem soluere jubeatùr.

Vetus & notus scriptor rem narratu dignam memorans: Cum in cænobio, inquit, Firmini abbatis agerem, unus aliquis è latronum manipulo venit ad abbatem Zosimum, rogavitque in domesticum & incolam admitti, à flagitiis se aliter non temperaturum. Admissus est. Non ita multo post abbas Zosimus humaniter illum affatus: Mi frater, inquit, in hoc monasterio vix diu securus eris, cædibus jam infamis ad macellum extraheris. Ducam te igitur Gazam ad monasterium abbatis Dorothei. Ductus est. Hic novennio agens omnes sanctissimi Davidis Hymnos [a] memoria complexus, quidquid est rituum inter monachos, addidicit. Exacto novennio, conscientia etiamnum stimulante, ad Zosimum abbatem rediens: Oro te Pater, inquit, profanam mihi vestem redde;

[a] Den gantzen Psalter.

de; hic persistere non sinor. Eccur obsecro, ait Zosimus, quid te injuriarum hinc expellit? Num religiosa vita paullatim desipit? Num te frangit corporis afflictatio? Cui religiosus latro: nil horum est, inquit, mi Pater, quod ad abitum me rapit. En novennium jejuniis, obedientia, precationibus, continentia transegi, nec dubito, quin bonus Deus flagitiis meis veniam concesserit. Nihilominus urit me Conscientia & fodicat, & urget: Videor mihi ante me videre puerulum, quem inter cæteros occidi, qui mihi dicat. Cur me occidisti? Hæc species assidue obversatur oculis: Hæc in templo, in cubiculo, in triclinio, in horto, in ipso cælesti convivio, inter orandum, inter legendum, psallendum, laborandum identidem me vellicat, & illas voces oggerit assidue: Cur me occidisti? Quapropter decretum est mihi, magistratum & judices ultro adire, & me occidendum sistere, ut moriar pro puerulo quem sine ulla caussa occidi. Saltem hoc modo

vulturis me lacerantis ungues exarmabo. Fecit quod ſtatuit. Dioſpolim abiit, magiſtratui ſe ſtitit, in vincula ductus, & capite plexus eſt *a.* Vis ingens conſcientia. Antigrapheus accuratiſſimus, adverſarius acerbiſſimus eſt Conſcientia. Ideo Chriſtus ſuadet & hortatur: *Eſto conſentiens adverſario tuo*: cum hoc antigrapheo conveni, & litem compone. *Cito*: ne forſan hinc ſubito auferaris à morte. *Dum es in via cum eo*: dum vivis, dum ad Chriſti tribunal pergis. *Ne forte tradat te adverſarius judici*: quod certo fiet, niſi mature ita cum eo tranſigas, ut illum tibi concilies. *Et judex tradat te miniſtro*: Diabolo carnifici, juſtitiæ divinæ miniſtratori. *Et mittaris in carcerem*: non catenis ſolum, ſed flammis horrificum, in quo habitat æternitas. *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas noviſſimum quadrantem.* Summo & ſtrictiſſimo jure tecum agetur. Teruncius vel minimus erit ſolvendus. Ad aſſem pendes omnia.

Ite mortales, & vitam voluptatibus

bus

a Io. moſchus c. 166.

bus traducite; Antigrapheus vester vigilat, & quicquid cogitatu, dicto, facto delinquitur, sedulitate assidua notat, non tam ut antigrapheus, quam ut adversarius acerrimus. Quivis viderit, qua ratione cum hoc suo antigrapheo & adversario, dum licet, conveniat. Habemus Dei vicarium & proregem in cordibus nostris, Conscientiam nostram. Qui rebellis est Conscientiæ, nec obtemperat Deo.

CAPUT II.

Conscientia bona, thesaurus maximus summum gaudium.

Dictaverat Deus summi sacerdotis vestem, tunicam hyacinthinam, ad vestis oram jusserat appendi aurea tintinnabula, interjectis alternatim malis punicis ex eodem metallo. Gregorius Nyssenus mysterii hujus interpres: Aureis, inquit, campanulis vera fides significatur. In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum *a*.

a *Rom. c.* 10. *v.* 18.

Mala verò punica ex auro, Conscientiam puram designant. Quæ duo Paulus, ut supra diximus, commendat intime: Fidem vivam, & bonam conscientiam.

Quid synteresis, quid Conscientia, quam diversa Conscientiæ sint nomina, explicatum est. Præsertim antigrapheum *a* animo imprimendum monuimus, qui nihil dissimulat, omnia observat, non raro minima quæque notat. Progredimur, ostensuri summum in Orbe hoc nostro bonum esse, bonam conscientiam, thesauris & gaudiis omnibus antistare.

a Der Gegenschreiber.

SCRIPTURA.

Secura mens quasi juge Convivium. Prov. 15. v. 15.

PICTURA.

Christus in corde sedens læva librum tenet, oris autem amœnitate & sublatâ dexterâ modulos parat.

SAlomonis oraculum est: Omnes dies pauperis, mali: Secura mens quasi

fol. 36.

quasi juge convivium. *a* Mens secura, est Conscientia à gravioribus noxis libera.

Hæc sibi domi plaudit, hæc sibi canit & Deo. Bona conscientia rectæ rationi semper consentanea, & divinæ voluntati in rebus omnibus subjecta est. Hic edax vultur, hic erodentes vermes nil loci habent; hic convivium beatum, suave, dissidiis nullis interruptum, perpetuum. Quæ Conscientiæ tam tranquillæ sint dictamina, quæ signa, suo loco, & tempore suggeremus.

Multa somniarunt prisci de Ambrosia & Nectare. At nugamenta & fabula omnia. Ambrosiam & Nectar nullus uspiam cauponum vendit, sola suo domino Conscientia has delitias propinat: Hæc illius promus & condus est. *b* Erectæ conscientiæ homo, lætissimus canit: Nihil mihi conscius sum; in divinam voluntatem summa devotione feror, Deo meo toto animo vereque fido, hinc mihi faventem Deum promitto. Hoc nectar & Ambrosia. Hinc na-

a *Prov. c. 15. v. 15.* b Kellerer.

citur, ut Petrus Cellensis abbas testatur, sabbatum ex sabbato, convivium ex convivio continuatione gaudii, uti inter filios Iobi *a*. Promtuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud *b*. Hic liquida & pura voluptas, hic gaudium & triumphus, hic exultatio & lætitiæ cumulus; hic vere gaudetur in sinu, quoniam secura mens juge convivium.

Plutarchi & Plinii *c* Elogiis celebratissima herba est Nepenthes, jam olim ab Homero plurimum laudata. Hæc poculis, ut ajebant, addita, omnem tollit convivii tristitiam. Verissimum Nepenthes est bona conscientia, omnem vitæ sollicitudinem pellit, omnem abolet mœstitiam.

Petrus Cellensis, quem dixi, hoc etiam poculum subministrans. Bona, inquit, conscientia, est scyphus Ioseph, in quo augurari & inebriari solet animus. Erudite & apposite. Siquidem Ioseph augurabatur & naturaliter divinabat, cum suorum convivarum prudentiam, arcana, temperantiam,

a *Pet. Cel. libel. de Consc.* b *Ps.* 143. *v.* 13.
c *Plin. l.* 21. *Nat. hist. c.* 21. *med. Hom. Od.* 5.

perantiam, pleno ſcypho exploraret, uti Ephræm Syrus aliique id explicant. Erecta & hilaris conſcientia aureus eſt Scyphus, quo auguramur & divinamus non imperite, nobis cum Deo amicitiam eſſe, Deumque nos in ſuis habere. Hinc certe animum dulcis tranquillitas perfundit. Quod Ambroſius confirmans: Quis, inquit, puritate pectoris dulcior fructus, quis cibus ſuavior, quam is, quem animus bene ſibi conſcii, & mens innocentis epulatur a. Secura mens juge convivium.

Neque muſica deeſt huic convivio, ubi cantum & modulorum numeros moderatur Christus. Citharædi ſeptem Germanis muſica cenſetur optima b. Compone citharædos mille, nil erunt ad illam bonæ Conſcientiæ muſicam. Siracides dilucide hoc teſtatus: Non eſt, inquit, oblectamentum ſuper cordis gaudium c. Gaudere in ſinu ſuaviſſima eſt muſica.

Cum Themiſtocles ad Theatrum ſpe-

a *Ambroſ. in pſ.* 35 b Iſt nichts über ſieben Lauten. c *Eccli. c.* 30. *v.* 17.

ſpectaturus iret, familiariter interrogatus eſt, cujus fidicinis vocem, quam muſicam gratiſſimis hauriret auribus? Illam, ajebat, quæ meas laudes decantat. Quid laudum & encomiorum homo Chriſtianus ſuavius & honeſtius audiat, quam quod bona recitat conſcientia, quæ ſolum laudanda laudat. Laus hominum cantio frigidiſſima ſæpius falſa, nihili facienda; laus Conſcientiæ laus vera, muſica dulciſſima, ſummi æſtimanda. Revera Paulus hanc Conſcientiæ harmoniam, hunc concentum ejus jucundiſſimum vel mille citharædis præferens: Gloria noſtra hæc eſt, inquit, teſtimonium *Conſcientiæ* noſtræ. *a*

Et quamvis latratus canum, aut luporum vlulatus hanc muſicam quandoque interſtrepere ac turbare videantur, Conſcientia tamen clamore prævalet, nec turbatur turbis, quamcunque abſonam vocum confuſionem ſuperat. Quo in genere Conſcientia velut echinus eſt inter allatrantes canes, qui aculeos explicat,

a 2. *Cor. c.* 1. *v.* 2.

cat, ſpinas erigit, in ſecurum ſe globum convolvit, & hoſtem provocat, quaſi diceret: Huc adſit, cui pugna placet; Congrediamur: os cruentum mox referet quisquis vicinior acceſſerit. Ita illa inter convicia & contumelias, inter opprobria & calumnias, inter terrores & minas erecta & hilaris ſermones hominum malevolos, velut minorum canum latratus, ſpernit; ſeipſam his animat: Non eſt quod cures iniqua hominum de te judicia; ululent lupi, latrent canes, vano morſu in te ſæviant, dentes non infigent. Contemne iſta, ad unum reſpice Deum, unum illum attende. His ſemet Conſcientia ſolatur & erigit. Huc noti ſcriptoris monitum ſpectat: Fili, humanum ne metuas judicium, ubi te Conſcientia pium reddit & inſontem *a* Secura mens juge convivium ab hoc convivio facilis in paradiſum tranſitus eſt.

Iucundiſſimam hanc conſcientiæ tranquillitatem guſtans Auguſtinus: Lætitia

a b *Thomas de Kemp. l,3. de imit. Chriſti:* c.36.

Lætitia bonæ conſcientiæ, inquit, Paradiſus eſt. Tranquillitate conſcientiæ nihil excogitari beatius poteſt. Verius atque jucundius eſt, gaudere hominem de bona conſcientia inter moleſtias quam de mala inter delitias *a*.

De liquidiſſima bonæ Conſcientiæ voluptate Bernardus eximie: Conſcientia, inquit, cordis ſcientia; quando cor novit ſeipſum, appellatur conſcientia; quando præter ſe alia, nominatur ſcientia. Conſcientia bona, titulus eſt religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus delitiarum, aureum reclinatorium, gaudium Angelorum, Arca fœderis, theſaurus regis, Aula Dei, habitaculum ſpiritus ſancti, Liber ſignatus & clauſus, in die judicii aperiendus *b*. Paria cum Bernardo ſentiens Chryſoſtomus:

Hæc omnia luculente confirmans Siracides: Bona eſt, inquit, ſubſtantia,

a *Aug. l. 21. de Civit. & l. de Catechiſ. Rudib.* b *Bern. l. de Inter. domo, c. 22. Chryſoſt. tom. 5. mihi pag. 347. & pag. 349.*

tia, cui non est peccatum in conscientia *a*.

Tutissimum ergo gazophylacium, summus in hoc orbe thesaurus, sanctissimum simul ac opulentissimum ærarium pacata Conscientia. Etiamnum mihi in mentem est Bernardus, qui conscientia bonam omnibus thesauris præferens: Nihil est jucundius, ait, nihil tutius, nihil ditius bona conscientia. Premat corpus, trahat mundus, terreat diabolus, illa erit secura. Futuræ beatitudinis non est utilius remedium, nec certius testimonium bona conscientia. Cum Mundus circum rotetur, ploret, rideat, transeat, pereat, nunquam marcescit bona conscientia. *b* Hæc Bernardus verissime dixit nequaquam nimius in laudando. Non est oblectamentum super cordis gaudium: secura mens juge convivium.

Reperias hominem qui undequaque infelix & miser est, fortunis & bonis omnibus evolutus fodere non valet, mendicare erubescit, favore prin-

a Eccli. c. 13. *v.* 30. b *Bern. l. proxime laud.*

principum omni destitus, omnium odio exagitatur, sed gratis; insuper ægro corpore diversos patitur dolores; honore pristino spoliatus inter postremissimos jacet, & rebus omnibus urgetur, nam plurima sunt quæ illum eant depressum; nihilominus si hunc ipsum hominem, vndique calamitosum, bona Conscientia non deserat, etiamnum sat felix est; adhuc serenam ad DEUM frontem audet attollere, locum adhuc reperit, in quo illi bene sit, nimirum in seipso.

Fit nonnunquam cùm æstivi soles sunt flagrantissimi, vt homines æstus impatientes sudore diffluant penéque corruant. Est tamen nonnemo, qui in suâ domo gelidam vmbram reperiat, eóque recens è cellâ vinum adferri iubeat. Huic homini, mihi credite, in æstu summo bene est, recentem potum & algidum habet locum; itâque valet & viget cęteris in æstu ferè tabescentibus. Ita prorsus sunt homines, de quibus Salomon: Omnes dies pauperis, mali: *a* Homines fortunis exhausti, curis op-

a Prov, cap.15: vers.

oppreſsi, lacrimis infuſi, rebus adverſis vndique afflicti; hi nihilominus, lætante ſunt animo; Conſcientiam habent bonam, DEUM ſibi credunt benevolum, quis eſt qui illis noceat? Ruat orbis, impavidos ferient ruinæ. Et hóc clariſsimè Bernardus exprimens: ſubjiciatur, inquit, corpus in pœna, in jejuniis maceretur, verberibus lanietur, equuleo diſtendatur, gladio trucidetur, crucis ſupplicio affigatur, ſecura erit conſcientia. *a* Secura mens, juge convivium, theſaurus maximus.

De pallio ſanè admirando, & vltra quam æſtimari poſſit, pretioſo, tuum mi lector, judicium conveniam; ſcito fuiſſe pallium holoſericum, lacinioſum, *b* purpureum, phrygionis acu partem maximam pictum, extremitas omnis & margo pallii malis punicis ex auro ſolidiſſimis, non cavis, & arctè junctis veſtita: Quid tibi videtur de hoc pallio? eſt, non dubitem, qui dicat: Majores ego divitias non optaverim, quam ſi tale mihi pallium donetur; Quis autem ille tam

a *Bern. dicto. l.* b Gloggenweſt.

tam validus, qui moli tam pretiosæ sic ferendo? Bajulorum satis, nemo dubitet, sese offerent paratissimi huic oneri portando etiam succumbere, etiam immori. Notus à tali gestatione Alcmæon, quem Herodotus depingit, cui Cræsus rex tantum auri donavit, quantum asportatione una posset auferre *a*. At ille rerum suarum satagens ocreas prægrandes, tunicam multiplici sacculorum contignatione amplissimam, manicas laxissimas, thoracem & pileum capacissimum, quæ omnia aurea moneta arcte farsit. Neque hoc satis, ipsum os implevit. Ita demum è gazophylacio progredi conatus vix pedem potuit protollere: demum reptando potius quam gradiendo, maximum sed amabilissimum onus asportavit: Ita pallium illud perquam pretiosum etsi ponderosissimum, gestatores & dossuarios reperiret plurimos, qui beatos crederent sub onere tam charo deficientes: Ita prorsus homo patiens licet miseriis, calamitatibus, ærumnis plurimis deprimatur,

a *Herod. l. 6. Erato.*

tur, ille tamen erigit se, contraque it audentior; pallium holosericum acu pictum, tot poma ex auro facta pallio appensa, conscientia noxarum & scelerum pura solatur & recreat. Huic homini quantumvis calamitoso bene est, hic beatus est, quomodocunque demum res cadant. Ridet ille fortunæ furias & omne diaboli vafrамentum generosa mente despicit, quem conscientia bona voluptate pacis & veræ spei perfundit.

Isidorus, cum Bernardo, quemlibet lætitiæ inhiantem interrogat: Vis nunquam esse tristis? Bene vive. Bona vita semper gaudium habet; conscientiaRei semper in pœna est *a*. Non contristabit justum, quidquid ei acciderit *b*. Iustus est qui conscientiam rectæ rationi conformem, qui voluntatem divinæ voluntati habuerit subjectam.

Hinc nobilissimus martyr Tiburtius cùm à Torquato judice tormentis variis afficeretur, ausus est dicere: Applica equuleos, suspendendos

Chri-

a *Isid. l. 2 soliloq. & Bern. de inter domo* 45. *c. initio.* b *Prov. c.* 12.

Christianos; percute, damna, incende, universa denique supplicia admove, decerne quicquid libet, omnis nobis vilis est pœna, ubi pura comes est consciéntia *a*. Secura mens juge convivium.

Quisquis in hac vita epulum desiderat nunquam interrumpendum, quicunque cælum extra cælum, quisquis tranquillissimam intra turbas beatitudinem anhelat, hoc unice agat, ut pura sit Conscientia. Hæc summum gaudium, maximus thesaurus, epulum est suavissimum, perpetuum. Cui conscientia est pura, miserias & calamitates universas multò facilius tolerat: nam admirandum illud pallium gestat, quod ei oneri non est, sed oblectationi. Homo tranquillæ conscientiæ verè dives, vere beatus est. Militemus, hortante Paulo, bonam militiam, habentes fidem & bonam conscientiam. Conscientiæ puritas, vitæ felicitas.

a *Cornel. epist.* 132. *l. in.*

CA-

CAPUT III.

Conscientia rea, tormentum gravissimum.

HEbræus Rex Achab, quod Regum fâsti dicunt, Micheam vatem gravissimis verbis obstringens: Iterum atque iterum adiuro te, inquit, vt non loquaris mihi, nisi quod verum est, in nomine Domini. Cumque respondisset Micheas, quod minus placuerat, Achabus ad regem Iosaphatum versus: nunquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum. *a* Conscientia, de quâ sermonem instituimus, subinde nomen sortitur injuriosum sibi, cùm appellatur mala conscientia, vti dicitur, Vxor mala. Quemadmodum autem Achabus rex injuriam intulit Micheæ vati, cui opprobravit in os, quod sibi nunquam nisi malum vaticinaretur: Ita prorsus Conscientia immeritò vocatur mala, quæ veritatem non dissimulat, quæ peccata

D om-

a 3.*Reg. cap. vltim. vers.* 18.

omnium malorum vere maxima mala, exprobrat, quæ libere objurgat, quæ virtutem ſine aſſentatione laudat. Hæc ſanè non mala eſt conſcientia, licet ea in hominibus malis, imò peſſimis quibuſque inveniatur.

Nihilominus nos eam ſequemur legem, quæ docet, *ſapere cum paucis, loqui cum multis.* Quando igitur Conſcientia dicitur mala, quæ ſuum Dominum patrati mali arguit, nos eam etiam hoc nomine quamvis minimè proprio compellabimus. Superiori capite quantum ſit gaudium Conſcientia bona, explicatum eſt, hoc porrò quantum ſit tormentum Conſcientia mala, exponemus.

SCRIPTURA.

Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum.
Rom. 2. v. 9.

PICTURA.

Cor apertum, & in eo Gallus gallinaceus, Canis, ſimia, ſerpens.

Conſcientia mala tormentum graviſſimum. Parricidæ olim in culeum

culeum vnà cum ſimia, gallo gallinaceo, & ſerpente inſuebatur & ſpargebantur in mare, vnde Poëta de Nerone.

Quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre
Neroni.
Cujus ſupplicio non debuit una parari
Simia, nec ſerpens unus, nec culeus
unus a.

Dignum tanto facinore ſupplicium. Homo ſibi peſſimè conſcius, ſerpentem, ſimiam & gallum gallinaceum, animantes ſcilicet amiciſſimas in animo digladiantes ſentit. Quod priſci ſapientes non ignorarunt. Seneca hac in re teſtis locupletiſſimus: Hîc, inquit, conſentiamus, mala facinora conſcientiâ flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eo quod perpetua illam ſollicitudo urget ac verberat. b Orator Tullius cùm Sextum Roſcium defenderet, de Cæliis fratribus mentionem injiciens: ſua quemque fraus, inquit, &

 ſuus

a *Iuven. ſat.* 8. b *Sen. epiſt.* 97. *mihi pag.* 610. *fine, & epiſt.* 105. *mihi pag.* 105. *fine.*

ſuus terror maximè vexat; ſuum quemque ſcelus agitat, ſuæ malæ cogitationes conſcientiæque animi terrent. a Inſigniſſimè dixit Suetonius in Tiberio: nihil eſt miſerius quam animus hominis, conſcius. Sed omnium optimè dixit Seneca Philoſophus: prima & maxima peccantium pœna eſt, peccaſſe, nec ullum ſcelus impunitum eſt. Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit. b Quid elegantius, quid verius? Reverâ ea eſt indoles nequitiæ, vt ipſamet ſui veneni quod miſcet, maximam partem ebibat. Quod Severinus Boëthius non minus eleganter. Nequitia ipſa ſibi ſupplicium eſt. Deſit carnifex, deſit omnis tortor: qui nequam eſt, ſuus ipſe & tortor, & carnifex eſt.

Narrat Plutarchus Apollodorum hominem avarum & crudelem ſomniaſſe à Scythis ſe lixari prius, dein excoriari, & ex ipſo lebete cor ſibi dicere: Ego tibi horum omnium cauſſa ſum. Et videte, vt diabolus miſeros

a *Cic. pro Sex. Roſc.* b *Sen. epiſt. cit. & epiſt.* 81, *mihi pag.* 540.

feros idololatras fascinarit! Pausanias juvenis Byzantij virginem deperiit, quam etiam celando crimini post interfecit. Hęc dormienti sæpius sese spectandam exhibuit, dixitque.

Perge ad supplicium valde est damnosa libido.

Nec desijt mæsta hæc species pavefactum juvenem obturbare. Heracleam igitur locum procurandis manibus destinatum navigans, puellæ manes inferiis evocavit. At illa hanc Conscientiæ intemperiem prædixit finiendam, ubi Spartam venisset. Reversus Spartam Pausanias, continuò periit. Vide Delr. p. 512.

Monstrum immane Nero, Agrippinâ matre in navigio solutili occisâ, quod Dio refert, eas conscientiæ furias est passus, vt nullo amplius loco, matre semper obversante interquiescere potuerit. Rex Macedo Alexander, Clyto per vim occiso, illos conscientiæ stimulos sensit, ut consilium ceperit seipsum interficiendi, modò illos conscientiæ morsus

exiret: Ita & Orestes Clytemnestrâ matre interfectâ, sollicitante Conscientiâ in rabiem est actus. Euripides hujus tragœdiæ scriptor quærit: O miser Oresta, quid morbi te perdit? Cui Orestes: Conscientia; sum enim mihi conscius de malis perpetratis. Ita & Ericus Suecorum rex, Gustavi successor, cùm præceptorem suum hominem sexagenarium pugione confodisset, furiatâ conscientiâ pænè ad insaniam redactus est, ut Florimundus Remundus memorat. *a*

Innumera talia. Verissimum quod prisci usitato metro ferebant.

Bene nemini est nocenti, nemini malè
est probo. b

Nec minus verum est, quod satyricus vetus Orbi occinit.

Exemplo quodcunque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Iudice, nemo nocens absolvitur; improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urnâ.

Cer-

a *Flor. l.4. de ortu hæresum cap. 16. n. 3.*
b *Troch. vet.*

a Certissimum: Nemo gerit crimen in animo, qui non Nemesin in tergo. Quod Hesiodus eleganter hac sententiâ expressit: Cognatum est omni sceleri, sceleris supplicium. Cruciarii Romani cum ducerentur, suam ipsimet ferre crucem cogebantur, antequam in eâ penderent; ita Deus malé agentibus, hanc conscientiæ furcam imponit, non sine gemitu portandam, vt vel resipiscant, vel æternum in eâ pendeant, in orco crucifixi. Mala conscientia tormentum maximum.

Qua in re mirificus est priscorum Patrum consensus. Ponderosissima sunt Augustini verba, quæ pro tanti viri honore, optima fide curaque singulari soleo exscribere. Ita ille in psalmos: Veruntamen charissimi, ait, inter omnes tribulationes humanæ animæ, nulla est major tribulatio, quàm conscientia delictorum. Quo confugiet, cum cœperit pati tribulationes? fugiet ab agro ad civitatem? à publico ad domum? á domo in cubiculum, & sequitur tribulatio. A cu-

a *Iuven. sat.* 13.

biculo jam quò fugiat non habet, nisi interius ad cubile suum, &c. Et ecce hostem suum invenit, quò confugerat. seipsum quò fugiturus est? Quocunque fugerit se, talem trahit post se: & quocunque talem traxerit se, cruciat se. Sed à seipso sunt tribulationes quæ inveniunt hominem nimis, acerbiores enim non sunt. tanto autem sunt acerbiores, quanto sunt interiores. *a*

Breviter Hieronymus sed nervose: Quot, inquit, vitia, tot invenies animæ tormenta. Hieronymo & prioribus omnibus accedens Gregorius ingenuè pronuntiat: Conscientia mala omnium afflictionum maxima. Nam inter multiplices animæ humanæ tribulationes & innumerabiles afflictionum molestias, nulla est major afflictio quàm conscientia delictorum. *b* In expedito est ratio, si namque homo exterioribus urgeatur calamitatibus, ad interiora se recipit, intra seipsum sese involuit, hic Deum invenit, si intus etiam pax nulla, sauciata conscientia, exclusa sit

a *Aug. ps.* 45. b *Greg. in ps.* 142, *v.* 21.

sit Dei gratia, jam omne solatium homini ademptum est.

Hoc autem homines conscientiæ sanctioris, sat scio, non credunt, quia hoc tormentum vulnerati non sentiunt. Sed istud utique Bernardo credent, qui distinctissimè: Nulla, inquit, gravior pœna est pravâ conscientiâ. Mala conscientia propriis agitur stimulis. Si public a fama te non damnat, propria conscientia te condemnat, quoniam nemo potest se-ipsum fugere. *a*

Chrysostomus prout oris apertissimi orator fuit, liberè dixit: Quid improbâ conscientiâ molestius? quid spe meliori suavius? Nihil profectò. *b* Qui in vinculis est, (ausus capitalia,) jam certus mortis, cui supplicii dies jam dictus, hic profectò non solet esurire, quamvis ei epulæ apponantur exquisitissimæ, hoc unum cogitat: Cras ducar, cras pendebo. Hæc illum una cogitatio cogit mori ante mortem: sic homo reæ conscientiæ capitali carcere conclusus

a *Bern. de inter. domo cap. 45.* b *Chrysostomo 5. serm. de nequitiâ depulsâ.*

clusus est, quocunque tendat, quascunque terras adeat, secum fert carcerem, malam conscientiam.

Carthusianæ familiæ religiosi viri, sub candida veste perpetuis utuntur ciliciis, quæ noctes ac dies molesta sint, & mordeant. Rea Conscientia setosum, hispidum, juge cilicium. Non est pax impiis, non est dicit Dominus. *a* Prisci ut hæc oculis subjicerent, pingebant Prometheum ob ignis furtum in monte Caucaso ligatum ab Aquila. Titium apud inferos à vulture; Actæonem in silvis á canibus lacerari. Hæc Aquila, hic vultur, hi canes, mala conscientia est, quæ assiduè mordet, rodit, lacerat. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. *b*

Minuta prorsus animalcula sunt, & quæ pæne oculorum fugiant aspectum, tinea & teredo, inhilominus à tinea vestes, à teredine consumuntur trabes, ob assiduam diu noctùque rosionem: Ita conscientia flagitiis infecta non facilè unquam feriatur, vel-

a *Is. c.* 48. *v. ult.* *b* *Rom. c.* 2.

licat, rodit, mordet, pungit, lacerat. Quod Isaias prædixit: vermis eorum non morietur. *a* Ideò morsus malæ conscientiæ, gustulus & prælibatio est gehennæ, ubi vermis eorum non moritur, quod beatus Marcus iterum iterumque ac tertium unico in capite inculcat. *b*

Hic conscientiæ vermis plus habet periculi & doloris quā paronychia vel phagedæna. *c* Et nisi maturè persanetur malagmate pœnitentiæ, in extremam rabiem accenditur. Hic vermis Caino totum terrarum orbem reddidit angustum, hic vermis Iscariotem adegit ad restim, hic vermis innumeros alios aut aquis, aut laqueo, aut præcipitiis, aut districto ferro objecit. Iam olim minatur Siracides: vindicta carnis impii ignis & vermis.

Audite mira, inaudita. Joannes Taulerus Theologus è beati Dominici disciplina, quem Ballarminus concionatorem piissimum appellat,

a *Is. c.66. v.2 ult.* b *Marc. c.*[illegible]*. v.43.*
c Wurm im Finger/oder Geschwer das biß auffs Bein hinein frißt. d *Eccl.c.7.v.19.*

rem ſanè tragicam, & eventus horribiles, narrat hac tali præfatione: Non ſomnium aut fabulam, ſed rem geſtam, quam ipſe deprehendi, narrabo vobis, è quâ diſcere licebit, quid vulnus Conſcientiæ, & quid peccatum ſit luxuriæ. Cùm annum, inquit, trigeſimum agerem, à majoribus meis ad ſtudia miſſus ſum, (locum cautè ſilet.) Eò loci in mercatorum duorum familiaritatem veni: uterque cum uxore familiam ducebat, uterque ſibi amore mutuo conjunctiſſimus. Alterius Vxor Theologum illum, quem dixi, & virum religioſum adiit: Oculi copioſis lacrimis oppleti, etiam ſine voce præfari cœperunt, quid vellet. Secuta vox ſingultiens & interficiens verba: Et, ô mi Pater, ait, femina ego ſum flagitiis cooperta. Ita lacrimis os ſibi totum opplens, fletu prohibita eſt loqui. Taulerus cauſſam mæroris rogans: Quid te, inquit, ô mulier adeò affligat? divina miſericordia non ſolùm magna, ſed & infinita eſt. Ad quem illa: Filiam habeo adulterinam & ſubditam. Dein narratio-

nem

nem orsa, quid ante annos quindecim contigisset, exposuit ordine. Addidit & illud: Interea temporis sacram mensam toties accessi, & peccatum illud semper suppressi, non melior proditore Judâ. Cui Theologus: Dic enim veritatem, si quidem juvari velis, num sæpius, id criminis commissum est? semel duntaxat, ait femina, & ambo aliquot florenorum millia facili manu expenderemus, modò rem factam liceret reddere infectam. Taulerus, vt opem ferret rebus afflictis. Hoc, inquit, consilii tibi do; vide, qui mollem viri mariti, aditum explores; & illi hoc in secreto indices. Mox femina: Non audeo, inquit, in hujus rei conscientiam maritum admittere; ambos, & me & criminis socium occideret. Ergo, ait Taulerus, hoc modis omnibus age, vt filia tua se Deo consecret, & in Virginum collegium transeat, cavendæ in veros hæredes injustitiæ. Actum; successus nullus. Nam putatitius filiæ parens nullis rationibus persuaderi potuit, vt sineret Filiam virginitatis sponsione in religiosâ fami-

familia se obligare. Nec tamen monere cessans, urgere Theologus: Dic istud viro, ajebat, dic suavissimè saltem antequam nubat filia. Sed misella Femina, de his nec mutire ausa, factum gemebundo silentio pressit. Tandem Mercator alter, verus Filiæ Parens, Filium suum cum hac ipsa virgine, quæ prioris mercatoris illius putabatur esse Filia, & erat alterius, cujus & Filius Sponsus, nuptiis copulavit. Ita Soror Fratri nuptum est collocata. Taulerus maximam iniquitatem intelligens multa tentavit, nil profecit. Interim domum avocatus rem Superis, cum aliter mederi malo non posset, commendavit. E literis tamen post rescivit, calamitates & tragœdias hinc enatas non unas, atque matrimonium illud tam inauspicatum, pro merito suo, infelicissime successisse.

Hinc primo licebit discere, quam malorum Lernam Luxuria, quàm invehat adulterium flagitia abominanda. Mi Deus! quot ejuscemodi casus, quantæ, & quam crebræ committun-

tur

tur injustitiæ his solis sceleribus detestandæ Veneris! Supremus judicii dies deteget, & in oculis omnium collocabit, quicquid furtiva libidine patratum est; aperientur libri, pandentur conscientiæ, omnia in lucem emergent clarissimam. Orbem, eheu, universum ignis libidinum involvit. Ah caveat, quisquis cælum amat, ne Deus de illo cogatur dicere: Non permanebit spiritus meus in homine, quia Caro est. Non sine causa Nicetā orbi proposui qui morbos simul & remedia luxuriæ doceret. Ad hunc, mi Lector, te pátere ablegari. Libido, pestis nocentissima est.

Hinc secundo etiam discendum, quam vigilantis memoriæ sit conscientia, quæ post quindecim, sæpe post triginta & plures annos objurgationes suas ingeminat: *Malè fecisti*: Conscientia ut ulcus Telephium, verminosum, tetrum, pure plenum nondum incisum urit, cruciat, prurit, mordet, pungit, furit; dum incidatur, & quicquid puris latuit, exprimatur. Pus virulentissimum est peccatum, dum hoc conscientiâ clausum latet,

latet, hominem angit, sollicitat, torquet, excruciat velut ulcus, somnum & cibum turbat, quod nec stare, nec sedere, nec ambulare, nec jacere commodè permittit, ob continuum doloris morsum. Repeto, vermis eorum non morietur. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. Quot enim vitia, tot invenies animæ tormenta. Conscientia nocens velut culeus seu saccus scorteus conjectis in eum homine, serpente, gallo gallinaceo, cane. Nec ullus hominum tam impius est, quin antigrapheus ille ac concionator domesticus excandescat & clamet: Quid facis miser, quamdiu hærebis in hoc luto? Deus tuus hostis tuus est; omnes cælites oderunt te; cælum tibi clausum, inferi hiantes exspectant te. Aut resipisce, aut illuc abi. Et quando finem facies nequitiæ? Evigila, ultimum minatur tempus: surge, reconciliare Deo. Hunc lusum quem tandiu lusisti cum Deo, demum define. Vomicam incide per veram ac stabilem pœnitentiam. Conscientia læsa, tormentum

gra-

graviſſimum. Forcipibus diſcerpetur candentibus, qui ad hoc ſupplicii genus ſeipſum per flagitia damnat. Tranquilla conſcientia ſancti ſpiritùs hoſpitium: Impura conſcientia Diaboli diverſorium.

CAPUT IV.

Conſcientia errans, conſcientia nulla.

IAcobi Patriarchæ Filii, Fratres Joſephi, non uno tantùm ſcelere in fratrem impii, cum Ægyptiis inſtitoribus Ioſephum jam vendidiſſent, tunicam illi detractam hædi ſanguine tinxerunt, & tranſmiſerunt patri cum hoc dicto: Vide, utrum tunica Filii tui ſit, an non? a Nolebant nempe mentiri, ac dicere. Fera illum laceravit. O teneræ conſcientiæ homines! qui in religionem traxerunt mendacium, & per riſum jocumque perpetrarunt homicidium. Jam eis certè decretum erat germanum occidere, ideo in foveam dejecerunt, fame perimendum. Hoc omne laxiſſima eorum conſcientia glutire at-

que decoquere potuit. Esse homicidæ non recusarunt, mendaces tamen dici noluerunt. Ideo renuntiari patri jusserunt, videret, cujus ea vestis esset. Cogitarunt enim, absit à nobis ut fallacias fingamus, mentiri non est nostrum. Cruentam vestem mittamus patri, qua visa senex ipse conclusionem faciat, quid factum sit Josepho. Ita nequiter tranquillare cogitarunt conscientiam. Hoc facinus eam nobis exhibet Conscientiam quæ passim Erronea vocatur. Quamvis optimi Theologi affirment, *a* Conscientiam imperitè dici errantem vel erroneam.

Nos tamen hic iterum eam sequemur legem, quæ jubet, sapere cum paucis, loqui cum multis. Primo igitur, quid Conscientia dicatur erronea? Deinde, quis modus sit illam gubernandi, explicabimus; ubi prius Scripturam inspexerimus & Picturam.

SCRI-

a *Præcipuè meus Præceptor in Theologia ex Hispania in Germanium vocatus.*

SCRIPTURA.

Non in omnibus est scientia; & Conscientia ipsorum cum sit infirma polluitur. 1. *Cor.* 8. *v.* 7.

PICTURA.

Canis ad aquam cum frusto carnis, videns in aquis umbram illius, eique inhians utroque excidit.

COnscientia errans seu erronea, è falso principio ducit conclusionem. Hinc vitiosi aliquid virtutis laruâ induit, & quod perperàm fit, legitime factum asserit. Quod Paulus explicans: Non omnibus, inquit, est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi Idolothytum manducant: & Conscientia illorum cum sit infirma, polluitur. *a* Ævo Pauli Christianorum infirmiores aliqui, ea sibi religione videbantur obstringi, ut non licere crederent carnem suillam, aut idolo ante positam comedere. Conscientia hoc suasit, sed errans. Nam utrum-

a 1 *Cor. cap.* 8. *vers.* 7.

que illud licuit, nisi res offensioni & pernicioso esset exemplo. Quod Paulus dilucide præmonuit: Si quis dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter illum qui indicavit, & propter conscientiam; conscientiam autem dico non tuam, sed alterius *a* Ergo carnes idolis immolatas comedere nullum nefas, si absit offensio. Haud absimili modo, est qui furtum æstimet non vitiosum, si opulento simúlque improbo subtrahatur aliquid, & pauperi detur. Falsum principium, errans conscientia. Est qui licere credat mendacium, devotioni augendæ, religioni propagandæ, aut vitæ servandæ factum. Falsum principium, errans conscientia. Est qui sputum in templo ejectum pro noxâ ducat, & tamen spuat. Num iste á culpâ immunis est? Neutiquam non qùod reipsa contraxerit culpam, sed quia egit contra conscientiam, ut suo loco uberius dicemus.

Hîc cum Theologis triplex genus obligantis conscientiæ assignemus.
Est

a 1. *Cor, cap.* 10. *vers.* 27.

Eſt Conſcientia Recta; eſt Errans ſed innocenter & abſque vitio; eſt errans vitioſè & cum culpâ: Theologorum voces ſunt: eſt errans vincibiliter & culpabiliter, & eſt errans invincibiliter & inculpabiliter. Conſcientia Recta, Bibliorum & omnium Theologorum conſenſu ſic obligat ſibi hominem, ut ei non ſolùm non audeat contradicere, ſed obſequi debeat, & facere quod ei conſcientia faciendum præcipit, ſi quidem evitare noxam velit. Certum hoc & indubium. Conſcientia errat ſed innocenter, cùm quis in opinionem falſam & errorem inevitabilem minimèque voluntarium devolvitur. Conſcientia errat, quæ aliquid honeſtum credit aut inhoneſtum, non certo, ſed dubio aſſenſu, nec ſine formidine oppoſiti, nam illi perpetuò obverſatur, rem meliùs conſiderandam. Conſcientia quæ innocenter & ſine culpâ errat, non minus hominem ſibi devincit & obligat atque Recta conſcientia, tam poſitivè, vt ſcholæ loquuntur, quàm negativè. Exempli gratiâ. Eſt qui putet intra Natalem

Domini, & Epiphaniam incundum jejunium&tamen non jejunet. At verò Conſcientia, quę vitioſè impingit, ligat etiam & obſtringit, ſed caſu & ex accidenti, ut Theologorum voces ſunt, ſeu negativè: nam dum hæc Conſcientia durat, contrarium ipſius imperio faciendum non eſt. Exemplo demonſtratur quod dicitur: Errans Conſcientia ſputum prohibet in templum ejicere, ne peccetur. Qui contra iſtud propriæ conſcientiæ dictamen expuit, peccat, non quod actio hæc in ſe mala, ſed quia conſcientiæ, licet erranti, ſit contraria. Sic alteri errans Conſcientia præcipit, ut huic honorem, iſti vitam ſervet mendacio: rem hanc aliter confieri non poſſe, non debere; mentitur ergo. Num hoc rectè ac piè facit? Neutiquam. Nam omne mendacium eſt peccatum. Sin autem non fuiſſet mentitus, etiam peccaſſet, quia contra conſcientiam feciſſet. Quid, inquies, hoc monſtri eſt? ſive mentiatur hic homo, ſeu non mentiatur, delinquit. Ergo neceſſarium eſt peccare. Reſpondent Theologi neceſſitatem hanc

hanc secundum quid, & ex accidenti contingere. Nam in hoc tali casu minimè quis obligatus est ad hoc vel illud necessario faciendum, sed ad rejiciendam errantem conscientiam, cui principium hoc opponendum: Mentiri non licet, nec ad suam quidem, vel alterius servandam vitam: In templi pavimentum expuere, vana, nulla religio est. Ita & in cæteris ratiocinandum. Hinc aliqui dicere solent, Errans vitiosè conscientia ligat, sed non obligat, adeóque prudentis viri consilio est mutanda.

Igitur Conscientia seu vitiosè seu innocenter errans, ita hominem obligat, ut contra illam agere sine culpa non audeat. Ratio est, qui contra conscientiam agit, contra legem Naturalem & contra synteresin agit, quæ identidem insusurrat: omne malum, (etiam existimatum) vitandum est. Quod dicimus, dilucide demonstramus. Voluntas à se cæca pro regula & lege, sed remota, voluntatem habet divinam: Proxima illius, & velut domestica lex, est Conscientia, per quam divina ei voluntas innotescit.

tefcit. Ergo Confcientia quantumvis erret, ita fuum Dominum ligat, ut legitimè contra dictamen ejus agere non poffit. Quòd fi confcientia non fine culpa erret, excutienda, emendanda, rejicienda eft Satis hîc exemplorum.

Qui Apoftolos Chrifti Difcipulos jugularunt, obfequium fe Deo præftare arbitrati, num fapienter, obfecro, & bene fecerunt, an verò malè? peffime utique. Sin eos occidere noluiffent, ne fic quidem egiffent bene, quia judicarunt eos occidendos tanquam religionis novæ fatores Quid ergo? fuam hanc errantem confcientiam corrigere debuiffent tali ratiocinio: Hi Homines nec Prædones, nec Fures, nec Latrones, imò nullis vitiis obnoxii funt, peregrinam folùm & ignotam fpargunt doctrinam. videamus ergo, num ea rationi fit confentanea? ita luculentiffimè deprehendiffent, non effe jugulandos. Exemplo rem alio monftramus.

Videt quis mendicabulum á malè fartis centonibus, feminudum. Huic fpecta-

ſpectatori ſuggerit conſcientia. Malè facis niſi veſtem huic homini dandam fureris. Furatur? peccat, quia falſo nititur principio. Non furatur? peccat iterum, quia contra conſcientiam agit. Quid igitur faciendum? Corrigenda eſt errans hæc conſcientia, ſeu potiùs ejicienda eſt cum hoc dicto: Non ſunt facienda mala vt eveniant bona. Objicias: Quis iſtas tot diſtinctiones capiat? Hîc conſidera, mi Lector, quam vtiliter explicatio peccatorum ſit inſtituta, præſertim ad dirigendas conſcientias, & quam is nequiter ac malâ fide agat, qui ſtudio ſacerdotem imperitum, conniventem, indoctum quærit, cui conſcientiam ſuam committat. Sed exemplum aliud ſubjungimus rei magis in lucem proferendæ.

Jam annis quindecim bellis inteſtinis ardet Germania, & quod deterrimum eſt, Chriſtiani confligunt cum Chriſtianis, hinc & hinc fulgent Crucis labara & in Martem ſuos educunt. Vtraque pars conſcientiâ ſe urgeri ait. Sed alterutrius neceſſa-

rio errans est conscientia, & quidem vitiosè, nec sine noxa errans: suos illi errores facile est commonstrare. Magistratui legitimo rebellem esse: capitales Christianorum hostes in auxilium vocare; pactis conventis non stare; omnia susque deque vertere, insontes sedibus undequaque pellere, errantis planè conscientiæ sunt indicia: ergo amovendæ.

Idem è divinis libris luculenter ostenditur. Existimavit Iephte à sua conscientia devinciri & adigi se ad jugulandam Filiam. *a* Errans Conscientia. Nicol. Serarius eum ab omni peccato, tam in voto concipiendo quam exequendo excusat. Ita Prophetes jussus eo loci, vbi Ieroboamus habitabat, nec comedere nec bibere: Persuasus tamen ab alio Propheta credidit sese divinis imperiis minimè adversaturum, illic locorum edit & bibit. *b* Errans Conscientia. Sic & Oza judicavit se optimè facturum, si bobus calcitrantibus ab eversionis periculo servaret, & fulciret

a *Iudic. cap.* 11.
b 3. *Reg. cap.* 13. *vers.* 18.

ciret Arcam. *a* Errans conſcientia. Mardochæus putabat ſibi non licere aulica cęremonia genu flectere Amano ſatrapæ. Errans Conſcientia. *b* Ita Machabæorum ævo Iudæi qui ad ſolitudinem confugerant, cum regis Antiochi miles ſabbato illis inferret bellum, duxerunt nefas reſiſtere, & vim vi repellere. Hinc occultos aditus non oppilaverunt, & nec lapillum quidem in hoſtem miſerunt. Ita mortui ſunt ipſi, ait ſacer hiſtoricus, & uxores eorum, & Filii eorum, & pecora eorum, uſque ad mille animas hominum. *c* Et hîc errans conſcientia. Ita & Herodes Antipas, propter juſjurandum iniquiſſimum, quo ſe ſaltatriculæ puellæ obſtrinxerat, Ioanni Baptiſtæ caput in vinculis præcidi juſſit. *d* Errans conſcientia quam maximè. Ita & Iudæorum plures quàm quadraginta in caput Pauli conjurarunt, nec cibum ſe nec potum ſumpturos, dum Tarſenſem illum Eccleſiaſten occidiſſent. Nam ita Sacerdotum principes allocuti: Devo-

 tione

a 1. *Par. c.* 13. *v.* 7. b *Eſth. c.* 3. c *Mach. c.* 2. *v.* 36. d *Marci* 6.

tione devovimus nos, inquiunt, nihil gustaturos, donec occidamus Paulũ.a

Conscientia supra modum errans cædem Pauli credens obsequium Dei.

Quæras primò: Qualénam peccatum est agere contra conscientiam? ajunt Theologi, tale id esse quale illud æstimet conscientia; leve, si conscientiæ videatur levius; grave, si gravius ab eâdem judicetur. Quod hoc sensu accipiendum: Si conscientia vitiosè, seu vincibiliter, errans minora putet esse piacula, quæ capitalia sunt ex se, piaculo capitali se obstringit. Sin autem hoc idem Conscientia innocenter seu invincibiliter errans minorem noxam censeat, talis erit. Quòd si conscientia temeraria nullum peccatorum faciat discrimen, optimorum Theologorum judicio, letalem noxam contrahit, quia sese periculo exponit lætaliter delinquendi. Res delicata & tenera est conscientiæ negotium, ideò cautè tractandum. Num verò gravius delictum sit, conscientiam errantem sequi, an eidem etiamnum per-

a *Actor. cap.* 23.

perduranti actione ipsa contradicere? Hoc ex rei attributionibus, & iis quæ actionem circumstant, intelligendum. Exempli gratia: Si errans conscientia iniquum bellum suadeat, absque comparatione gravius peccat, qui paret conscientiæ tam injusta suadenti, quam si non pareat. Nam bellum impium multa hominum millia tollit, ubi pænè tot peccata quot funera. Quorum caussâ est, qui bellũ sine causa justâ orsus est.

Quæras secundò, si quis adeò animi confusus, ut quicquid faciat, peccatum metuat. Mentior? ait ipse secum, contra veritatem ago. Non mentior? Contra charitatem. Quid hic homo faciat? Minus malum eligat. Hîc geminum documentum instillamus. Pharisaicam conscientiam cavere & propriam unicè curare.

Conscientiam Pharisaicam appellamus, quæ camelum glutit, percólat autem vinum, in quod fortè illapsa est musca. Hoc genus hominũ Christus singulariter notans: Væ vobis, inquit, Scribæ et Pharisæi Hypocritæ, quia decimatis mentam, & anéthum,

thum, & reliquiſtis quæ graviora ſunt, judicium & miſericordiam, & fidem. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes *a* Iudæi & eorum Phariſæi crimina capitalia non curabant, non vitabant, in minimis noxis ſolliciti trepidabant. Die paraſceves Pilati prætorium ingredi ſummæ religioni habuerunt; innocentem cruci affigere negotii nihil penitus illis faceſſebat. Haud abſimiles reperias inter Chriſtianos, quibus grande piaculum eſt, in ægroti gratiam lixæ carnis juſculum die Veneris prælibare, at vero alios maledictis figere, aliorum laudibus obtrectare, invicem mordere, invicem comedere & conſumere, itáque humanas carnes dentibus quaſi concerpere, ludus & jocus eſt. Conſcientia Phariſaica ex aſſe. Quod beatus Lucas in Hebræos Hypocritas ſcripſit, id in Chriſtianos hos Phariſæos dictum puta: Væ vobis Phariſæis, quia decimatis mentam, & rutam: & omne olus, & præteritis judicium & charitatem Dei. Hæc au-

tem

a *Matt. c.23. v.23.*

rem oportuit facere,& illa non omittere. *a* Narrat vir eruditus,feminam illustrem genibus reptantem in sacrarium ingressam, singulari reverentię argumento,illud ipsum tamen rebus omnibus despoliavit. O Christiani Pharisæi! qui relinquitis quæ graviora sunt legis,in minutiis hæretis & solidas virtutes negligitis! Peregrinatiunculam omittere magnum censetur nefas, fortunis aliquem evolvere, famam illi deminuere, in ludicro & vili ponitur.

Quicquid exterioris cultus est, omnesque cæremoniæ accuratissimè servantur; interiores Fidei, Amoris, Spei actiones vix quidquam curantur. En tibi! quàm ampla etiam nunc Pharisæorum familia!

Alterum ergo est propriam conscientiam unicè curare. Hoc certè Thomas Morus doctrinâ & sanctitare vir magnus,præstitit eximiè. Qui litteris,quas è fatali carcere ad alios misit,hęc quoque inseruit: Circa aliorum Conscientias curiosus non sum; meam solus diligenter curo. Et profectò

a *Luc. c.*11. *v.*42.

fectò in meâ curandâ (parcat mihi Deus!) satis supérque quod agam invenio. Nobile prisci ævi monitum est:

Tecum habita: Et nôris, quam sit tibi curta supellex. a

Suam quisque conscientiam quam diligentissimè curet. Tametsi totum Galliarum regnum pro domo tibi sit unica si tecum ipse habitare nescias, nusquam habitabis, etsi habites ubique. Ergo, Tecum habita.

a *Persius.*

Caput V.

Conscientia dubia peritè dirigenda.

Cælestis illa, quam Salomon depinxit, sponsa dolenter questa: Invenerunt me, inquit, custodes, qui custodiunt civitatem; percusserunt me, & vulneraverunt me. Tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. *a* Qui seipsum, ut Gregorius expli-

a *Cantic. cap. 5. vers. 7.*

explicat, *a* Nosse cupit; qui in seipsum descedere, conscientiam rimari: & illic cum Deo suo loqui desiderat, pallium relinquat, ea nimirum impedimenta, quæ ipsum abstrahunt, quò minus vacet conscientiæ. Et quamvis vulneretur, hoc est, incommodis rerum fluxarum afficiatur, modò bene habeat & in tuto sit Conscientia; salva omnia.

De Conscientiâ hactenus differentes, quid conscientia, quid Bona sit, quid Mala, quid Erronea, explicavimus; ordo poscit, ut quæ Dubia sit Conscientia, exponamus: patientem, mi Lector, aurem accommoda, qua brevitate poterunt & claritate, in lucem dabimus præceptiones non multas. Illud primò dicendum, quid in omnigenis dubiis anceps & pendens conscientia decernat. In hanc rem præscripta seu regulas pauculas è quam pluribus seligemus, posteaquam è scriptura capitis argumentum & adumbrationem obiter fuerimus contemplati.

a *Greg. lib. 26. mor. & in cap. 5. Cant.*

SCRIPTURA.

Quidam autem dubitaverunt.
Matth. 28. v. 17.

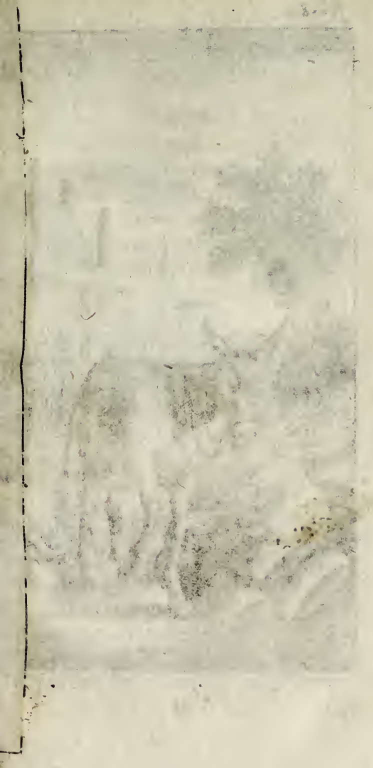
PICTURA.

Asinus inter pabulum utrinque lautum, vix ossibus hærens.

Conscientiam appellamus dubiam quæ fluctuat, hæret, & in incerto habet, quid potissimum è duobus eligat. Hæc velut in bivio est, ignorans quam teneat viam; duas ante se januas habet, deliberans quam ingrediatur. Opinans Conscientia, suæ quidem opinionis certa non est, in unam tamen partem propensiùs inclinat quam in alteram, & liberè pronuntiat: Cum his sentio. Et in hac quidem materiâ, quam Theologi tam Scholastici quam Morales tractant, centum distinctiones, clausulæ centum connecti solent. Nos quinque ponemus regulas, ad opinantis ac dubitantis Conscientiæ regimen expeditiùs tractandum.

I. Regula universalis. *In dubiis*

pars

fol. 82.

pars tutior sectanda, si quidem sine graviore damno id fieri possit. Et nunquid homo prudens & sagax in rebus moralibus illud identidem apud se repetit: Sequar quod tutius est: Intuta semper periculosa. Si ea est ratio rerum fluxarum, quantó magis æternarum? Hoc certè synteresis & omnis dictat prudentia; ut si flumen pons nullus frænet, illud tamen nihilominus mihi transeundum sit, parte illâ transeam, quâ maximè vadari potest.

Regula juris civilis communissima est: In pari causâ, tutior pars est eligenda. Exempli gratia: Dubito, num opifici egeno pretium laboris enumerârim, sed & opifex ipse dubitat, tam vir bonus est. Igitur securius fecero, si pretium jam nunc repræsentem. At dubito, inquit, num fundus aut prædium sit verè meum. Quid faciam? Ei reddere, qui te appellat de prædio, tutum quidem foret, nihilominus quia tibi grande hinc damnum infligeretur, fundum retinere potes, dum ex jure Quiritium, aut aliunde magis liqueat, cujus

ſit fundus. Idcirco Regulæ conjunctum: ſi ſine graviore damno id fieri poſſit. Explico. Prudenter herus dubitat num ſuis famulis aut ſubditis onus imponere, aut operam ab eis expetere poſſit, quam ſine damno præſtare nequeant; obſequium ergo differat, dum prudens hoc dubium durat. Quod ſi neutra pars dubii tuta, & tamen alterutra ſit neceſſariò amplectenda, tunc eligatur minus periculoſa. Et hoc in dubiis, quæ vocant, practicis ſervandum.

Hinc inter dubia ſpeculativa, ut appellant & practica diſcrimen aſſignandum. Speculativum eſt in philoſophorum Lyceis, utrum teſtamentum ſit legitimum, Matrimonium ratum, Bellum juſtum; Vtrum hic equus meus, utrum hic mercatus, hæc nundinatio, hic contractus licitus: Vtrum die feſto molere, lucri cauſſa ſcribere, typos ſeu formas æneas componere, piſcatum exercere liceat. Vtrum agricolæ permiſſum die Dominico aut ſacro alio currum purgare, falcem acuere, fruges convehere, plauſtrum onerare; Vtrum do-

dominus cui plures ſunt famuli, neceſſitate non compellente feſto die iter facere poſſit. Hæc practica ſunt dubia.

II. Regula. *In dubio vtrinque pari, locus eſt gratificationi* ait Adrianus. Subinde dubium velut bilanx æqualiter utraque parte propendet, tunc ſanè vel cognatis, vel mihi ipſi, vel amicis gratificando aliquid poſſum apponere. Exempli gratia. Centum Philippeos ſtipi vel muneri dare decrevi. Sunt autem duo æquè bene de me meriti, ſed alter cognatus eſt; huic igitur dono, aut certe donum divido. In muneribus quidem largiendis liberi ſumus; neque hîc tamen prudentiæ leges negligendæ; nam etiam de muneribus ac donis, tam acceptis, quam datis, Chriſto judici ratio reddenda eſt, & nonnunquam graviſſima.

III. Regula, *In dubio propriè practico ſemper peccatum eſt, vel omittere aliquid vel facere.* Sententia Theologorum certa, paucis explicanda. Dubito rectène, an malum, ſi hoc tale faciam: dum dubito, id facere non

possum sine peccato. Dubito, num in illis ædibus vino non obruendus sim: illas igitur ædes adire mihi non licet. Dubito an in illâ domo contra castimoniam non sim peccaturus: illam igitur domum vitare obligor. Nam homo aliquid acturus, moraliter certus sit, se rectè agere. Nefas est agere conscientiâ prius non practicè determinatâ. Nam quamdiu conscientia hæret ac dubitat, nulla potest inchoari actio, aliàs periculo se se objicit, qui sic agit. Siracidæ dictum est: Qui amat periculum, peribit in illo. *a* Ita prorsus qui dubitat, an læsurus sit amicum importunâ exprobratione, & tamen exprobrat, hoc ipso amicum lædit. Pari planè modo, qui dubitat, num hoc vel illud faciendo, sit offensurus Deum, & illud nihilominus facit, Deum certè offendit: éstque id peccatum omnino tale, quale est dubium. Qui dubitat, num letalem noxam committat, nec tamen ab actione cessat, is sanè letaliter peccat; qui de culpâ leviori ambigit, & in actione pergit, hic levius delinquit.

Dixi,

Dixi, in dubio propriè practico. Nam poteſt quis ſpeculativè, ut loquuntur, dubitare, & tamen certi aliquid apud animum ſtatuere. Bonæ mentis ſubditus vehementer dubitat, num bellum, quod magiſtratus movet aut rex, cui ſubjicitur, ſit juſtum: Quia tamen evulgati belli cauſſas ignorat, nec eas indagare poteſt, judicium ſibi practicum hoc modo efformat: Subditus ſuo domino, civis ſuo magiſtratui obtemperet, dum nulla cernitur injuſtitia. Ergo, inquit, quod felix & fauſtum ſit, ad bellum proficiſcor: de belli cauſſis viderint reges qui bellum ſuſcipiunt. En, dubium iſtud huic ſubdito ſpeculativum eſt, ei tamen prudentia ſuggerit militandum.

IV. Regula, *In dubiis melior eſt conditio poſſidentis.* Hanc Theologi non ſolùm in rebus juſtitiam ſpectantibus, ſed etiam in ceteris virtutibus ſervant. Quæ autem dicatur poſſeſſio, centum præceptionibus explicant. Nos exemplis rem declarabimus. I. Dubito ego, num votum fecerim, num matrimonium promiſerim.

xiii. Hic etiamnum meæ libertatis possessor sum, salva conscientia definire possum, me votum non fecisse, matrimonium non promisisse, adeóque nullis hîc obligor pactionibus. Sed muto dicta, & ajo: II. Constat quòd votum nuncuparim, quod matrimonium promiserim, sed nescio an votum perfecerim, an matrimonium seriò promiserim. Hîc ego & voto alligor & matrimonio, quia hîc tam votum quam matrimonium in possessione sunt. Meismet verbis ligatus teneor. III. Eleemosynæ mihi commissæ sunt, sed nescio an eas distribuerim: obligor; nam illæ in possessione sunt. IIII. Constat mihi mortiferam culpam à me commissam, sed dubito num eam conscientiæ meæ judici aperuerim, ergo eam aperire obstringor, quia hîc peccatum in possessione est, uti communior fert sententia. V. Dubito num jejunii dies, num sabbatum transierit, an hora noctis duodecima jam audita sit, num liceat comedere? Non licere ajunt Theologi, quia jejunium est in possessione. Sin autem dubitem

an Dies Veneris , an Cinerum Dies coeperit, esse licebit, si quid obsonii ad manum sit, quia ego & libertas mea etiamnum in possessione sumus.

VI. Dubito num preces Canonicas recitarim, aut illarum aliquid omiserim, hîc eas certe totas, aut quod omissum dubito, recitare teneor. Siquidem Lex Ecclesiæ hîc in possessione est, itáque dubius dicenda non dixisse creditur.

VII. Dubitatur, num famulus hoc illudve sublegerit. Hîc Famulus etiamnum famæ suę possessor est, ideoque insons judicandus, saltem negativè si non positivè, nec in crimen furti trahendus, nec probri insimulandus est. Dum res aliis constet experimentis. Dubia namque de personis in melius explicanda. Ah millies, iterumque millies temerariis hîc judiciis delinquitur. Cum levis dubitandi caussa est, ingens oritur suspicio. Hinc flammæ & incendium. Revera judicandus est probus, qui certæ improbitatis insimulari non potest. Innumeræ hîc injuriæ committuntur temerariis suspicionibus,

præcipitatis judiciis, falsis accusationibus. Nisi ejuscemodi mille dubia hinc prudenter enodâris.

Intricatissima matrimonii arcana non tangimus, negotium enim tam perturbatum est, ut rectissimè dixerint apostoli: Si ita est caussa hominis cum uxore, non expedit nubere.[a]

V. Regula, *E duabus opinionibus probabilibus, licet pro arbitrio eligere alterutram, etiam minus probabilem.* Opinionem probabilem eam dicimus, quæ veritati utcunque consentanea, quæ rationi ac eruditorum opinioni conformis est, etiamsi paucorum, aut etiam unius solùm Eruditi viri sit ea opinio. Exemplum nobis positum sit hujusmodi.[b] Est Sacerdos qui usuras quincunces censeat iniquas & idcirco hominem de peccatis confitentem liberum ab iis pronuntiare nolit. Huic si opponat confitens reus eruditorum judicio æquas sibi videri, gravissimè obligatur Sacerdos hunc noxarum vinculis eximere.

Nec

a *Matth. cap.* 19. *vers.* 10. b 5. von 100. gül. *Germani vocant* den Göttlichen Zinß.

Nec enim vi legis obſtringimur, ut ſemper eligamus meliora, alioqui virginitas præ conjugalibus tædis nemini non eligenda foret. Hæc aſſero,non ut conſcientiam ullius pertundam, ſed angores, contractiunculas, & morſus præcaveam. Neque hæc primæ Regulæ adverſantur: ibi de dubiis, hic de opinionibus ſermo eſt. Hoc autẽ in arte medica nil loci habet, in qua tutior ſemper ac probabilior opinio ſequenda. Iudex civilis inter opiniones æquè probabiles pronuntiet ut vult (ſecundum aliquos:) at rectius ageret, ſi neutra pars litigantium in poſſeſſione ſit, res componendo vel æqualiter dividendo.

Beati Pauli verbis finio: Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt. *a* Non de fide ſolùm univerſali, ſed de practica prudentiæ, ſeu de credulitate,& conſcientiæ dictamine pronuntiat. Hinc Ambroſii, Chryſoſtomi, aliorum effatum eſt. Quicquid contra conſcientiam, peccatum eſt. Nam Paulus hoc loco de

a *Rom. cap.* 14. *verſ.* 23.

iis locutus, qui cibos lege Mosis vetitos, non licere Christianis comedere censuerunt. His respondet Orbis Doctor, hos cibos optimo jure posse comedi; peccari tamen, si vel adversante conscientia, vel alterius offensione comedantur. Vnde illa Pauli verba: Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Tu fidem, quam habes, seu practicum conscientiæ dictamen, penes temetipsum habe coram Deo. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, (*contra Conscientiam*) & peccatum est. Esto igitur consentiens adversario tuo citò, dum es adhuc in via cum eo. Tuam ipsius conscientiam summâ sollicitudine cura. alii curent alia, suam ille crumenam, suam iste voluntatem, hic suam dignitatem. Tu omnem operam, tu curas tuas & cogitationes in tua pone conscientia. Quicquid contra conscientiam est, peccatum est.

CAPUT VI.

Conſcientia ſcrupuloſa, tam erroris quam doloris plena.

CLaræ vallis Apis Bernardus de domo interiore differens: conſcientia hominis, inquit, abyſſus multa. Sicut enim abyſſus exhauriri non poteſt, ita nec cor hominis; mare magnum eſt & ſpacioſum. a Si quis ab alto ſubjectam contempletur terram, hic ſegetibus veſtitam, illic hortis pomiferam, iſtic ſilvis umbroſam, hic fontibus & aquis irriguam, illic paſcuis & pratis floridam; O Pomum pulchrum & eleganter coloratum! ſed in hujus pomi medio fœdiſſima latet putredo. Siquidem priſcorum Patrum teſtimonio terræ umbilicus claudit inferos. Cum igitur terra ſit orbicularis & rotunda, ut Geometræ docent, & in terræ medio æternus Dei carcer ardeat, non malè dicetur: O rotundum & elegans pomum, ſed in viſceribus hæret deformis vermium nidus.

Idem

a *Bern. de domo interi c.* 44. *mihi pag.* 1082.

Idem pœne plurimis de Hominibus dixeris: O Hominem elegantem & ornatum, venuſtatis plenum! ſed arcana pectoris retegantur, ſuas conſcientia valvas pandat, & vitiorum carcer, inferorum ſedes deprehendetur, Conſcientia mala, vel certè anxia & *ſcrupuloſa*. De mala dictum, dicendum de *ſcrupuloſâ* quæ angit, torquet, urit graviſſimè, velut Orcus. Hunc tormentorum locum in hoc capite ſcrutabimur, ita quidem, ut primò dicamus, unde oriantur ſcrupuli, dein quomodo ſint curandi.

SCRIPTURA.

Illic trepidaverunt timore ubi non erat Timor. Pſ. 52. *v.*6.

PICTURA.

Populus alba foliis, quæ intus nigra, ſemper tremula: ſub arbore tympanum & Lepus.

Conſcientia pavida, prætrepida, anxia, vario metu ſuſpenſa, vulgò nominatur *ſcrupuloſa* à lapillis ac ſcrupulis, qui calceis inhærentes miſe-

miſerè affligunt viatorem; magis tamen vexant quam vulnerant. Ita ſcrupulus eſt mentis anxietas, quæ levi aut nullo fundamento aliquid ceu malum apprehendit. Hoc autem non eſt dictamen rectæ rationis vel practicum judicium, ſed animi figmentum, phantaſia mera, timiditas indocta, Panicæ formidines. Ideò adverſus hanc conſcientiam omni modo poſitivè & negativè, ut Theologi loquuntur, nitendum. Hæc enim vana formidatio, reddit hominem inquietum, turbidum, animi inopem, confuſum, dubium, incertum, negotiis malè vacantem; lædit quandoque valetudinem, & ab exercitiis melioribus abducit. His obſtaculis fortiter reluctandum.

Atqui, dices, contra conſcientiam agere nunquam licet, uti ſuprà demonſtratum eſt. Sed negamus hanc mentis trepidationem eſſe conſcientiam, ſeu rationis judicium, ſed ſine judicio vanam opinionem. Hîc tamen cavendum, ne fiat è ſcrupulis errans conſcientia, quæ vero nomine appelletur ſcrupuloſa.

Origo

Origo ſcrupulorum varia. I. Inſtinctus cacodæmonis, hic enim cum bonæ mentis hominem gravioribus vitiis irretire ac fallere nequit, hanc ſanctimoniæ larvam induit. II. Imbecillitas capitis, aut atra bilis. *a* III. Imbecillitas animi, & inſcitia. IV. Diffidentia de divina bonitate ac miſericordia. V. Abdita nonnunquam ſuperbia, quæ ſuæ inſcitiæ magis credit quam ullis eruditorum monitis. VI. Divina providentia & diſpoſitio, quæ ſæpius aut in priorum noxarum pœnam, aut in humilitatis, patientiæ aliorumque promeritorum augmentum hos animi angores immittit.

Non ſolùm autem probiores Homines his ſcrupulorum aculeis punguntur ſed nonnunquam negligentes etiam & vitioſi, qui de commiſſis nimium anxii, nihil autem ſolliciti ſunt de cavendis, ægritudine horribili cruciantur quòd malè egerint; ne malè agant in poſterum peſſimè ſecuri marcent & oſcitant. Majorem tamen partem ſcrupulis infeſtantur probi.

a Melancoley.

probi. Sed undecunque tandem oriantur ſcrupuli, ſi permittantur agere radices & invaleſcere, ita demum occupant & affli&ant hominem, ut is conferri poſſit terræ, cujus umbilicus inferos comple&itur. Ipſimet fatentur ſcrupuloſi homines, malle ſe malis onerari quantiſcunque, quaſcunque perpeti ærumnas, modò animum Deus ſcrupulis liberaret. Ideo proclamat Cajetanus. Væ væ Confeſſario habenti verum ſcrupuloſum pœnitentem.

Originem ſcrupulorum ſcimus. Sed quid remedii eſt? quî juvandi ſunt tam inani religione obſtri&i? Præceptiones quinque ſuppeditamus.

PRIMA. Origo ſcrupulorum accuratè obſervanda. Si namque in cauſſâ ſit atrabilis, aut alia quæcunque corporis malignior diſpoſitio, pharmacis expugnandum hoc malum. Sermonibus ſolis hunc talem nemo curaverit. Sin à DEO immitti cenſeantur hæ morſiunculæ; oratio, ſed perpetuata & conſtans, unicum eſt remedium. Auguſtinus olim etiam

jam talis sed moderate talis, cum Deo ita loquitur: Multum timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non norunt. In his omnibus periculis & laboribus vides tremorem cordis. *a* En & Augustinus populus trepidula fuit, sed ad Deum se se erexit, preces iteravit, auxiliatorem quæsiit. Subinde scrupili ex occultâ oriuntur superbiolâ, quod sine ambagibus dicendum scrupuloso, ne solum se credat sapere. Ego tamen existimo creberrimam scrupulorum originem esse, quod de bonitate Dei ac misericordiâ nimis abjectè ac exiliter sentiamus, atque hinc providentissimo Deo non satis fidamus. Vir sapiens & sanctus homini nimium scrupuloso & diffidenti non immerito exprobans: Quem quæso, inquit, tu tibi Deum fingis? num ergastularium *b* putas?

Secunda. Intelligendum probè quid sit *voluntarium*, quid *minus voluntarium*. Quam primum homini implicato scrupulis objicitur cogitatio,

a *Aug. l.*10. *Confes. c.* 28. b Haltestu Gott für einen Steckmeister?

gitatio, tametsi sint motus primò primi, ut in scholis loquuntur, mox ille tamen pestiferæ cogitationi se consensisse suspicatur, aut etiam credit. Hunc talem Augustinus in spem meliorem erigens: Nullum est, inquit, peccatum nisi sit voluntarium. *a* At homo scrupulosus, inquies, se cogitationi pravæ consensisse putat. Obduco ego: Putare, non satis; scire aliquid est. Prima cogitatio, quæ animo se se objicit, peccatum non est, sed in eâ cogitatione morari, hærere, oblectari, hoc peccatum est, & consensus saltem in oblectationem: Si quis ulterius progrediatur & dicat: Si mihi non deesset occasio facere, quod cogito, certè facerem; hic demum verus est in ipsam peccandi actionem consensus. Examinandus est igitur homo scrupulosus: Num placuit tibi maligna illa, seu blasphema, seu immunda cogitatio? Minimè verò, dicet; nil æquè displicuit. Quid ergo trepidas? peccatum, ut Augustinus docet, est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei.

a *Aug. l. de verâ relig. cap.* 14.

Tertia. Diffidendum est judicio proprio Cautissimè monuit Hebræus sapiens : Ne innitaris prudentiæ tuæ. *a* Nullus hominum sibiipsi satis sapit, quantò minus ille qui ignorare vix potest, in extremo margine, se periculosè incedere. Scrupulosi autem proprium est, opinionem falsam mordicus tenere, nec permittere, ut ab ullo ea eripiatur.

Matthæus memorat Christi genibus provolutum ægri Filii Parentem cum hoc supplice libello : Domine miserere Filio meo, quia lunaticus est, & malè patitur. Nam sæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam. *b* Ita sanè homo scrupulosus lunam gerit in pectore, ex unâ in aliam cogitationem raptatur, vel enim de præteritis peccatis angitur, vel de futuris. Hic facilè metum omnem eximam menti, si obsequentem nanciscar aurem. Quod igitur confessionis mysterium, & peccata præterita spectat, si quis sincerâ fide, animóque candido, & sine dolo malo ausit dicere : Tametsi furta, cædes, adulteria,

a *Prov. c.3. v. 5.* b *Matth.c.17. v.15.*

teria, hisque commisissem graviora, nihilominus hæc meæ conscientiæ judici detegerem ingenuè, ad usque maximam, minimam noxam. Hic certè tam sinceri animi homo nil habet quod metuat: Non enim errabit, si velit, prout discentem decet, credere; nec suo sese arbitrio regere; nec deerit vir prudens, qui ei dicat, hoc peccatum est, hoc non est: hoc peccatum grave, hoc levius est: hic primus motus, & incursus diaboli, hæc delectatio morosa, hic consensus est. Quod si quis seipsum hîc satis putet sapere, intricabit & præcipitabit se miserè. Vnde omnium tutissimum parere, & viri prudentis arbitrium suo præferre, nec detrectare manu alienâ duci ac dirigi.

QUARTA. Fugiendum omnibus modis otium. Nam præter tot nobiles, scilicet, otiositatis fructus, sunt & scrupuli. Homines scrupulis malè accepti, ignavâ se macerant quiete, imaginosi, meditabundi multa secum animo volutant. *a* mæsti & perluctuosi, quia plerumque non satis

a Machen Kalender.

occupati, si non penitus otiosi. Scis, mi Lector, cui hominum præsertim divitum afflictiones sæpe tam graves ac pænè intolerabiles videantur? Non satis occupationum habent, commentantur, sedent, & meditantur de rebus variis, & miserias suas cogitationibus suis plurimum augent. Egenus opifex totus in suis laboribus est, hoc unum dies noctesque cogitat, qui se alat; quid ad farinam faciat, quid pani lucrando expediat; non vacat ipsi alia cogitare. At opulentus non satis occupatus, dies noctesque vanissimis, nonnunquam & nequissimis mergitur cogitationibus, nunquam facta, nunquam futura sibi fingit, & mente agitat, & licet documenti aliquid & solatii accipiat, mox illud inter animi sui figmenta perdit. si molendino non offundatur triticum, aut melioris generis frumentum, quicquid sordium rapit, commolit; ita mens humana instar molendini eas cogitationes volvit, quas illi bonæ, vel malæ, vel nullæ occupationes suppeditant. Multa millia hominum pereunt, non tam

malè

malè agendo, quam nihil agendo. Quamvis qui assolet nihil agere, non potest non etiam malè agere. His ingerendum illud poëtæ: *Salmaci vel jaculum, vel pictas sume pharetras.* a Age aliquid, corpus exerce, ingenium acue, memoriam excole, occupationes utiles dispone, & scrupulorum ac vanarum cogitationum tota fugabis agmina: age aliquid.

QUINTA. Sequitur è vestigio præceptionem quartam. Quando enim homo scrupulis infestatus, arbitrio suo & judicio nequaquam fidere potest, totum se alterius & judicio & arbitrio committere ac subjicere debet, nec aliter, quàm sicut jubetur, agere. Tobias filium sapienter erudiens: Consilium, inquit, semper à sapiente perquire. *a* Hoc ipsum Augustinus suadens Paulino: Consule bonos prudentesque viros, ait, & acquiesce eis. Consilium saluberrimũ scrupulosis; sinant se regi ab eo, cui suam commiserunt conscientiã, ejusque ductum in omnibus sequantur, & velut Angelo rectissima monenti mo-

a *Ovid. Metamorph.* b *Tob. c. 4. v. 19.*

rem gerant. Hac parendi ratione certus esse poterit scrupulosus, se non erraturum, etiamsi erret, qui suadet & jubet. Quod non solùm Cajetanus & Navarrus, sed Vasquesius, Filliuzius, Pesantius aliique recentiores theologi docent. Hinc liquet quam Deo sit grata subjectio & obedientia, quâ alter alteri sese regendum credit. Propter hoc obediendi studium nonnunquam Deus extra legem & naturam mirificè opitulatur.

In beati Bernardi cœnobio, ut divus Antoninus memorat, homo religiosus adeò scrupulis agitabatur, ut sacris operari constanter refugerit. Hunc Bernardus imperio miti allocutus: Quæso te, inquit, mi frater, tu rem divinam perage; cetera meæ curæ relinque; hoc ego quicquid est criminis, in me recipio; ego defensor tuus pro te rationem reddam. Tu ita perge, ut jubeo. Paruit, fecit, & ab omnibus conscientiæ stimulis liber evasit. *a*

Huic affine narrans Climacus: Annis

a *Ant. sum. parte* 1. *tit* 3. *c.* 10.

Annis viginti, ait, ſpiritu blaſphemię graviſſimè impugnatus eſt quiſpiam; quicquid remediorum adhibuit, fruſtra fuit, quia hanc vomicam vitioſo ſilentio texit. Demum quod maligni puris in pectore latuit, ſermone candido aperuit. Cui religioſus ſenex ſuper collum meum ajebat, ſit hoc peccatum tuum; tu illud tantùm floccipende. Statuit obedire; & antequam abiret, liberatus eſt. *a* Ergo, ne innitaris prudentiæ tuæ, & conſilium ſemper á prudente perquire. Ita ſanè liberari poſſunt ex mitioribus his inferis, qui porrectam dexteram non reſpuunt. Plurimi ſic adiuti ſunt, qui totos ſeſe aliis commiſerunt: multi aliter juvari non potuêre.

Nec tamen ſilendum hoc loco, ſæpe ſcrupulos videri, & veros eſſe morſus conſcientiæ, quæ hominem identidem vellicat & monet ſceleris admiſſi. Theodoricus Gothorum Rex, duos principes viros & exſortes culpæ, Symmachum Conſulem, & generum ſuum Severinum Boëtium ob levem affectati regni ſuſpicionem

 juſſit

a *Climac. gradu.* 3.

jussit interfici. Eodem die prægrandis piscis caput in cænam allatum est Theodorico: quo conspecto ita territus est, perinde si capita Symmachi & Boëtii sibi minantium aspiceret. Hîc utique non defuerunt homines ad omnem adulationem facti, qui dicerent: Rex in æternum vive: Non est, quod Majestas tua hîc quidquam metuat, merum hoc oculorum ludibrium est; contemptu vincitur. Hi mores aulæ sunt etiamnum hodie, cùm adulationibus omnia inaurantur. Sed reverâ hîc conscientia revixit, quæ flammas, velut Ætna, sursùm jaculata regem adegit ad extrema. Theodoricus námque à terribili illo in mensâ prodigio in conclave proximum secessit, intra triduum extinctus.[a] Discite justitiam moniti, & non temnere Divos. Latrantis conscientiæ morsus non semper scrupuli, sed veri sunt hortatores, ut vitiis emergat, qui se iis temerè submersit.

Vnde Theodorico Theodosius Imperator pius quantò melior! Visus est

a *Procopius l.* 1. *Crantzius l.* 3. *c.* 19.

est sibi optimus Cæsar in agmine formicarum confidere, & undique torqueri, adeò illum conscientia stimulabat. Hos conscientiæ ignes subjecit præceps in Thessalonicenses ira Theodosii. Ruffinus, vir ad aulæ ritum factus, monitricis conscientiæ incurius, Imperatori hilares animos suggerere, facinus extenuare, scrupulos inanes dicere. Ambrosii sacrum fulmen eludere, fasces, diadema, purpuram monstrare. At Theodosius domo clausus, flens & orans: O Ruffine, ait, tu mea vulnera non sentis: ego lamentor & gemo calamitatem meam; quia servis quidem & mendicis aperta sunt Dei templa, quæ ingredientes illi proprium Dominum licitè exorant: Mihi verò ingressus ad eum non est; insuper etiam cæli mihi sunt obserati. Hæc verba singultibus, velut infans præfocabat, nec quietem ullam capiebat, dum sese Ambrosius vinculis Ecclesiæ solveret, & ablato anathemate in Societatem piorum reciperet. Igitur verissimum est illud Ambrosii: Nullus major est dolor, quam
G 6 is,

is, qui peccati mucrone vulnerat conſcientiam; neque ullum gravius eſt onus, quam peccatorum ſarcina & pondus flagitiorum. *a* Cura valetudinem, mi Lector, ſed præ omnibus cura conſcientiam, non anxiam, non ſcrupuloſam, non errantem, non dubiam, non laxam, ſed cautam habeas & morigeram.

CAPUT VII.

Conſcientia cauteriata plus errat, quam dolet.

EQues Romanus vir ingenii faceti calceos ſuos paſſim ab omnibus laudari audiit. Quibus ille: ſint, inquit, elegantes hi calcei, & os populi mereantur: ſed neſcitis, ô amici, quâ parte me urant. Ita non rarò florentes alteri genas gratulamur, tanquam indubitatum valetudinis bonæ indicium, qui latentem ægri pectoris æſtum ignoramus: vel contrà invidemus aliis Bacchanalia, quæ vivunt, ignari morſuum, quibus interim animitus diſcruciantur: Fucata mul-

a *Ambr. l. 5. epiſt.* 18.

multorum probitas, ut nos in admirationem pariter & venerationem sæpissimè trahit! qui pelliculam nitentem præferunt, doctrinam comptam spargunt, blandos mores ad omne vaframentum fingunt, homines spirituales se vendunt: cùm verò ad eorum venitur conscientiam; CAUTERIATA invenitur. Quid hoc portenti est, inquies, & quo cauterio inuritur Conscientia?

Hîc necessariò pluribus differendum super hac re. Et quidem si de conscientiæ hujus nomine sit sermo, varium est, res eadem. Nam Conscientia surda, dormitans, nimium laxa, propemodum extincta, & cauteriata, vix quidquam differunt. Hoc igitur capite docebimus, quænam à Paulo Cauteriata dicatur Conscientia, & quo ea cauterio inuratur.

SCRIPTURA.

Conscientiam habentes cauteriatam
1. Tim. 4. v. 2.

PICTU-

PICTURA.

Dolium fatiſcens cum cribro largiter perforato, & mandato ad valuas diſcerpto.

CONſcientia cauteriata à beato Paulo ea dicitur, quæ ſtupida jam, & inſenſilis tam peccati commiſſi, quam amiſſæ gratiæ ſenſum amiſit; ſicut pars brachii aut pedis cauterio inuſta. Hoc potiſſimum olim conqueſtus Hieremias vates de civibus Hieroſolymæis: Percuſſiſti eos, inquit, & non doluerunt, attriviſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam; induraverunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reverti, [a] inuſtam ſcilicet & cauteriatam inſenſilem habentes conſcientiam.

Videte & inſpicite conſcientiam Eſau, quam ea cauteriata, ſurda, ſtupida, Capitali odio germanum inſequebatur, & iratas animo cædes coquebat, vivo tamen parente nihil attentare auſus: Venient, inquit, dies luctus patris mei, & occidam Jacob.

a *Hierem. cap. 5, verſ. 3.*

Jacob. *a* Sinamus senem suo defungi fato, & sentiet frater, me non obliviosum esse vindicem injuriarum. Vltionem ex fratre petiturum se negat vivente patre, sed mortuo, ita patrem plus timuit quam Deum. En conscientiam, sed cauteriatam! en cribrum, sed perforatum quod dimittit, quicquid recipit. *b*

Videte & inspicite conscientiam Pharaonis, qui diu lusum impium cum Deo lusit. Nam sæpius Mosi dixerat: Ite & sacrificate. mox manumissos iterum retraxit. Sed eos iterum dimisit, iterùmque detinuit, idque novies repetiit. Tandem toties ictus piscator cœpit sapere. Cùm enim Ægypto totâ omne primogenitum Angeli rhomphæa cecidisset, Pharao supplicii diritate, támque immani strage territus, Ite, inquit, Ite, & immolate Domino sicut dicitis: Oves vestras & armenta assumite, ut petieratis, & abeuntes benedicite mihi. *c* Vixerat in eo adhuc scin-

a *Gen. c.* 27. *v.* 3. b Ein Gewissen dadurch man köndt junge Hunde beutlen.
c *Exod.* 12. *vers.* 32.

scintilla conscientiæ: dimisit populum, sed coactus: benedictionem petiit, sed non valde serius.

Videte & inspicite conscientiam Hebræi Regis David. Post adulterium & homicidium patratum, decem mensibus minimum dormitavit ejus conscientia. Tacuit Rex David, non doluit, non ingemuit, vulnus conscientiæ dissimulavit, medicam manum non expetiit; nullum *Miserere*, nullum *peccavi*, auditum. Vtique conscientia eum subinde monuit; Hoc fecisti, & hactenus non doluisti. Vbi pœnitentia, ubi gemitus & fletus? Cui David, Tace tu, & quiesce. Si Deus conniveat, cur nos turbemus quieta? Tandem adfuit, Nathan Propheta & dormitantem conscientiam excitavit his omnino verbis: Quare contempsisti verbum Domini, ut faceres malum in conspectu meo? Vriam Hethæum percussisti gladio, & uxorem illius accepisti in uxorem tibi. Itaque hæc dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tuâ. *a* Hîc gemitus

a 2. *Reg. cap.* 12. *vers.* 9. 15.

gemitus & fletus, hîc audita vox illa dolentium, *Peccavi.* Hîc vigiliæ, preces, jejunia, cineres, cilicia sumpsêre initium; Hinc orti clamores illi, Miserere mei Deus; Tibi soli peccavi; Ne projicias me á facie tuá. *a* Hinc largi oculorum imbres illi: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrimis meis stratum meum rigabo. *b* Singulis noctibus fonticulos tam largos depluam ex oculis, ut lecti mei operimentum non madefacere solúm, sed & lavare possim; imò, quod phrasis Hebræa docet, natare faciam, eâ diuturnitate atque abundantiá fundam lacrimas. Neque hoc tantùm per unam alterámve noctem, sed per totas noctes longo tempore has mei lectuli thermas ex oculis emittam. *c* Ita dormitans conscientia evigilavit, ita cauteriata sibi integrè restituta est.

'Noëmus ubi crapulam nullo usu cognitam edormisset, temulentum &

a *Ps.* 50. *vers.* 3.6.13. b *Ps.* 6. *vers.* 7.
c *Ita lectio Hebræa*, *ita Hieronymus vertit.* *Vide Bellarminum in ps.* .

male tectum se fuisse comperit: dum dormiit, vini potentiam, temulentiæ vires, filii nequitiam planè ignoravit: Qui dormitantem fovet conscientiam, non cogitat quam infinita sit cujuscunque letalis noxæ turpitudo; quæ gratiâ divinâ omni spoliat, cælum eripit, dæmonibus illudendum propinat, inferorum suppliciis addicit. Vbi autem Noëmus evigilat ex vino; ubi, qui improbè egit, ad sese redit, hæc antè ignota sibi, agnoscit. Ita David regi contigit; altùm & diu dormiit, monitus evigilavit, & resipiscentiâ illustrissimâ omnem priorem vitam correxit.

Hebræus Hercules Samson in urbe Gazâ hostium formidabili coronâ cinctus, nocte intempestâ subitò consurrexit & ambas portæ valuas velut geminos asserculos apprehendens in montis fastigium asportavit. Hic ipse, funibus novis ligatus in amicæ sinu dormiens, hos autem evigilans ut telarum fila rupit: Ita non raró conscientia quæ diu videbatur surda, stupida, cauteriata, tandem consurgit in iras, & quod celaverat, ostendit robur.

Epi-

Epiphanius narrat doctissimum Originem sub ipsa concione quam ad frequentem populum habeat, ad illud psalmi devenisse: Peccatori autem dixit Deus; quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum. *a* Hic Originis conscientia, velut terra movit insolito succussu. Nam Origines librum quem manu tenuerat, clausit, & ubertim illacrimans abiit è cathedra, quod meminisset se Alexandriæ vi tyrannidis attactum Diis obtulisse thura. Auditores omnes sui oratoris miserti cum flente flentes concionem soluerunt. *b*

Habuit divinus Paulus nobilissimos olim auditores, Romanum præsidem Felicem, & conjugem ejus Drusillam, quæ maritum verum Emesenorum regem Azizum deseruerat. *c* Hi duo conjuges surdam ceteroqui & stupidam, imo & cauteriatam conscientiam gerebant, ho-

a *Ps. 49. vers.* 16. b *Epiphan. de Originistarum hæresi.* c *Ita Iosephus l.* 20. *Antiquitat. cap.* 5. *& de bello Iud. l.* 2. *cap.* 10.

mines fictorum Deorum cæci cultores. Sed Paulus eo ſpiritu & dicendi ardore de fide in dominum JESUM, de juſtitiâ, caſtitate ac judicio futuro peroravit, ut tremefactus Felix reſponderit. Quod nunc attinet, vade; tempore autem opportuno accerſam te. *a* Ita etiam dormitans, ita cauteriata etiam conſcientia evigilat quandoque, & incipit poſt ſuam ipſa ſepulturam vivere.

Sed quodnam illud eſt, inquis, cauterium quo conſcientia inuritur, & fit ſtigmatias? Conſuetudo, & inde nata peccandi libertas. Toties tamque crebris actibus peccatum iteratur, dum obſurdeſcat conſcientia; non quòd illa ægrè audiat, ſed quia homo in peccandi licentiam abjectus, velut in conſcientiæ aures digitum immergit, & oculos obducit velo, dum abſque cenſurâ ſui antigraphei liberè peccet. Ita delinquendi licentia & aſſuetudo velut cauterium, ſeu, candens ferrum Conſcientiam inurit, ut ea vix tenuiſſimè ſpiret, ſurda, cæca, muta & pænè mortua.

a *Actor. c. 24. v. 26.*

Hebræorum Regum fasti memorant idolo Moloch vel Melchom filios & filias per ignem consecratos,*a* quod hoc fiebat ritu. Moloch ærea & fusilis fuit statua, intus cava, huic subjiciebantur ignes dum incandesceret. Porró infantuli, Molocho immolandi,cum statua jam incanduisset ignibus, in idoli brachia ponebantur: Ne autem parentes tam tetro sacrificio adstantes, miserabili ploratu parvulorum percellerentur, ingenti strepitu personabant tympana,ut voces morientium non possent exaudiri. Parentes parvulorum minimè surdi sed bene auriti, mugientibus tympanis expirantium fletus tamen neutiquam percipiebant: Ita prorsus, conscientia cauteriata vitiorum inconditos ululatus probè perciperet, si tympanorum strepitus abesset. Homo peccandi consuetudine illectus, aures sibi ipsi hoc tympanorum fremitu obtundit: Quid angeris? Bellè omnia succedunt. Facis, quod multi,quod faciunt omnes; Nunquid tu solus habitabis

 cælum?

a 4.*Reg*.23.10.

cælum? Bonus est Deus, & misericordia illius super omnia opera ejus. Erit pœnitentiæ tempus, venit dies expiandi animi. Vnâ tunc liturâ catalogum longum delebimus. Nunc carpamus gaudia; jucundè ac hilariter agamus; curemus, ut nobis bene sit. Aude aliquid brevibus Gyaris dignum. Tempus ridendi, tempus pœnitendi: Vivamus.

Tympanistriam ejusmodi sacræ litteræ nobis depingunt in Iezabele Regis Achabi conjuge, quæ semisopitam mariti conscientiam novit in profundissimos dare Rhonchos, & residuam bonæ mentis favillam funditus extinguere. Rex vicinam in vineam exarserat, sed cum illa negaretur licenti, ad insaniam propè homo incolumis redactus est; cùm quia spe inopinatò dejectus, tum etiam quód injuria gravi, ut ipse interpretabatur, affectus esset. Vi tamen & regiâ potestate abstinebat, reverentiâ Conscientiæ bene monentis: donec Tympanistria supervenit uxor, & tristitiæ causam expiscata classicum canere cœpit: Næ tu homo, inquiebat,

bat, antiquus & albæ mentis es, qui caput gentis isthæc ab hominum ultimo pateris! Grandis auctoritatis es, & bene regis regnum Israël: surge & comede, & æquo animo esto *a* Origo doloris errorisque pariter est, quod ignores quid Regem inter & subditum intersit: id nempe unicum, ut ille agros & oliveta optima tollat, iste jacturam patienter ferat: hæc lex iam olim lata est cum à judicibus populus ad regem appellaret. *b* Tu modó æquo sis animo, surge & comede: Ego tibi vineam dabo. Ad hos Tympani sonitus & bombos altissime obdormiit Achab, ut nec animaduerteret quid fæmina nequam, Regis abusa nomine contra insontem scriberet, quid regio annulo signaret: verbo, non sentiebat se venundari, ut malum faceret in conspectu Domini donec irati Numinis fulmine per Eliam excitatus, vestimenta scindere, carnem cilicio operire, jejuniis vigiliisque sese affli&ctare, atque demisso in terram capite se re-

um

a 3. *Reg* 21.7. b 1. *Reg*. 8.

um profiteri aggressus, Deo sibique ex integro est restitutus.

Quam Jezabel Achabo intulit mali pestem, conscientiæ aures obturando, ab intestino sibi quisque nostrum hoste quod metuat, habet; à Philautia tympanistriarum pessima: cui hæc talia in promptu & semper ad manum sunt tympana:

Quæ dum strepunt, conscientia velut surda, nec commonentis Angeli, nec dehortantis Christi voces percipit; sed in sylvam itur, è quâ sæpissime non reditur; noxarum in dies plurimum committitur, & nihil expiatur; sauciatur conscientia, & non curatur plaga, quia non sentitur. Vt callosæ manus strictum gladium attrectant, & non vulnerantur; ita conscientia surda quid divinæ leges jubeant, non ignorat, sed nosse dissimulat; atque ad frugem si subinde sese recipit, mox in sylvam antiquam redit. Ideò Christus tam seriò à noxis liberum commonuit: Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. *a* Nam qui

a *Ion.* 5. *v.* 14.

qui è ſordibus toties emergit, voluntariâ tamen inſaniâ in eaſdem ſemper recidit, hunc Deus demum deſerit. Inde ruina & labyrinthus, præcipitium, exitium.

Hæc cauteriatæ, dormitantis, ſurdæ conſcientiæ ſunt mala, nî præcaveantur maturè. Militemus, obſecro, bonam militiam, habentes fidem & bonam conſcientiam.

CAPUT VIII.

Conſcientia tam bona quam mala, potentiſſima.

ARgus Paſtor centoculus, ut priſci fingebant, unam ſolùm pecudem accepit cuſtodiendam, etſi centeno lumine in eam curam poſſet incumbere. In Colchide inſulâ, ut ferebatur, ovem auream dies noctéſque pervigil draco ſervabat. Anima hominis ſimplex, innocens, ſincera ovi aureæ non immeritò confertur, cui Diabolus perdius & pernox inſidiatur capitalibus technis. Orbis terrarum univerſus etſi voluptatum omnium refertus, Diabo-

lo ſparſivæ inſtar pilæ eſt, quâ expulſim & datatim luditur. Hanc ille pilam curat, ſed curat ovem auream, curat animam, hæc illi præda eſt gratiſſima. Incredibile prorſus eſt, quam implacabili eſurie Apoſtata hic Angelus in animas feratur. Fames rapiendarum animarum inſaturabilis, & quod dixit Habacuc, Cibus ejus electus. *a* Hoc ſapientiſſimus Deus ab omni æternitatis principio futurum prævidit, ideò huic ovi aureæ, ſuum velut centoculum cuſtodem poſuit qui interdiu noctùque vigilaret, & in commiſſam ſibi ovem curam omnem defigeret.

Fidus hic cuſtos tot oculis ornatus, eſt hominis Conſcientia, quæ ſi ſuo jure ſinatur agere, & facere officium, ſollicitè ac vigilanter attendit, ne quid domeſtica Reſpublica detrimenti capiat, & ubi quid periculi notat, mox monet, ne ovis aurea Orciniano prædoni in prædam cedat. Diximus, quid Bona ſit Conſcientia quid Mala, quid Erronea, quid Dubia, quid ſcrupuloſa, quid Cauteria-ta.

a *Habac. cap.* 1. *verſ* 16.

ta. Ordo nunc poſcit ut Conſcientiæ vires & actiones explicemus.

SCRIPTURA.

Habentes myſterium fidei, in Conſcientia pura. 1.*Tim.* 3.*v.9.*

PICTURA.

Gallus gallinaceus Tubam inſiſtit: Duo ſunt hæc Horologia; Militiæ & Pacis.

GErmani Fratres Joſephi, Ægyptii proregis, genus hominum indoctum, agreſte, impolitum, rude, incultum, nihilominus in eis ſingulariter eluxit quantarum eſſet virium conſcientia. Res eis in Ægypto malè ceſſit, acriter examinati, rigidè excuſſi, exploratores proclamati, triduũ in vinculis attenti. At illi collatis capitibus & ſermunculis: Meritò, inquiunt hæc patimur, quia peccavimus in Fratrem noſtrum, videntes anguſtias animæ illius, dum deprecaretur nos, & non audivimus. Idcircò venit ſuper nos iſta tribulatio. Ad quæ ſubjungens Ruben: Nunquid non

non dixi vobis, inquit, nolite peccare in puerum; & non audiſtis me. En ſanguis ejus exquiritur. *a*

Quis vobis, ô viri, hoc dixit? quid Conſcientia? Quis veſtræ afflictionis & ſanguinis exquiſiti cauſſam vobis expoſuit? an non Conſcientia? Quis crimen tam vetuſtum, & pænè jam oblitteratum in memoriam revocavit? Certè Conſcientia. Viginti tres anni abierant, cùm illa in Fratrem perfidia eſt deſignata, nihilominus poſt tot annos in hominibus imperitis ac ruſticis etiamnum monet Conſcientia, & officio ſuo fungitur. Reverâ hic creditor tenaciſſimæ eſt memoriæ, debitorum non obliviſcitur. Veriſſimè dixit Tullius: Magna vis Conſcientiæ *b* Magna vis.

Porrò Conſcientia tria potiſſimùm obſervat tempora quibus potentiam ac vires ſuas exercet. Primum eſt *Futurum*; ſiquidem Conſcientia non parcit operæ, nec quidquam prætermittit, omnibuſque viribus elaborat, ut hominem à peccato committendo abducat. Nimirum noxas cavere ſummè

a *Gen.* 42. b *Cic. pro Milone, orat. med.*

ſummè ſtudet. Ecquis enim illas conſcientiæ voces non ſubinde audit? Omitte hoc, obſecro, cave hoc, vide ne iſtud feceris, pedem retrahe, latet anguis in herbâ; manum abſtine, latet ignis ſub doloſo cinere; brevis eſt voluptas, longa pœnitentia: momentaneum quot delectat, æternum quod cruciat, æternum. Cogita ergo quanta malorum ſeries è peccato unico naſcatur: cogita & cave malum.

Alterum tempus quod obſervat conſcientia, eſt *Præſens*. Nam ſi monitum reprimere, & abſtinere noxâ non poſſit, ſaltem vellicat hominem dum peccat, & melli aliquid admiſcet fellis, & abſynthium attemperat Apiano. *a* ut quem penitus ab improbitate arcere non poteſt, eum ſaltem citiùs reducat ad pœnitentiam. Chriſtus modis omnibus egit ne ſui Diſcipuli in Olivario monte dormirent, damnum è ſomno ſecuturum prædixit; jam dormientes non ſemel monuit: cùm autem ſuos in excubiis continere non poſſet, tandem eos vi excitavit: ſurgite, eamus. Ita ferè

a Muſcadel Trauben.

Con-

Conſcientia ſi primo alteroque tempore nil promoveat, nec coercere poſſit á libidinibus abreptum, tandem vi excitat,& peccati abominanda monſtrat, angit, torquet,cruciat; terrores ingerit & vociferatur: Inferi te expectant, aut ergo reſipiſce, aut peri.

Auguſtinus eleganter hac de re diſſerens: Quomodo, inquit, magna eſt pœna, impiorum conſcientia, ſic magnum gaudium piorum ipſa conſcientia. Quem pungit mala conſcientia, retrahit ſe à ſpe, & non ſibi ſperat niſi damnationem. Vt ergo ſperet regnum, habeat bonam conſcientiam, & ut habeat bonam conſcientiam, credat & operetur. *a* Credere fidei, operari charitatis eſt.

Illud admiratione dignum, qui tandem nos imperitiſſimi rerum Æſtimatores peccatum nondum perpetratum extenuemus, nihili pendamus, nugas æſtimemus & ludicrum. Hîc quiſque ſibi ipſe dicit: Res factu facillima, nil eſt periculi; perge & au-

a *Aug. tom.* 8. *in pſ.* 53. *mihi pag.* 211. *&* *in pſ.* 31. *mihi pag.* 76.

& aude. Sed cælum perdo? Tu perge. Sed ad orcum propero? Tu perge; facilis venia his culpis. Ita cæci ruimus, quò noſtrę nos trahunt libidines

At ubi peccatum eſt perpetratum, jam crevit in immenſum ſuóque pondere jacentem pænè ad deſperationem trahit. Ita primi parentes noſtri dixerint: De pomo agitur; quantillæ hoc culpæ ſit, pomum libare? Vbi verò pomum admorſum eſt, Aperti ſunt oculi amborum, & videre miſeri, quam malè ſint veſtiti. Ideò in veſtem rapuerunt folia, & latebris ſe occultarunt. Ita qui peccat, ante commiſſum peccatum, amentiâ & libidine cæcus, cæciſſimus eſt; ſcelere jam ſuſcepto aperiuntur oculi, & peccatum quod antea nullum videbatur, incipit eſſe maximum. In Romanis olim ſpectaculis pegmata viſebantur, ſeu ambulantes machinæ, mobiles montes, gradientes domus, quæ initio plerumque humiles & depreſſæ, ſubitó in admirandam excreverunt altitudinem: Ita peccata initio viſa exilia & veniæ facillimæ, ubi in opus prodierunt, jam gigantes

ſunt

sunt terribiles ad animi abjectionem impellentes. Quæ metamorphosis advertit Ethnicum, ut scriberet, perfecto demum scelere, magnitudo ejus intelligitur. *a*

Quemadmodum ingentia plerumque flumina exili oriuntur scaturigine, & angusto fluunt alveo, quem anus transiliat; paulatim inde ita dilatantur, ut qui principio fluebat rivulus, post aliquot decursa spatia, fiat fluvius. Ita Danubius modicâ origine nascitur. *b* Sed eundo sic crescit, ut brevi navigiorum patiens fiat: Ita prorsus antequam impuritas & flagitium suscipiatur, appellari solet humana fragilitas, facilis lapsus, malignior indulgentia, negligentia solutior: ita improba cupiditas, flagitiosa obscænitas, impura voluptas, initio tenuis scaturigo est: at ubi cogitata prodierunt in opus, ubi cupidines transierunt in facta, jam rapacissimum flumen minantur. & hominem subinde non anxium tantum, sed desperabundum reddunt.

Iscariotes proditor videbatur sibi sum-

a *Tacit. l.14. Anal.* b Don Eschingen.

ſummum facinus non difficulter poſſe concoquere. Ita rem animo expedito aggreſſus, faciles ſibi conficiens rationes: pecunia dixerit, quam à ſummis ſacerdotibus ſum accepturus mihi proderit; magiſtro meo non multum oberit hæc delatio: ille faciles extricandi ſe vias inveniet. Cœpimus; dimidium facti eſt; pergamus. Videns autem quòd damnatus eſſet, pœnitentiâ ductus retulit triginta argenteos, dicens; Peccavi, tradens ſanguinem juſtum. a Deus bone: immanè, ingens, execrandum facinus viſum eſt infeliciſſimo mercatori tam modicum, tam facilè excuſandum delictum: jam laqueus, præcipitium, Orcus nocentem hauriunt. E tali rivulo tam ſalſum profluxit mare.

Noxa caput ſequitur. Quod vetus poëta eleganter explicat hoc metro

Raro antecedentem ſceleſtum,
Deſeruit pede pœna claudo.

Cor ſontis palpitat nemine concutiente. Adeò Conſcientia urget; ſtimulat, impellit, ut reus ſæpiſſimè non meliorem ſui proditorem inve-
 niat

a *Matth. cap.* 27.

niat seipso: seipsum Judas accusat, damnat, enecat. Dignus carnifex tam scelesto capite.

Memoria est Norimbergæ duos è Mercurii prosapiâ laverniones ante urbem in prato (*Alberwisz* vocant) consedisse. Forte fortunâ duo lictores illuc tendebant, nil minus cogitantes, quam fures capere. At duo illi Zonarii sectores, quam primum geminos venatores vel eminus observarunt, malâ moniti conscientiâ utique sese tanquam patibulum jam dudum meritos quæri existimârunt; unde de fuga sollicitè cogitare, & in aquas, cum aliud effugii non esset, sese præcipitare: argumento malitiæ plus quam certo. Fugit enim impius nemine insequente.[a] Hoc facto, quoniam seriam facinoris suspicionem, importabat, miseri in vincula rapti & non multo post in Crucem acti sunt. ut vel hinc liqueret verum esse, quod germani dicunt maturum patibulo furem cursu lictor etiam claudus assequitur. Impedita scelere conscientia facilè tremit, inhorrescit,

a *Prov. cap. 28. vers. 11.*

rescit, fugit. Et ut optime dixit Tertullianus: Nullum maleficium sine formidine supplicii, quia nec sine conscientiâ sui. Cui astipulatur Polybius: nullus testis, inquit, tam formidabilis, neque judex tam gravis quam conscientia, quæ menti cujusque insidet & inhabitat. Quare meritò Annæus Seneca: exclamat; O te miserum, si contemnis hunc testem. b

Pacatus in panegyri Theodosianâ memorat, in eo bello quod contra servos Domini gesserunt, proludium prælio factum flagellis ante aciem concussis. Perinde ii fecialis proclamaret: Hæc arma vos nebulones ad officium faciendum adigent; ipsa vos conscientia & innatus flagellorum metus ad pristinam servitutum reducet.

Tanta nimirum vis est conscientiæ, sicuti cùm infanti reo monstrantur virgæ, mox tremor, pallor, aut rubor palpitantis animi notas loquuntur. Quod Isidorus eruditè illustrans Omnia, inquit, fugere poterit homo

a Ein zeitigen Dieb erlaufft ein hinckender Schörg. b Seneca in epist. 43.

præter cor ſuum. Et quamvis humana judicia ſubterfugiat omnis, qui malè agit, judicium tamen conſcientiæ ſuæ effugere non poteſt. Nam etſi alios celat, quod egit, ſeipſum tamen celare non poteſt, qui plenè novit malum eſſe, quod geſſit. Deinde illud pſalmi explicans: Abyſſus, inquit, abyſſum invocat in voce cataractarum. *a* Abyſſus conſcientiæ, abyſſum gehennæ. Sua hominem conſcientia cruciat, accuſat, judicat, ſententiam pronuntiat, capite damnat, quid mirum ſi damnatio eum ad ſe rapiat. *b*

Maxima vis conſcientiæ in utramque partem. Si ea bona & erecta ſit, nulla humana judicia metuit, neminem nec hominum nec angelorum extimeſcit, ſed nec mortem, nec inferos, nec omnes Diabolos pavet, Deum ſolum eatenus duntaxat timet, ne offendat. Quamdiu propitium ac benevolum ſibi arbitratur Deum, tamdiu ei ſalva ſunt omnia.

Quâ in re liber de imitatione Chriſti animoſitatem ſuggerit & monet: Huma-

a *Pſ.41.v.* b *Iſid. l.2. ſent. c.25.*

Humanum non metuas judicium, ubi te conscientia pium reddit & insontem. a Quo usus clypeo Augustinus, Secundinum Manichæum impugnans: senti, ait, de Augustino quicquid libet, sola me conscientia non accuset. Ita quilibet erectioris conscientiæ homo de seipso pro seipso dixerit: Vos alii de me loquimini, judicate, spargite, fabulamini, blaterate, criminamini, quicquid lubet, tenacem & fastuosum, mendacem & litigiosum dicite, nomen meum dentibus convellite, labores meos floccifacite, sola me conscientia non accuset, salva mihi omnia; nec os vestrum maledicum, nec mordaces dentes vestros quidquam curo; una me conscientia tutetur, sat tutus ero; hic murus aheneus esto adversus omnes criminantium phalangas.

At verò contra, si conscientia sit mala; vel cadente foliolo, vel prorepente musculo, vel latrante catello, vel sibilante myagro. b vel mussitante homunculo, terrefiet malè sibi

a *Thom. de Kemp. l.3. c.36.* b *Serpens innoxius circa domos versans. Nicandro.*

conſcius. Prædixit olim Deus: Terrebit eos ſonitus folii volantis. *a* Difficile, vultu facinus diſſimulare; oculi pavidi & inconſtans in ore color, & lingua titubans, aliæque animi notæ in facie relucentes, ſcelus eloquuntur. Reperias homines, qui neminem rectis oculis, conſcientiâ id agente, audeant intueri. Nam nimis quam verum eſt, quod poëta cecinit.

Heu? quàm difficile eſt, crimen non prodere vultu?

Cum Tullio ſentimus, Eam eſſe vim conſcientiæ, ut nihil timeant, qui nihil commiſerint, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent qui peccarint. *b* Sed Tullio melior multò Auguſtinus: Quod alienum eſt, inquit, ab opere, alienum eſt à conſcientiâ; quod alienum eſt à conſcientia, alienum videtur & à ſcientia. *c*

Igitur cum beatiſſimo Paulo pro ſe quiſque dicat: In hoc & ego ipſe ſtudeo ſine offendiculo conſcientiam habere bonam, ad Deum & ad ho-

a *Levit. c.26. v.36.* b *Cic. pro Milone erat med.* c *Aug. in pſ.34. mihi pag.104.*

homines semper. a Et miserrimum credat illum, quicunque spernit hunc testem suum; testem qui coram orbis judice loquetur;qui authoritatis plus quam potentis, & nullis ambagibus eludendæ! nullis rationibus elidendæ!

CAPUT IX.
Conscientia inextinguibilis.

LAurus, ut ajunt, fulmine non afflatur, veluti amica Cælo arbor. Hinc Imperator Caligula qui nunquam non sceleftæ fuit conscientiæ, tonitrua, tempestates, fulgura, fulmina supra modum extimuit. Tranquillus testis illaudatæ hujus timiditatis: Ad minima, inquit, tonitrua caput obvoluebat lauro. Laurus inprobæ conscientiæ videbatur pro clypeo esse. Vnde etiam apud stobæum Bias: Sicut laurus, inquit; non timet fulmen,ita bona conscientia nullâ pallescit culpâ: non meticulosa, terroris expers, colorem non mutat,animosa est.Bona conscientia

a *Actor. cap.24. vers. 16.*

laureum fertum eſt adverſus fulmina omnia, undecunque advolantia.

Integer vitæ ſceleriſque purus.
Non eget Mauri jaculis nec arcu. a

Potentiſſima eſt Conſcientia, ſeu bona ſit, ſeu mala. Bona quidem neminem mortalium timet, Deum ut ſummum bonum diligit, peccatum ut ſummum malum metuit, odit, fugit: Mala timet omnia, vel ipſius umbræ umbram; nec unquam ceſſat ſuo homini occinere: Meritò hæc pateris, quia peccaſti in Deum tuum. Difficillimum opprimere conſcientiam, penitus illam extinguere, nemo poteſt: Quod hoc capite declarabimus.

a *Hor. l. 1. od. 22.*

SCRIPTURA.

Rurſus tolle volumen aliud, & ſcribe in eo omnes ſermones priores
Ierem. 36.

PICTU-

PICTURA.

Phœnix in Flammis.

CVm Hebræus Rex Joachim ſub hiemis auſpicium, Novembri menſe, in ſuo conclavi conſediſſet, miſit aulicum famulitium, ut è templo volumen legis ad ſe deferret. Delatum eſt, & lectum audiente Rege & univerſis principibus, qui ſtabant circa regem, Rex a. ut ſacra pagina teſtatur, ſedebat in domo hiemali, & poſita erat arula coram eo plena prunis. Cumque legiſſet Iudi tres pagellas vel quatuor, rex illud ſcidit ſcalpello ſcribæ, & projecit in ignem, qui erat ſuper arulam, donec conſumeretur, omne volumen igni. Ex omni numero principum tres ſolùm conabantur inhibere regem, ne ſacros libros flammis donaret. Sed nihil effectum. Rex inſuper Baruch ſcribam & Hieremiam prophetam comprehendi & in vincula dari juſſit. Sed fruſtra. Nam Deus Hieremiæ vati mox imperans: Rurſum, inquit tolle volumen aliud & ſcribe in eo omnes ſer-

mones priores. a Hos Baruch ex ore Hieremiæ, Hieremias ex ore dictantis Dei accepit. His excidium Solymæum præcipuè prædicebatur; nec aboleri poterant prædictiones istæ. Quod Deus scribit aut dictat, penitus comburi non sinit, novos scribit, alios dictat, post aliquot etiam centurias annorum. Ita conscientiæ admonitiones, etsi sępius velut comburantur, mox tamen aliæ iterumque aliæ iis commonitiones succedunt, *scribit conscientia omnes Sermones priores*, quia Deus hos dictat. Conscientia non potest extingui. De hac rectissimè Tertullianus: potest obumbrari, quia non est Deus, extingui non potest, quia à Deo est. Tot improbi affectus possunt quidem conscientiæ velut speculo velum præpandere, illam tollere non possunt, & præpansum hoc velũ suo tempore amovetur.

Justus Lipsius Conscientiam eruditè vocat *Characterem indelebilem*. b Asserculus in aquâ millies submersus usque tamen ad summum redit & supernatat. Premi potest, conscientia & mergi,

a *Ier.* 36.28. b *Lips.l.*1. *Mon.Pol c.*6.

& mergi, non opprimi poteſt non ſubmergi. Herodes quotquot erant, omnes nefarii homines, & variis ſceleribus infames, conſcientiam tamen abolere non potuerunt. Herodes Aſcalonita tyrannorum coryphæus, notæ crudelitatis Rex, qui quatuordecim millia. *a* infantum, velut unicâ ſicá per unicum jugulum immerſâ trucidavit. Herodes Antipas Joannem Baptiſtam aulicum concionatorem ſuum obtruncavit gladio, Chriſtum. Pontio tranſmiſſum morionis veſte induit, & ad Pontium remiſit. Herodes Agrippa Jacobum Apoſtolum occidit, & ad populum ſuperbiſſimè verba fecit. Hi omnes conſcientiam miſerè preſſerunt, ſed opprimere nequiverunt. Combuſſerunt ſermones Domini, ſed ſcripſit Dominus omnes ſermones priores. Herodes Aſcalonita pollicetur ſe venturum ad cunas novi Regis; Quis ei veniendum dixit? Conſcientia. Herodes Antipas Ioannem Baptiſtam magni æſtimabat, & metuebat eum, ſciens eum virum juſtum & ſanctum,

a *Id alibi probamus.*

& audito eo multa faciebat,*a* cetero-qui omiſſurus. Cur iſtud obſecro? Conſcientia hoc ei perſuaſit. Herodes Agrippa non otioſus Rex fuit, pro tribunali ſedit, ubi non ſolùm judicem ſed & concionatorem egit: Quis illum hoc docuit? Conſcientia. Conſcientiæ liber in ignem abjicitur, ſed non omnino comburitur. Aliquando quidem in hominibus nequiſſimis combuſtus creditur, ſed à ſuo ipſe funere reviviſcit, & ſub vitæ finem panditur, quando conſcientia ſub mortis tempus evigilans ſcribit omnes ſermones priores.

Hîc ego ſpeculum ponam iis omnibus qui conſcientiam premunt, & illam ad turpe ſilentium adigunt: ſive hi Aulæ ſeu Bellonæ ſive humanæ gratiæ ſint ſectatores: ſeipſos in eo ſpeculo, quoties libuerit, contemplari poterunt.

Ante annos quadraginta vir magni nominis, uni principum à cubiculis, in aulâ non unâ tam charus quam notus, homo ad mundi leges exactè factus, natus, ſtatura inſigni, formâ gravi

a *Marci cap. 6. verſ. 20.*

gravi & mascula, moribus comis, & ad amussim aulicus: nec linguarum rudis; Musicâ Orpheus, & inde nemini non admirandus, pecuniæ & fortunarum si eas regere scisset, non modicus; gratiâ dominorum, quæ divitiis omnibus præfertur, singulariter abundans. Nam etsi clavem auream á principe suo habuerit, tamen non nisi ter quatérve in anno ad obsequium se stitit, principali gratiâ nil inde imminutâ. Et quod mireris, ad plurium dominorum ingenium sese attemperare calluit. & quidem plus æquo. Nam in unius domini gratiam miserè afflixit suam conscientiam, cùm hominem, domino exosum, Venetiis intra domesticos canales per jocum suffocari curavit. Dominus tam secundum necis eventum gratulatus, litteras misit quibus pæne gratias egit, quod avem nimis garrulam silere docuisset, suam porrò gratiam ob patratum facinus in ævum omne obstrinxit. Sed innocenti sanguini vindicta non defuit manifestaria. Nam etsi perillustris ille dominus litteras suas comburi voluerit, vir tamen

men ille aulicus, non ignarus dominicam gratiam, ut odoratum vinum, & amorem impurum nocte unâ evanescere, a litteras sibi missas cautè servavit, ut si Dominus languescente olim benevolentia desineret esse gratiosus, & Famuli favorem ejiceret, ipse tabulis signatis agere, & seipsum in gratiam posset reponere (Post aulici mortem inventæ litteræ tragœdias horribiles excitarunt.) Porrò conscientia palatini hujus fœdè sauciata monendi spacium rarissimè habuit, quia Dominus ipsius pænè quotidie bacchanalia vixit. Contigit nonnunquam ut probè appotus domum rediens, organum accesserit, fides tentarit, psalmum quinquagesimum (Miserere) numeris concinuerit, oculis interim liberaliter lacrimantibus, nemini nisi cognatá femina præsente, nec leviter mirante hanc musices & lachrimarum mixturam. Denique patuit quid nocturnus hic oculorum nimbus sibi voluerit.

Apud

a *Germanorum proverbium*, Herren Gunst Frawen Lieb / Regelenwein / riechen über Nachtauß.

Apud hos tales, cum sobrii sunt, Conscientia vix unquam loquendi copiam petit, quin ei respondeatur: Tace tu, & quiesce, nil istud ad te; tace, & meam mihi tranquillitatem ne turba. Vbi verò ejuscemodi homines plus paullò adbiberunt, vino jam semigraves, præsertim si soli sint, hîc evigilans consurgit Conscientia, & clienti suo acerbas ingerit voces: Nunc ego te deprehendo improbe: velis, nolis, audire me debes. Hæc, & hæc, & hæc etiam fecisti: diu dissimulavi, diu tacui. Quid ad hæc habes dicere sceleſtum caput, & jam pridem Orco debitum? Hinc gemitus & suspiria, hinc etiam quandoque lachrimæ. Scintilla Pietatis hîc gliscit, sed temulentæ.

Reverâ tales Conscientia per cuniculos aggreditur, sed pessimum illud, quod domesticus hic concionator ebrium habet auditorem, qui postridie dictorum non amplius sit memor.

Ita ille, quem dixi, Palatinus, nocte quandoque mediâ conscientiam audiit loquentem. Secutus dein som-

nus

nus in plurimam lucem ad horam diei nonam aut decimam. Iterum convivia & hilaritas priſtina, iterum ludus jocique omnia nocturni concionatoris monita extinxerunt. Hoc autem vitæ genus diu durabile non eſt. Appropinquant anni, de quibus dicitur: Non mihi placent. *a* Sentitur tandem, ſed plerumque nimium ſerò, quid noxæ tulerit, monitricem Conſcientiam non audiiſſe. Venit ergo Palatinus ille ad lectum, & unâ ad letum: morbo gravi & mortifero affectus eſt. Reviſerunt ad ægrum Veteres Sodales Combibones, venerunt & viri religioſi: utrique pergrati, ſi una caliculos ſorbere, ſi quid novi rumoris ex Hiſpaniis, è Belgio, è Galliis narrare, ſi ſubinde etiam fritillum & abacum luſorium movere voluiſſent. Narratiunculæ de cælo, de morte, de inferis ab hoc ægro proſcriptæ: hæc enim ut mæſta, conſtanter juſſit faceſſere á colloquiis donec ad extrema devolutus hic ęger, nulla pœnitentis animi argumenta relinquens, ipſam imaginem Chriſti crucifixi

a *Eccl.* 12. 1.

cifixi ſputò petiit, atque ita obiit. Funus cum duceretur teterrimum in templo fœtorem ſparſit, utinam non indicem ejus odoris, quem in vita flagitiis ſuis Deo & Cælitibus præbuiſſet! ſic vivitur, ſic itur, ſic interitur. Quid illi Clavis aurea ad anguſtam Cæli portam conduxerit, Deus nôrit: nobis jus gladii non eſt in defunctos; ideo ſententiam continemus. Eſt judex, qui Cælo & orco homines addicat: hæc arcana nobis ſcrutanda non ſunt. Potuit enim ille Palatinus æger ob vim dolorum imaginem Chriſti conſpuiſſe; potuit cadaver naturali cauſa odorem tam gravem halaſſe. &c. At nolim ſaltem ego cum talibus vivere, multò minus mori. Hic ſolum, quod oculi & aures præſentium teſtabantur, narravi.

Scis mi Lector, quem hîc depinxerim? dicam tibi, ſed in aurem quem mihi minus notum velim fuiſſe: tibi autem in documentum altiſſimè animo tuo impreſſum, ut memineris, domeſticum Concionatorem tuum, Conſcientiam non audire, aut contemnere periculoſum, nimiſque vanum,

num. Conſcientia enim, etſi centies iterumque centies non audiatur, abdicetur, repellatur, uſque tamen redit, queritur, monet, clamat, hortatur, dehortatur, increpat. Bernardus hanc Conſcientiæ pertinacem aſſiduitatem obſervans: Peccata mea, inquit, celare non poſſum, quoniam quocunque vado, conſcientia mea mecum eſt. ſecum portans, quidquid in ea poſui, ſive bonum ſive malum. Servat vivo, reſtituet defuncto depoſitum, quod ſervandum accepit. Si malè facio, adeſt illa: ſi autem bene facere videor, & inde extollor, adeſt illa. Adeſt vivo, ſequitur mortuum, ubique mihi gloria vel confuſio eſt inſeparabilis pro qualitate depoſiti. Sic ſic in domo propriâ, & propriâ familiâ habeo accuſatores, teſtes, judices & tortores. Accuſat me Conſcientia; teſtis eſt Memoria; Ratio judex; voluptas carcer; timor tortor; oblectamentum tormentum. Quot enim fuerint oblectamenta mala, tot erunt tormenta dira. Nam inde punimur unde delectamur. a Quid verius

a *Bern. in mediat. ſive lib. de animac.* 13.

rius & pulchrius, quid enim etiam dulcius hoc Claræ-vallensi melle?

Hæc omnia Chrysostomus sacrâ facundiâ confirmans: unicuique nostrûm, inquit, insitum indepravabile judicium conscientiæ, quod potissimum omnem nobis defensionem tollit, quòd non per ignorantiam in peccata incidimus, sed per animæ desidiam, & virtutis negligentiam. *a* Oratore hoc antiquior alius è Latio, ducentis annis, ita finit dialogum suum, OCTAVIUS inscriptum. Conscientiam suam non decipit, qui fallit alienam. Apud nos & cogitare, peccare est. Vos conscios timetis, nos adeò scientiam solam, sine qua esse non possumus. Ita Minucius Felix.

Conscientia non raró facit quod plebeja femina, quæ maritum vinolentum & in cauponis potitantem subinde domum reducere conatur, sed plerumque frustra. Nam ebrius decoctor has uxori voces reddere solet. Quid tu hîc rerum agis, femi-

K 2 na?

a *Chrysf. tomo.* 1. *in cap.* 1. *Genes. hom.* 5. *mihi pag.* 23.

na? quid mihi usque & usque & usque odiosa & molesta es? Mox abi ad colum, lanam carpe, duc fila. Hinc te actutum ejice. Aut ego. Illa quia sapit, tacet, & abit. Vbi domum vir redit, aut luce posterâ, cùm crapulam maritus edormiit, iras illa resumit, pridianum potatorem exagitat, malè accipit, convexat, eum eò redigit, ut quò se vortat, nesciat. Coram aliis hæc concio vires nullas habuisset, at domi, audacter jure suo uxor utitur: Ita conscientia inter epulas & symposia, inter affectuum varios & rixosos strepitus se se inhumanè, durius, contumeliosè dimitti patitur: at ubi quis in seipsum descendit, & velut domum redit, tunc provolat conscientia, & concionari incipit, tanquam acerba mulier marito.

Hac de ebrioso homine & ejus uxore, similitudine Augustinus in Psal. 33. usus: Beati, ait, qui gaudent quando intrant ad cor suum, & nihil mali ibi inveniunt. *a* Qui garrulas, stomachantes, litigiosas uxores habent,

a Aug. tomo 8. in ps 33. mihi pag. 96. col. 4.

bent, in foro malunt quam in domo versari. Cùm meridies ad prandium vocat, esuriunt quidem; sed redire domum est grande tormentum; mox enim uxor tonare, stomachari, fulminare, debacchari incipit. Hîc miser maritus utroque versum occisissimus est. Domum redit? concionem audiet amarissimam. Non redit? Latrabit stomachus, nec enim ad forum deferetur cibus. Quantò sunt miseriores, inquit Augustinus, qui ad conscientiam suam redire nolunt, ne ibi litibus peccatorum evertantur. Ergo ut possis libens redire ad cor tuum, munda illud. a Suam quisque domum, suas certè latebras habet, qui á laboribus & negotiis fessus se recipiat ac respiret. Si & illic inquies & rixæ sint, ubi quiescet? saltem ergo in cubili cordis tui pax sit, ut tollas te ad interiora conscientiæ tuæ. Ajunt proverbio, tecta perstillantia, mulier litigiosa, ligna fædùm fumantia exigunt domo. b Tu vide, quiescas intus in cubili tuo, non ejiciat

K 3 te

a *Idem ibid in ps.* 35. *ante med. mihi pag.* 105. b *Prov.* 19. *v.* 13. *&* 27. *v.* 15.

te inde fumus malæ conſcientiæ. Ad tuam ipſe conſcientiam ſis attentiſſimus: os ſibi non ſemper obligari ſinet; ſubitò proſiliet velut acerbiſſimi oris mulier, & clamabit & vociferabitur, & accuſabit. Attende tibi & conſcientiæ, ne tecta tua perſtillent, ne pluviæ ac nives ſeſe infundant, ne omnigenæ libidinis cogitationes penetrent. Attende tibi ne fumus graviorum noxarum tuâ te domo pellat. Summa ſummarum hæc erit, ab Auguſtino tradita: Vt poſſis libens redire ad cor tuum, munda illud.

CAPUT X.

Conſcientiæ vultus in morte hominis.

THracum & Scytharum morem in congerendis calculis memorat Philarchus. In Thraciâ urnulas, in Scythiâ pharetras ponebant, in eas quotidie albos vel nigros lapillos injiciebant. Si dies fuiſſet proſper & lætus, lapillus injiciebatur candidus; ſi triſtis & infauſtus, calculus ater & piceus in urnulam vel pharetram

tran immittebatur. Vbi quis diem suum obiisset, prolata ejus urnula vel pharetra, numerati calculi tam nigri quam albi; si isti numero superassent felix ac beatus judicabatur mortuus; si nigrorum fuissent plures, miser & infelix censebatur. Hoc ritu monet Aulus Persius:

Hunc Macrine Diem numera meliore lapillo, &c.

Quæque sequenda forent, & quæ vitanda vicissim.

Illa prius cretâ, mox hæc carbone notasti.

Antigrapheus noster, Conscientia nostra, per omnem hominis vitam diligentissimè hunc morem servat: quicquid laudabile ac honestum, cretâ signat; quod malum & culpabile, carbone notat. Quid porrò calculorum in vitâ congestum sit, in morte potissimùm patebit. Distinctè ac clare cernet moribundus, quid carbone, quid cretâ signatum sit. Hîc etiam apparebit, quam præstantis sit memoriæ antigrapheus noster, qui ante sexaginta, septuaginta & plures an-

a *Pers. sat. 5. v 1. & post med. sat.*

nos patrata ſcelera habet in memoriâ,& ſuum moribundo proponit judicium. Ita hoc quidem capite de ſtatu Conſcientiæ in morte agimus.

SCRIPTURA.

Hæc eſt ſcriptura, quæ digeſta eſt. Dan. 5. v. 25.

PICTURA.

Liber apertus in menſa, ſuper librum clauſum, juxta cereus ardens, è regione ventus in cereum pugnans.

NVnquam adulari ſolet Conſcientia, omnium tamen minimè in morte. Sub vitæ finem non audaciſſima ſolùm ſed & potentiſſima eſt; tunc certe, ſi unquam, loquendi libertatem obtinet. Cùm homo incipit mori, illa incipit loqui.

Climacus rem etiam oculis teſtatiſſimam commemorans. Stephanus, inquit, in hoc cænobio egit; ſed quia ſeductum vitæ genus & ſolitudinem amavit, alió ſe contulit. Et primò quidem

quidem tuguriolum suum ad radices montis Horebi posuit: Inde migravit in locum Anachoretarum, cui nomen *Fides*. Locus hic inaccessus & ab omnibus humanis solatiis desertissimus est. Aliquot annos in hoc secessu summâ vitæ severitate consumpsit: sub vitæ finem ad primam casam rediit, ubi alii duo religiosi viri è palæstina habitarunt. Hîc ille senio & jejuniis confectus valetudine cœpit corripi extremâ. Vno ante obitum die, subitò velut attonitus & fulminatus obstupuit, oculos insolitum diduxit pavideque circumspexit, qui adessent, & rationes poscerent? Denique cunctis audientibus, velut computationem postulatus suis exactoribus respondit. Ita est, reverâ; sed hanc noxam tot annorum jejuniis abolere studui. Paulò post addidit: Non certè, istud non feci, Dein iterum sic verè; sed ministravi, sed flevi, sed incommoda multa toleravi. Post breve temporis spatium: Ita sane, ait, verum objicitis, & ad hæc, quod dicam, non habeo, sed Dei misericordia est infinita. Erat

profectò ait Climacus, spectaculum horribile ac terrificum. *a*

Ah, mi Deus! homo religiosus annorum quadraginta monachus, solitarius, jejuniis exhaustus, dono lachrimarum præditus, precandi studio assiduus, sed & ceteris virtutibus ornatus, sanctimoniâ clarus, qui Leopardum è sua manu aluit, tam severè rationes poscitur? sic obiit, ut quis acceptæ rationis exitus, quæ judicis sententia, quale habitaculum migraturo animo destinatum fuerit, penitus incertum!

Si totâ priori vitá conniveat, dormitet, aut silere cogatur conscientia, sub Æternitatis aditum, hoc est, sub mortis tempus loquitur, testatur, clamat, tonat, fulminat. Quàm verè concinit mortualis Lessus.

Lecticam premis, ingemisque pressus,
Angit spiritus undique, angiturque. b

Estheris res gestæ memorant de Assuero Rege: Noctem illam duxit rex insom-

a *Climac. gradu 7. mihi pag.* 121. b Du legst im Bett / vnd seufftzest stett / das Gewissen thut dich brennen.

insomnem, jussitque sibi afferri historias & annales priorum temporum a. Cùm quis adversâ, maximè cum letali premitur invaletudine, tunc noctes sæpe pervigilat insomnes, horas & quadrantes horarum numerat, urgent dolores, exercet sitis, mæror fatigat. Nox talis hebdomas aut annus videtur. Hîc temporum, totius scilicet vitæ historia profertur, historia sanè prolixa & intricata, cúm quis omnia vitæ cogitata, dicta, facta relegit. Biennii aut triennii noxas omnes, aut quid à sexennio aut septennio quis dolendum egisset, exponere, historia prorsus longa fuerit; quanto longior erit illa & impeditior, quæ ab annis quadraginta, quinquaginta, sexaginta & pluribus est repetenda. Antigrapheus noster, nostra conscientia hîc agit historicum. Scriptor iste astutiis, blandimentis, & fallaciis circumveniri se non sinit. Liberrimus est, & veritatis amantissimus. Cuivis in os exprobrare audet: En, talis, & tantus es nequam, quid sanctum

a *Esth.* 6. *v.* 1.

te jactas? vitæ tuæ historiam inspice, & deformitatem tuam agnosces. Hîc velit nolit moribundus, legere debebit historiam, quam ipse condidit.

Hilarion Tabathensis, in eremo annis septuaginta Deo serviit vitæ sanctimoniâ & austeritate maximâ; tot ægros sanavit, tot obsessos liberavit, tot patravit miracula, verè Thaumaturgus. Nihilominus cum jam annum ageret octogesimum, & in ultimis esset, hanc vitæ historiam legit, & adeò expavit, ut animus tot virtutibus insignis videretur horrere ac refugere mortem & migrare nolle. Modicus calor, ait Hieronymus, *a* tepebat in corpore, nec præter sensum quidquam vivi hominis supererat, tamen apertis oculis loquebatur: Septuaginta prope annis serviisti Christo, & mortem times? In hæc verba exhalavit animam. Mi Deus amantissime, quâ fiduciâ moriatur ille, cui Conscientia objicit: Quadraginta annis serviisti mundo, mortem cogitasti rarò, & jam præmium speras in cælo? *a* quam verissimum est illud

a *Rosvveidus l.* 1. *in vit. PP.*

Illud Senecæ: Venientem mortem nemo hilaris excipit, nisi qui ad illam se diu composuerit. Mi Christiane, quid respondebis, obsecro, Conscientiæ tuæ, si ea tibi liberè objectarit? Tu Deum nunquam magno æstimabas, tu Deum semper rebus omnibus posteriorem ponebas: Tu ipse jam ex necessariâ consecutione simplicem conclusionem confice. Reverâ ex propositis efficitur, ut & te Deus non magno æstimet, ut & te rebus omnibus posteriorem ponat. Quid ad hunc Conscientiæ syllogismum habes respondere? Hîc forsan dices, sed nimium serò: Quid ergo dicam, quid faciam, quò ergo fugiam? Ita fugias, ajebant prisci, sed vide ne præter casam. *a* Ah quoties huc illuc volitamus & oberramus licentiùs, cùm verò conscientia monere incipit & reprehendere, aures occludimus, & à molestâ concionatrice nos avellimus atque proripimus, vitiorum dulcedinem cupidissimè sectantes. Tandem hospes est domi,

cretâ

a Lauff hin wo du wilt/den Würth wirstu allzeit daheim finden..

cretâ rationes conficit, exigitque ſymbolas: Tantum & tantum debes. Hinc moribundorum aliqui, accuſante conſcientiâ ſeipſos prius damnant, quam vitam finiant, & decretoriam á Deo ſententiam accipiant.

Notum eſt, quod ſcriptor Anglus Beda, vir eruditus juxta & ſanctus, poſteris memoriæ tradidit. Homo equeſtris Coenredi regis famulus aulicus, in morbo lethali curam conſcientiæ nullam habere ſuſtinuit. Rex ad hominem ſæpius reviſit, piacularem criminum dolorem ſuaſit, de mortis inſidioſo aggreſſu monuit; æger ad hæc ſubridere, verbis non reſiſtere, nec regi quidquam negare, ad omnia obſequioſum ſe offerre, ſed tamen rem differre: Tandem ſub ultimum vitæ tempus apertè dicere: Actum eſt; Perii. conſcientia ſceleribus onuſta in oculis eſt; & hæc me damnat nondum á Deo damnatum.[a] Sic inter lamenta in locum ſuum abiit, & utique ſuum hóſpitem, vel potius judicem ſuum domi invenit.

In re

a *Bed. l. 5. Hiſt. Eccl. c. 14. pſ. 393.*

In re textoria si stamen *a* sit inutile, & trama seu subtemen *b* nihil valeat, quomodo bonus inde pannus fiat? juventus hominis, instar staminis, ætas virilis & constans velut subtemen est; si verò nec juventa nec senium virtuti studeat, in morte quid solatii erit Conscientiæ? Cum morimur, opus textile quod in vitâ fecimus, oculorum examini subjicimus. Malum textum, nulla vel mala merces: Sanus Deum vix unquam quæsisti? ægrotus, mihi crede, invenies difficillimè. Pulsantem sæpius non audiisti, pulsabis & tu, sed non audieris, æquo & pari calculo. Actiones præteritas ipsa damnabit conscientia: erit accusator, testis, judex, carnifex. Tunc regredi non licet; consistere non concessum; progredi nimis horrendum. Maturè igitur cum Antigrapheo tuo depacifcere; vide ut verbis factisque cum tuâ conscientiâ consistas.

Quod si bonę sit Conscientiæ moribundus, quantumvis alia omnia discrucient & torqueant, solatium tamen

a Zettel vnd b Eintrag.

tamen conſcientiæ malis omnibus malagma eſt, quod roſaceam aquam, quod vinum & unguentum pretioſiſſimum longe ſuperat, atque ęgrum mirificè refrigerat & beat ante beatitudinem. Hoc Bernardus tam ſanis, quam moribundis ſuaviter inſtillans: Bona conſcientia, inquit, ſecura erit, cum corpus morietur, ſecura cùm anima Deo præſentabitur, ſecura cum utrumque in die judicii ante tribunal terrificum juſti judicis ſtatuetur. *a* Bona conſcientia regium eſt diploma. *b* & commendatio illuſtriſſima, quæ nullas Diabolorum inſidias metuit, quæ angelorum habet comitatum. Bona conſcientia prætoris ſummi ſyngraphum eſt, quod tutiſſimum præſtet iter in orbem alterum, in terram ſanctam Beatorum. De hoc diplomate ſeu ſyngrapho idem Bernardus: Anima, inquit, cùm de corpore egredietur, nullum alium præter conſcientiæ ſuæ librum ſecum portare poterit, atque in illo cognoſcet, quò debeat ire,

a *Bern. l. de inter. domio cap. 22.* b Patent/ Paßport/ Politten.

ire, & quid debeat recipere. *a* Atheniensis Dux Pericles, quod Plutarchus memorat, cùm fati dies instaret, ingens à conscientiâ solatium accepit, eam potissimùm ob caussam, quòd nullus Atheniensium á se adactus pullam vestem induerit. *b* Hoc ajebat Pericles: Neminem turbavi, neminem offendi aut læsi, in angustias neminem adduxi, nec depressum ivi. Vtinam ô Christiani, in mortis viciniâ pro se quisque possit dicere: Sciens volens mortalium neminem perturbavi aut afflictavi, atratus mei caussâ nemo incessit; pecuniæ potius jacturam ferre malui quam concordiæ.

Sunt homines ingenii ferocis & turbulenti, qui unum hoc norunt artificium, vexare alios & affligere. Caveant hi; terrificum experientur judicem, severum sentient judicium. Sub mortem illos certissimè anget spiritus illorum undique, angeturque. Hoc saltem Christi monitum

 ser-

a *Bern cap.28. Actel.* b *Alibi in Rosis nostris hoc narramus.*

servemus: Nolite judicare, & non judicabimini: nec judiciis nostris: nec sententiis ullum feriamus; suum cuique stet pretium, parvum, magnum, quod censor posuerit cælestis. Conscientia profectò hominis illius, qui nec rigidus censor, nec temerarius judex, nec violentus oppressor fuerit, spem habebit in novissimo. *a* & judicem mitissimum experietur. Hoc agamus, & omnem impendamus curam conscientiæ. Qualis quisque invenietur, talis judicabitur.

CAPUT XI.

Conscientiæ vultus in funere orbis.

CVm singulis annis sub studiorum instaurationem præmiis donantur insigniora ingenia, fuit inter ceteros ingeniosus juvenis, sed piger. Huic excitando aureus quidem liber est datus, sed cum hoc aculeo: Librum tibi do, sed clausum: Molestiâ te levare volui, sciebam enim te clausurum. Quemadmodum verò

a *Prov. cap.* 23.

rò Adolescens desidiosus suos libros, ita segnis & frigidus Christianus suam tractat Conscientiam: Adolescentis libri pæne semper clausi pulveribus & situ obducuntur: Christianus tepidus cum conscientiâ suâ raro loquitur, rarissimè illam examinat & discutit, vix unquam penetrat & totam inspicit. Sicut officina mercibus vacua, aut mercatore absente solet esse clausa, ita conscientia omni cultu destituta, plerunque virtutibus est obserata. At venient dies, quos velut jam præteritos gemini vates, Daniel & Ioannes, prædixerunt, his omnino verbis: Judicium sedit, & libri aperti sunt. *a* Et vidi mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt. *b* Tunc sanè omnium hominum conscientiæ velut libri omnium oculis expositissimi.

De statu Conscientiæ in morte, superiore capite dictum. Nunc ordo poscit, ut Conscientiæ in supremo judicio statum exponamus, tum calamo tum penicillo.

L 2 SCRI-

a *Dan.c.7.v.26.* b *Ioan.c.20 apoc.v.12.*

SCRIPTURA.

Libri aperti sunt. Apoc. c. 20. v. 2.

PICTURA.

Duo grandes & explicati libri ab Iride circundati; inter istos geminæ manus sententiam ferentes.

CHristus Matthæi ore nobis vaticinatus: Nihil opertum est, inquit, quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur. Quo die gens humana in vitam revocabitur, & pro se quisque apud tribunal divinum causam dicet, non solum actiones omnium, sed & cogitationes latentissimæ patebunt. Qui tandem, inquies, hoc fieri poterit? Christus dixit: Nihil ultra quæramus. De actionibus quidem pronuntiavit illud: *Nihil opertum.* De cogitationibus: Nihil absconditum. Tunc, *Aperientur libri*, pandentur conscientiæ. Nunc magnam partem vivimus velut somniantes, Tunc frater noster Joseph, Christus Dominus orbis

bis judex ſomnia hominum vaniſſima explicabit. Joſephi fratres annis viginti tribus facinus ſuum celare poterant; Tandem germanus illorum, prorex Ægypti: Ego, inquit, ſum Ioſeph frater veſter, quem vendidiſtis in Ægyptum: Haud aliter Rex Regum: Ego ſum Chriſtus frater veſter, quem flagellaſtis, quem ſpinis coronaſtis, quem cruci affixiſtis. Quod olim Davidi Nathan, hoc improborum ſingulis dicet Dominantium Dominus: Tu feciſti in abſcondito, ego autem faciam hæc in conſpectu ſolis, & coram omni Iſraël. Quicquid nunc remotis arbitris altiſſimo ſilentio Conſcientiæ inſcribitur, tunc omnibus non ſolùm Angelis, ſed & hominibus patebit. Nihil abſconditum, quod non reveletur & ſciatur.

Fatali die Mundi ſcietur ab omnibus quid Adam annis nongentis triginta fecerit: quid Enos nongentis quinque, quid Mathuſalem nongentis ſexaginta novem annis egerint; quid Cain, quid Abſolon, quid Ioab ſcelerum deſignarint: quid Noë,

quid Job, quid Tobias tolerarint; quid Herodes, Tiberius, Nero, Caligula, Diocletianus, quid tyranni omnes, quid probi omnes, quid omnes omnino homines, cogitarint, dixerint, fecerint, quid Christus humanæ gentis servator agendo & patiendo docuerit.

Quapropter, ò mortales peccate nunc in immensum, & peccata peccatis cumulate, celate, excusate, propugnate. Interim scitote, nihil opertum quod non reveletur, nec absconditum quod non sciatur. In libris illis, qui aperientur, legemus hæc omnia. Augustinus in memoriam revocans novissimum diem, qui diebus omnibus lucem affundet & solem: Ecce, inquit, coram tot millibus populorum nudabuntur omnes cogitationes meæ: & tot agminibus Angelorum patebunt universa scelera mea, non solùm actionum, sed etiam cogitationum, simulque locutionum. a Vbi Achitophel inaudiit machinationes suas in regem David detectas, è castris se proripuit

a *Aug. l. medit. c. 4.*

it & gulam fune fregit. a Ita & Iſcariotes proditor, cùm magiſtrum cruci addictum, perfidiæ ſuæ facinus jam apertum eſſe intellexit, argentum retulit, & infelici arbori ſeipſe ſuſpendit. b Incredibiliter cor humanum concutit, crimen patratum ſciri, rem emanaſſe ac pervulgari. Atqui tunc nihil omnino, nihil erit abſconditum, quod non ſciatur. Ipſa etiam beatorum hominum peccata, quæ à primo rationis uſu commiſerunt, omnibus aperta erunt. c Neque ſinguli ſuas tantùm cogitationes, dicta & actiones, ſed & omnium aliorum ſunt viſuri. Nam ſicut unus omnium, ita omnes unius cogitata, verba, facta omnia habebunt perſpectiſſima.

Ideo Bernardus preces allegans Deo: Eripe me Domine, inquit, ab homine malo, hoc eſt, à quo recedere non poſſum. Nam quocunque me verto, vitia mea me ſequuntur; ubicunque vado, conſcientia mea non me

a 2. *Reg.* 17. *v.* 13. b *Matth.* 27. 5.
c *Vide Franciſ. Suarez tome* 2. *in* 3. *partem D. Thomæ, diſput.* 57. *ſect.* 9.

me deserit, sed præsens assistit, & quicquid facio, scribit. Idcirco quamquam humana subtersugiam judicia, judicium propriæ Conscientiæ fugere non valeo &c. In die illâ cùm Dominus ad judicium venerit, cogente conscientiâ unusquisque erit accusator, & judex suus. Propterea statuam me ante me, & judicabo meipsum, ut illius extremæ & tremendæ diei judicium evadere possim. Damnat me Conscientia mea, quamquam divinum judicium nondum me damnet. Et paulo post persequitur suam accusationem efficacibus verbis.

Hæc vero intra me abscondebam, & in meos cruciatus enutriebam. Proditor secretorum, tenax malarum suspicionum, utrobique perversus, multis velut amicus fui in obsequio, hostis in animo; Comptus in verbo, turpis in facto. Piissime Domine, unde possum esse bonus, qui in bono sic fui malus. *a*

Ante annos non adeò multos, in Hispaniis commissa est cędes clandestina.

a Bern. l. de inter domo c.31. init.

ſtina. Cædis ſuſpicio vehemens fuit de pluribus, qui omnes expedire ſe crimine moliebantur. Ceteris audacior unus, vultus ſeveros induens ſummam in ea re innocentiam ſimulavit. Judex loco conſurgens omnium pectora nudari juſſit, & ipſe ſingulorum curioſa manu palpans exploravit; in illo autem, qui volebat à culpa videri remotior, cor ſingulariter ſalire ſenſit. Et mox atrocibus verbis: Tu feciſti, ait. Ille convictus conſcientia & exterritus, vel vultu prodente ſe reum confeſſus eſt. Nec dilatum diu ſupplicium. Tulit quod fecit. Sic orbis judex cunctorum corda nudabit; nec opus erit admovere manus ad arteriarum pulſus & palpitationem cordis explorandam; Nuda & aperta erunt omnia. *a* Bernardus dixit: Cogente conſcientia unuſquiſque erit accuſator & judex ſuus. Quod Ezechiel prædicens: Diſplicebitis vobis, inquit, in conſpectu veſtro, in omnibus malitiis veſtris, quas feciſtis. *b*
 Ah,

a *Hebr.* 4. 13. b *Ez.* 20. 43. *Hierem. cap.* 17. *verſ.* 1.

Ah, quâ trepidatione ſtabunt damnati? Deſperatiſſima eorum conſcientia ut canis rabidus mordebit. Nam illi in ſe ipſos ita exardeſcent, ut ſi fieri poſſet, ſeipſos etiam dentibus diſcerperent. Nimium fera eſt, ô miſeri, atrociſſima hæc pœnitentia. Vos olim vel mediocris dolor in gratiam repoſuiſſet. Gemitus, ſuſpiria, lacrimæ locum habuerunt in orbe altero. Nunc res & ſpes decollavit omnis. Actum eſt. Ite, perite, flete & ardete æternum. Hieremias vates minatur improbis, & : peccatum Iuda ſcriptum eſt, inquit, ſtylo ferreo, in ungue adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. *b* Quod Theodoretus explicans: Nihil, ait, potentius conſcientiâ, in quâ ſcilicet infixę litteræ ſunt ſolidæ. Robuſta ſanè ſcriptio, & ævum ferens, cum ferrum charta, cum adamas eſt penna. In eandem ſententiam Origenes: Nudabitur, inquit, pectoris mei conſcientia, & aperto corde videbuntur litteræ peccatorum, quæ ſtylo ferreo ungue adamantino ſcriptæ ſunt. Hoc

a *Hierem. c.* 17. *v.* 1.

innuit

innuit Ecclesia quando in inferiis canit.

Iudex ergo cum sedebit,
Quicquid latet apparebit,
Nil inultum remanebit.

Liber scriptus proferetur
In quo totum continetur,
Vnde mundus judicetur.

HIc liber Dei memoria est, capacitatis infinitæ. At Daniel, inquis, & Ioannes non de libro, sed de libris loquuntur. Responderi potest, id quod breviter & succinctè notatur, etsi decem, etsi centum scribæ illud excipiant, unus tamen est liber: nam quod iste habet, habet etiam iste, & hic & alius, & decimus, & centesimus: ita prorsus quod in universorum hominum conscientiis scribitur, id omne Dei memoriâ continetur.

Nihil absconditum quod non sciatur, nihil opertum quod non revelatur: Omnes hyprocrises, proditiones, libidines, turpitudines quæ corde solo delitescebant, nunquam per os egressæ, tunc in lucem protrahentur omnium oculis in hoc libro inspici-

endæ. Tunc omnibus falsis fratribus insidiosis amicis, fictis Christianis, infidelibus servis, personatis nebulonibus detrahetur larva: intus & in cute notissimi stabunt. Si quis coram sex septemve millibus hominum peccata vitæ anteactæ omnia, quæ vel à pueritia meminit, aperire cogeretur, quantum erubesceret miser? mori mallet quam hac ignominiâ inuri. Enim verò novem aut decem millia Hominum quantilla pars sunt humanæ gentis? totius mundi? Ah, bone Deus, quomodo quis audebit flagitium committere, si credat illud exactissimè sciendum, & penitissimè inspiciendum ab omni humana gente, ab orbe toto! Et tamen res nefarias quotidie committimus; ergo revera non credimus sciendas, non cogitamus detegendas. O præfidentes nimium & increduli! nihil opertum, quod non reveletur. Bernardus jam crebriùs laudatus: In die judicii, ait qualem unusquisque habuerit conscientiam, talem judicem habebit. Angustiæ undique & undique. Hinc peccata accusantia, inde

terrens

terrens justitia, subtus chaos inferni, supra iratus judex, intus vrens Conscientia, foris ardens Mundus. Latere impossibile, apparere intolerabile. Si justus vix salvabitur, peccator sic deprehensus quò se vertet? *a* Cogitate hæc ô mortales, cogitate ac perpendite.

Christus Dominus nunc in terrâ scribit & silet, uti olim Hierosolymis, adulterâ in jus vocatâ, digito velut calamo scripsit & siluit. Ita nunc Deus in cujusvis conscientiâ scribit & tacet. Æquissimè olim dicturus: *Hæc fecisti, & tacui.* *b* Die judicii eriget se, atque ostendet, quid in cujusvis conscientiâ scriptum. Hic nongenties ebrius fuit. Hic mille adulteria commisit reipsa, centena millia cogitatione solá. Hic quindecies millies injustitiam exercuit. Hic vigesies millies invidiam fovit. Hic trigesies millies iratus fuit. Hic sexagesies millies impura & obscœna sciens volens cogitavit. Hæc, & hæc & hæc, & hæc fecisti, & tacui. Nunc tacere

a *Bern. de modo bene vivendi, serm.* 71. & *de inter. domo c.* 30. *v.* 1. b *Ps.* 49. *v.* 21.

tacere tuum eſt & audire, meum loqui & punire.

Nunc, ô Chriſtiani, ſcripturam hanc corrigere licet; nunc eradere, delere, reſtituere, omittere, ſubſtituere, emendare conceſſum; Nunc ſcribere poſſumus quod volumus: Cùm erimus jam præſentes judici; nec litterula, nec apex litterulæ negligetur.

Noſtri nunc arbitrii eſt ſcribere quod placuerit, ſcriptorum Deus neminem cogit. Volumen autem, quod nunc operâ ſcribimus occultiſſimâ & plane furtiva, in judicio excudetur, Orbis leget univerſus. Occultiſſimas fraudes, ſecretiſſimas libidines, pellicatus arcaniſſimos, abditiſſimam invidiam, omnes & ſinguli ſcient. Quicquid latet apparebit. Chriſti vita, lex noſtra eſt & liber noſter: Ad hunc igitur librum nos noſtros corrigamus libros. Pro ſe quiſque dicat: Hæc menda, hos errores & nævos in illo diviniſſimo libro non reperio, nec igitur in meo ſint; deleantur, expungantur.

De hoc clariſſimè Bernardus: Ex his,

his, inquit, quæ ſcripta erunt in libris, judicabimur, & ideò ſcribi debent ſecundùm exemplar libri vitæ, ut ſi aliter habent, corrigantur, ne in illâ ultima collatione (velut minus correcti) abjiciantur. *a* Hoc prævidens Iobus: librum ſcribat ipſe, qui judicat. *b* Scio quam pronum ſit errare, & quam facilè in libros irrepant turpes noxiæ, ideò calamum judici meo in manus trado, perfectiſſime illi gubernandum me ſubjicio; ita ſcribat ipſe qui judicat.

Gregorius Magnus ſapiens & ſanctus, & ſolio tam ſublimi dignus, nihilominus ſuam ipſe Conſcientiam veritus: ſic vixi, ait, ut accuſatorem exterius non timerem: utinam ſic vixiſſem ut intra meipſum accuſatorem conſcientiam non haberem, *c* O Cælites, vir tam notæ ſanctimoniæ, & qui vitam inter ſtudia & morbos partitus, patriæ & pauperum pater, ab eleemoſynis ſemper laudatiſſimus extitit, nihilominus hunc accuſatorem domeſticum formidat!

Intelli-

a *Bern. l. de Conſcientiâ* 1099. b *Iob c.* 31. *v.* 35. c *Greg. l.* 2. *moral.*

Intelligite hæc qui obliviſcimini Deum, ne quando rapiat, & non ſit qui eripiat. a Judex nunc placidiſſimus, brevi opprobrabit in os: Exiſtimaſti inique quòd ero tui ſimilis: Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam: Fatuè putabas me ſemper fore taciturnum, omnia à me diſſimulanda. Hactenus te variè arguebam, nunc ſtatuam te contra faciem tuam, & diſceptabo cauſſam tuam. Quod olim Propheta meus te monuit, nunc exequar: Nunc finis ſuper te, & immittam furorem meum in te, & judicabo te juxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus ſuper te, & non miſerebor, ſed vias tuas ponam ſuper te. b

Eſto igitur, conſentiens adverſario tuo citò, dum es in via cum eo: ne forte tradat te adverſarius judici & judex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exibis inde donec reddas noviſſimum quadrantem. Verùm, (quod probe intelligas) in iſto carcere nunquam

a *Pſ. 49. v. 12. & 21.* b *Ezech. c. 7. v. 9.*

quam ſolvitur quadrans noviſſimus, nunquam ergo exitur. Atque hoc ſibi volunt dominicæ minæ, hic geminus verborum ſenſus eſt. Ergo dum in viâ ſumus, adverſario & antigrapheo noſtro, noſtræ conſcientiæ conſentiamus, & rectè monenti pareamus. Penes nos eſt die noviſſimo Conſcientiam habere accuſatorem & teſtem adverſus nos, vel fautorem & maximum pro nobis Patronum.

Caput XII.

Conſcientiam non audire, principium interitus.

NAturæ panegyriſtes Plinius ex fide recenſet quibus locis Ægyptium flumen Nilus ex alto ſeſe præcipitet, & accolis auditum eripiat; aitque ea loca Nili catadupa nominari. Simile quid in molendinis noſtris fieri amat, ubi molitores eorumque famuli plerumque hebeti & obtuſo ſunt auditu ob continuos ſtrepitus, pulſus & fragores.

Conſcientia majorem partem cla-

râ & sonorâ voce loquitur, nec difficile est eam loquentem liquidè audire. Sed quia non pauci habitant ad catadupa Nili, vel in pistrinis *a* occupantur, ubi inquies æterna imperat, fieri sanè non potest, ut Conscientiam docentem audiant. Assiduus tumultus ac strepitus gravitatem auditus creat. Hinc paulatim Surdastri fiunt, demum penitus exsurdantur, sed damno suo maximo iterum auditum recepturi.

Repente ad mortis adventum ita clamabit Conscientia, ut eam surdi illi, velint nolint, audire cogantur. Diximus, qualem se Conscientia in morte, qualem in judicio sit exhibitura. Sequitur ut ostendamus quantum sit mali ad Conscientiæ monita obsurdescere & quam æquè dicturus olim Christus: surdus sum surdis.

a Stampfmülen.

SCRIPTURA

Audient in die illa surdi verba libri
Isa. c. 29. v. 17.

PICTU-

PICTURA.

Christus capitis sui, spinis coronati, aures manibus obturans.

Quicquid contra conscientiam fit, malè fit. Omne enim, quod supra diximus, quod non est ex fide, peccatum est. Effatum Augustini verissimum: Quod fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam. a Theologi duas in homine partes assignant. Unam cui nomen dedere *Concupiscibilis*, alteram cui *Irascibilis*. Concupiscibilis pars in illud fertur quod bonum delectabile, voluptarium videtur: Irascibilis odit & arcet quicquid adversatur voluptario. A Cane id discimus: Si os carne vestitum projiciatur cani, mox sese prodit pars concupiscibilis, os namque dentibus avidissime invadit, hoc illi volupe est; ossa cani gratiora quam manus gemmarum plena. Et adeò appetitus concupiscibilis hîc vivit, ut conjunctissimum habeat irascibilem; ita quidem, ut cani os rodenti, neque

a *Aug. l. de 10. Chordis.*

canis alius, neque homo, etiam familiarissimus illud ausit ereptum ire, nisi dentibus expositum se velit; nam appetitus irascibilis amotum vult hostem, ideò ad pugnam confert omnia. Eadem est ratio in homine, qui cum brutis animantibus magnam habet cognationem.

Verum duplicem hunc appetitum Moletrinæ ac Catadupis Nili confero, hæc nos ita exsurdant, ut loquentem conscientiam non audiamus. Nam appetitus Concupiscibilis verè ut Molendinum est, ubi pulsus, fragor, strepitus perpetuus. Exemplo rem monstramus. Est qui cupiat ditescere. Ohe malam cupiditatem, & radicem malorum omnium! Paulinum illud novimus: Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.[a] Siquidem ex hac una nummorum cupiditate centum iterumque centum innumeræque aliæ cupiditates nascuntur. Pari modo qui ambitiose

a 1 *Tim. c. 6. v. 9.*

tioſe auram honoris captat, cupiditate ſanè malâ laborat, unde cupiditates aliæ oriantur infinitæ. Ita prorſus qui carnis voluptates ſectatur, appetitiones adverſus rationem innumerabiles nutrit & libidinibus inflammatus ac furens fertur in plurimum nefas; nam una ex aliâ libido & infamis appetentia progignitur. Hi illi pulſus, hi fragores & ſtrepitus illi ſunt quorum aſſiduitas auditum dies noctesque ſic obtundit, ut conſcientiæ monita non percipiantur.

Et plerumque ubi Concupiſcibilis eſt appetitus, illic & iraſcibilis locum invenit. Nam homini prava appetenti varia occurrunt obſtacula, ſunt adverſarii, qui vel honores vel nummos vel voluptates eant imminutum. Hinc fremit ac perſtrepit pars Iraſcibilis. Hinc turbulentæ voces illæ: Hoc mihi prohiberi non patior, hoc mihi non ſino eripi, hoc de me dici, ſic mecum agi non fero. Ita moleſtias omnes & quicquid dolori eſt, amolimur appetitione Iraſcibili, quæ arduum oppugnat.

Hæc illa vitiorum & affectuum

moletrina inquietissima, quæ ad voces Conscientiæ facit obsurdescere. Quod Jacobus Apostolus clarissimè affirmans: Unde bella, inquit, & lites in vobis? nonne hinc? ex concupiscentiis vestris? Concupiscitis & non habetis. Hinc appetentia Concupiscibilis & Irascibilis exsurgit, quia non habemus quod cupimus, aut habemus contrarium quam cupimus. Unusquisque vestrûm tentatur ait Jacobus, à concupiscentiâ suâ abstractus & illectus. a Atque hoc exsurdat hominem.

Josephi proregis Ægyptii fratres, cùm in vinculis essent, non tantùm diuturnæ surditatis insimulati sunt à Conscientia, ut suprà demonstratum est, sed etiam post parentis obitum instigante Conscientia male sibimet vaticinari cœpêre: Jam periimus; Frater hactenus senem reveritus, pepercit jugulis nostris. Nunc parente mortuo, quem vereatur? veterem injuriam utique vindicabit. Ideò legationem adornarunt, miseruntque qui dicerent. Pater tuus præce-

a *Iacobi c. 4. v. 1.*

præcepit nobis, antequam moreretur, ut hæc tibi verbis illius diceremus: Obſecro ut obliviſcaris ſceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te. Nos quoque oramus; ut ſervis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. *a* Nec ſatis afflictæ illorum conſcientiæ: nam poſtquam aditum ſibi ad gratiam præmunierunt, demum & ipſi venerunt, proni adorantes in terram, ſe fratris ſervos profeſſi ſunt. Ita mei, jam tandem adeſtis veniam petituri? Annis viginti & pluribus ad omnes Conſcientiæ reprehenſiones ſurdi, Nunc demum recepiſtis auditûs uſum? Meriti quidem fuiſſetis dignum flagitio ſupplicium: At ea eſt fratris veſtri humanitas, ut non aures tantum, ſed ipſa præcordia vobis patere voluerit, qui ejus innocentiæ olim & veſtræ conſcientiæ huc uſque tam pertinaciter obſurduiſtis.

Hebræus Rex Joachim poſtquam Hieremiæ vaticinia combuſſit, Deus non tantum eadem illa priora iterum dictavit, & inſuper, *additi ſunt*

 ſermo-

a *Gen. c.* 50. *v.* 16.

sermones multò plures: quam anteà fuerunt; sed & regi dici jussit; Hæc dicit Dominus Deus contra Joachim regem Juda: non erit ex eo, qui sedeat super solium David, & cadaver ejus projicietur ad æstum per diem & ad gelu per noctem, & visitabo contra eum & contra semen ejus, & contra servos ejus iniquitates suas, & adducam super eos, & super habitatores Hierusalem, & super viros Juda omne malum. a Cur Deus tantopere iratus? quod illud tam grave flagitium tot suppliciis puniendum? Rex combussit, quod Deus dictavit. Ita non minus indignatur Deus, & pœnas irrogat, si ea, quæ dictat conscientia, rejiciantur, & velut comburantur. Surdum se surdis exhibet, & diu non auditus auditum denique ipse oppilat. Exemplum admodum recens Academiâ Complutensis subministrat, quod ab Æmyliano Garcia narratum, fideli scripto ad me transmissum est. Et en conscientiæ non auditæ nobilissimum paradigma!

Juve-

a *Hierem. c. 36. v. 30.*

Juvenis fortunis & claro ſanguine inſignis, vivendi genere non laudatiſſimus, ad vitam ſanctiorem ſæpius ac vehementius impellebatur á conſcientia, quæ illi identidem occinebat hanc cantilenam: Redi ad te, & noſce te. Via quam inſiſtis, ad inferos ducit. Valedic cælo, ſi gradum revocare nolis. Quod agis, mature age. Dies hodierna, ſed forſan non tota, in manu tua eſt; utere, Secuturum cras incertiſſimum. Deus veniam reſipiſcentiæ tuæ promiſit, dilationi tuæ diem craſtinam non promiſit. Quid cunctaris & differs? ſi è vivis te ſubitò mors exturbet, quò migraturus es? Circumſpice; brevi ad oſtium Æternitatis ſtabis. Qualis vixeris, talis & judicaberis. Mores igitur emenda, & viam, quam monſtro meliorem, ingredere. Non placet hæc via? nimis arcta & horrida videtur? Ergo viæ finem conſidera, paradiſum anhela. Huc ſola ducit virtus. Nec ſolus hunc callem tenebis. Multi præeunt, ſequuntur multi. Unicum VELLE tuum obſtat quò minus ſeriò bonus ſis. Viciſti, ſi

 audeas

audeas velle. Me rectiſſima monentem non audis? Maximum tibi ipſe malum accerſis: periiſti, ſi ſurditatem hanc perſeveras. At bonus ille juvenis hæc quidem audiebat, ſed audire diſſimulabat. Eadem iterum iterumque monitus ſubinde conſcientiæ reſpondebat. Nondum omnium dierum ſoles occubuerunt. Sanctior vita, grave negotium. Quid properemus? ſtudiis meis ad finem deductis, tum demum diſpiciam quod vitæ genus placeat. Studia ad finem deduxit, ſed emendationem vitæ inter poſtremas curas habuit, ſacerdotium opulentum ambiit & obtinuit; in curiam ſacram aditum ſibi patefecit. Verbo dicam: in cogitationibus ſuis evanuit. Catadupa Nili, & molendinum illud Concupiſcibilis & iraſcibilis appetentiæ ita hominem exſurdarunt, ut conſcientiæ hortatus, velut inanis auræ ſibilos tranſmiſerit. Quod pejus, genio paullatim indulgere, ſed cautè: carnis laſciviam non reprimere, ſed tectè: libidinibus ſe ſe dedere cæpit, ſed furtim: Modò nihil honeſtati publicæ adverſum fieret;

ret; modò boni nominis ratio constaret; modò nihil emanaret in vulgus; Deum & cælum perdere, jactura non tanta videbatur. Et quod longè pessimum, cùm remedium vertitur in scelerum patrocinium: Unica confessio, ajebat, nequitias sexcentas delet. Potentissimum hoc cacodæmonis vaframentum est: Exomolegesis unica, inquiunt, noxas innumeras levi compendio abstergit: pergamus. Hoc animos addit ad proterviſſimè peccandum. Ita juvenis ille animatus ibat & suaviter peribat. Æmylianus, Sacerdos, quem dixi, sanctitatis non ignotus, juvenem ad faciendam exomologesin invitavit. Juvenis humanus & comis nequaquam asperè respondit, nec sese refractarium exhibuit, blanda verba miscuit, quæ humanis tergiversatiunculis distinxit. Facturum se dixit, non fecit. Intereà febriculâ corripitur homo; quem licet Medicus in spem aliquantulam, ut fieri solet, erigebat; id tamen sui moris & officii esse ajebat, suadere, ut æger prius cum Deo in gratiam rediret, quam pharmacum sumeret, ita

ita fore ut tanto efficacius conduceret laboranti. Nec injuria prius animum quam corpus curari. Ita Medicus valedicit & abit. In abitu Patrem Æmylianum habet obvium, cui candidè aperit morbum illius domini levem videri, sed revera esse letalem. Proinde videret, qui à confessionibus est, quomodo ægrotum disponeret ad æternitatem. Ergo Pater Æmylianus omnem movet lapidem ut ægrum ad veram de noxis pœnitentiam perducat; Rogat per omnes Christi cruciatus, ut animæ vulnera patefaciat, & vitæ noxas confessione deleat. At ægrotus suaviter reluctari, & aliò sermonem divertere, ac verò etiam sperare post triduum è lecto se abiturum: quid enim opus in morbo frustra cruciari? Quapropter alter aries in ægrotum intorquendus. Scias igitur, ait Pater, morbum hunc letalem esse nec differendam in crastinum pœnitentiam. Ridet æger, nec credit aliter quam vanum, ut putarat, vaticinium. Utique Conscientia illi non obscure dixit: Quid tu de morbo tuo judicare nosti?

sti? Quod si esset letifer, quid faceres? Hic audacem esse, periculosissima est insania. non igitur salutem animi æternam tam formidolosæ committas aleæ. Non audiit æger. Ita tertius incutiendus fuit aries. Pater Æmylianus cum domesticis omnibus summe, ac per Christi amorem enixissime rogavit, in ea morbi mortisque vicinia mature sibi ipse consuleret, à momento vitæ ultimo totam pendere æternitatem. Surdo fabula. Quæ dicebantur, humaniter accipiebantur. Sed ne tantulum quidem promotum. Quartus ergo & ultimus aries fuit vibrandus. Pater Æmylianus imaginem Christi crucifixi arripit & opponit ægro, atque unà circumstantes compellans: Quæso vos, inquit, sequimini, præibo vocem: De profundis clamavi ad te Domine, Domine exaudi vocem meam: Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. *a* Hic imago Christi velut sentiens visa est geminas manus clavis subducere, auribus admovere, easque immissis digitis

a *Psal.* 129.

gitis obturare, perinde si Christus clare diceret: Quia vocavi & renuisti, ego quoque in interitu tuo ridebo. Ad taciturnum hoc prodigium attonitus æger sudare, tremere, oculos huc illuc circumferre, altùm ingemiscere, ita demum cunctis inspectantibus expirare. Hîc illud verissimum esse visum est: Surdus sum surdis; non auditus, non audio, repulsam toties passus, repello.

Cum scriptore prisco hîc meritò exclamem: O peccata quam faciles aditus habetis dum suadetis, & quam difficiles exitus? Dum suadetis inungitis, sed postquam suaseritis, usque ad mortem animæ pungitis. Intelligite quam amarum & malum sit, relinquere Dominum, vos qui peccatis. Tandem adest Christus, olim frater & patronus, jam adversarius & judex proclamat. Surdus sum surdis, despectus toties despicio. Vos auditum in molis vestris, hoc est, in libidinibus vestris perdidistis; Vos Catadupa Nili, tot affectus vitiosi & mali exsurdarunt: Vos conscientiam à me datam non audistis. Jam nec

ego

go vos audiam. Ite, abite, perite. Surdus sum surdis.

CAPUT XIII.

Quotidianum Conscientiæ examen.

CHristus jam redivivus ad discipulos suos, non manè, non meridie revisit, sed sero vespere, cùm dies jam vergeret ad finem, imò jam nox præcipitaret cælo. Cur istud, obsecro! Toti dies Christo Domino vacui erant, ita quavis horâ ad eos penetrare poterat. Censet Chrysostomus id eam etiam ob caussam, ut discipulis sub vesperam congregatis integer adesset numerus, eorum nemine absente. Quod interdiu vix poterat fieri. Nam homines erant egeni, quibus per diem victus & alimentorum aliquid quærendum. Ita sub noctis ptincipium convenerunt; noctu sunt congregati.

Hoc nocti proprium est, negotiosos homines, huc illuc sparsos, domum compellere. Viator qui totos soles accelerat gressum, hoc unicè contendit, ut vesperi sub tecto esse liceat.

liceat. Domum quærit, hospitium indagat, quietis locum desiderat, ubi pernoctet. Qui totos dies negotiis mersus discursat, hospitalem & amicam noctem optat, quâ respiret. Non rarò convivæ ad umbilicum noctis tam strenue perpotant, ut quandoque etiam monendi sint, sat poculis datum, domuitionem parent, somno vacent. Et hoc discriminis est inter homines & feras. Nox hominem ad cubile revocat, illas cubilibus educit. Quod hebræus Psaltes adstruens: Posuisti tenebras, ait, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam. *a*

Vesper compellit domum. Ite domum saturæ, venit Hesperus. Vesper in cubile revocat. In illud scilicet quò regius vates digitum intendit. Et in cubilibus vestris compungimini. *b* Nec ego aliud monebo quam domum vesperi eundum, cubile

a *Ps.* 103. v. 20. b *Ps.* 4. v. 5.

bile ingrediendum. Ita omnes & singulos moneo: Ingredere cubile tuum, descende in te ipsum, Conscientiam excute. Jam suprà dictum, quid sit Bona Conscientia. Hic quaestio sit: Quid faciat bonam Conscientiam. Cui rectissime responderim: Creberrime, imo quotidie illam examinare. De examine Conscientiae copiosius disserui in Trismegisto, ubi de cultu Conscientiae actum. Nunc isto ac sequenti capite decem rationes ac caussas breviter exponam, cur Conscientia quotidie cum cura & solerter sit examinanda.

Scriptura

Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. 1 *Cor.* 11. v. 31.

Pictura.

Fons cum erectâ columna, in qua Cor sublime, è quo V. fonticuli salientes.

C*Ausa* I. cur Conscientia quotidie sub noctē examinanda, est ex-

emplum eorum, qui gentilitatis tenebris oppressi, Conscientiam examine quotidiano non solùm explorandam docuerunt, sed & explorarunt. Pythagoras unumquemque discipulorum suorum frequentius monuit, ut cùm ædes subiret, sibi ipse diceret: Quò prætergressus? quid gestum in tempore, quid non? a Apollonius Thyanæus secum ipse in eum modum loqui solitus: Novi, ajebat, videtur mihi; quò ferimini? sciendum est. Et plura talia, quæ Conscientiæ faciunt scrutandæ. Illustrissimè omnium Seneca, qui modum excutiendæ conscientiæ à se traditum secutus ipse: Animus, inquit, quotidie ad rationem reddendam vocandus est. b Quis, obsecro, istud Christianæ religionis arcanum philosophis illis aperuit? Fortassis, inquies, aliter docuerunt in scholis, aliter vixerunt domi, quod de se Lacides philosophus est fassus. Non ita sanè illi: Sed dicta facta per diem diligentissimè recognoscebant. Sextus in quotidianâ conscientiæ per-

a *Suid. mihi pag.* 845, *& pag.* 21. b *Sen. l.* 3. *de Irâ c.* 36.

perſcrutatione: Quod hodie, ajebat, malum tuum ſanaſti? Cui vitio obſtitiſti, qua parte melior es? Seneca apud ſuum ipſius tribunal: Quotidie, inquit, apud me cauſſam dico: cùm ſublatum è conſpectu lumen eſt; & conticuit uxor, moris mei jam conſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Et quod mirius eſt, Annæus inſtar Sodalis Parthenii aut hominis religioſi, non capitalia crimina, ſed minora etiam piacula noxaque minimas perſecutus: Hodie, dicebat ipſe ſibi, diſputando nimiam in adverſarium acrimoniam ſtrinxiſti: Alium graviore verbo appellaſti. In convivio quòd non principe loco collocareris, excanduiſti: limis illum & iniquis oculis aſpexiſti. Ita Seneca quotidiano examine Conſcientiam ſuam exploravit. Idem alii fecerunt. Ah, Chriſtiani, nondum erubeſcimus, nondum colorem ducimus ad hæc exempla? Idololatræ conſcientiam examinarint quotidie, Chriſtiani vix ſemel in menſe? & negligant iſti, quod illi accuratiſſimè fecerunt?

Secunda causa. Conſcientiam diebus ſingulis excutiendam, ipſa docet ratio. Ubi domûs mundities curatur, pavimentum quotidie verritur; tutò navigatur, ſi ſentina identidem exhauriatur; nam etſi navigium ſit novum & firmum, aqua tamen rimulas invenit, quas penetret: lectus qui non quotidie componitur, ſomno iniquior efficitur. Conſcientiam cupis habere puram? quotidie illam excutiendo purga. Vis navigiolum tuum non mergi? ſubeuntem aquam identidem exantla. Somnos optas pacatos? Lectulum conſcientiæ tuæ quotidiana induſtria compone.

Narrat Pelagius ſenem optimum religioſo fratri ſollicite inculcaſſe, Domum conſcientiæ ſemper purgandam eſſe. Diabolus eſt inimicus & tu domus: ille non ceſſat ſuper te jactare quidquid ſordium invenerit; tuum eſt, non negligere, ut foras projicias, quod ille jactaverit: aliàs replebitur tibi domus ſordibus, ut nequeas in eam intrare. *a*

At hoc nunquam commodius fiet,

quam

a Pelag. libello 11. *n.* 48. *apud Roſvveidum.*

quam vespertino sub examine. Discrimen sit inter hominem & pecudem. A pecude alienum non est, sed ab homine, in stratum irruere nullis precibus, nullà conscientiæ discussione præmissa. Hebræus psaltes hortatur: Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Cum soli estis noctu, errores præteritæ diei resumite, eosque dolendo & ingemiscendo expungite.

Tertia causa. Sanctissimorum quorumque hominum exemplum. Beatus Ignatius horis singulis in se se descendit, & conscientiæ latebras penetrare instititɑ. Beatus Franciscus Xaverius sæpius in die conscientiam omnem pervestigavit, in eo perfectæ vitæ cardinem verti arbitratus. Istud hi viri religiosissimi è sanctorum hominum libris, è Chrysostomi, Hieronymi, Ephremi, Dorothei, Bernardi, Bonaventuræ scriptis didicerunt. Hinc etiam sanctus Ignatius lege sanxit, ut sui omnes quotidie bis Conscientiam perscrutatione accuratâ excuterent. Quod

a *Ribadeneira in vita illius l. 5. c. 1.*

etiam aliæ religiosæ familiæ obſervant, & quidem cum eâ curâ, ut ſingulis vicibus dimidiam horam perluſtrandæ conſcientiæ impendant, ſic universè per diem hora integra huic mentis exercitationi tribuitur. Quod mihi ante annos non multos antiſtes in ſuâ familia fieri certa fide aſſeveravit. Hoc autem ab homine profano & negotioſo nemo exegerit: modò veſperi pars horæ unica tam piæ conſuetudini aſſignetur.

Hîc ego quam poſſum contentiſſimè vociferor, & omnes illos, qui volunt piè vivere in Chriſto JESU, exhortor, & rogo amantiſſimè, ut in Chriſti Domini honorem, & in animi ſalutem è viginti quatuor horis, vel unicam particulam, vel quadrantem unicum decerpere non graventur, eumque luſtrandæ conſcientiæ aſſignare. veſtrum eſt reliquum viginti quatuor horarum ſpatium: Satis erit temporis quod cibo ſumendo, quod ſomno capiendo, quod negotiis tractandis detur, vel unica ſaltem pars horulæ dematur, obſecro, quæ conſcientiæ purgandæ inſumatur. Hoc

fanè

ſanè profectum in virtutibus plurimum juvabit. Nec difficilis eſt modus excutiendæ. Sume tibi, mi Christiane, Christi crucifixi quinque vulnera. Ad primum, Age Deo pro beneficiis gratias. Ad alterum, pete à Deo lumen in diem tranſactum inquirendi. Ad tertium lateris vulnus, diei præteritæ cogitationes, dicta & actiones inſpice. Ad quartum, noxarum eo die commiſſarum veniam poſce. Ad quintum, emendationem firmam propone. *a* ſed progrediamur.

Quarta cauſa. Cur conſcientia veſperi cum Deo ſit concilianda. Multa millia hominum in æternas tenebras dejecti non fuiſſent, ſi conſcientiam veſperi per horulæ partem examine quotidiano emaculaſſent. O bone Deus! quanti letalibus noxis obſtricti cubitum eunt; illic ſubitò extinguuntur, & pertrahuntur ad ſupremi regis tribunal, ſententiam audituri in omnes æternitates immutabilem! ſi tales in examine verſpertino *contritionis actum*, quem vocant,

a *Hæc fuſius docentur in Triſmegiſto l. 1.*

cant, exercuissent, & peccasse doluissent, æternis suppliciis addicti non fuissent. At verò morte subitâ occupati, è lecto migrarunt ad inferos, defectu pœnitentiæ. Tantillum est quod felicitatem æternam aut acquirit, aut perdit. Sed dices hominum religiosorum, aut sodalium parthenioriorum est, dicta per diem & facta vesperi recognoscere. Respondemus primò, exercitationem hanc sacram summè necessariam iis, & nemini magis, quam qui flagitiis vitam inquinant, & eâ insuper temeritate sunt, ut conscientiam noxis letalibus fœdatam deferant ad lectum, ac securè dormiant, Orco sanè proximi. Respondemus secundò: conscientiam stato tempore, certoque ritu ac modò in jus vocare, religiosorum hominum est; ad arbitrium hoc facere, aliorum omnium est, qui Deo placere cupiunt. Optima ad subitam mortem dispositio, quotidiana conscientiæ perscrutatio.

Quinta causa. Examen conscientiæ quotidianum confessionem sacram reddit expeditam & securam.

Sacrum

Sacrum Confeſſionis myſterium ritè obire, & crimina ſua apud ſacerdotem exponere, res plena horroris & anxietatis videtur eſſe plurimis. Quomodo, ajunt, meminiſſe poſſim quid trimeſtri aut quadrimeſtri, quid anno medio aut integro deliquerim? Potes, mi Chriſtiane, potes, neque adeò difficulter. Quotidie in teipſum inquire, & rem omnem habebis factam. Nam qui ſedulò conſcientiam interrogat, is errores deprehenſos aut chartæ aut pugillaribus mandat; ita cum dies animi expiandi adeſt, confeſſionis ſeries jam perſcripta eſt. Nec opus hîc longâ ſollicitaque memoria. Rationibus collectis facilè ſubducitur ſumma. Ubi paterfamilias accepti & expenſi rationes quotidie ſollerter inſcribit, hebdomade finitâ facillime perſpicit, quo loco res ſint: ita prorſus qui diebus ſingulis paullò accuratiùs conſcientiæ nævos annotat, poſt hebdomadem aut menſem exactum nullo negotio noxarum ſummam colligit. Hîc rationes expeditæ ſunt, ubi quotidiana vigilat induſtria.

Lex ditescendi optima est, nihil cuiquam debere. Qui autem nulli debere vult quidquam, is argento præsentario, pecuniâ numeratâ dissolvat omnia. Nos quotidie Dei debitores constituimur; in multis offendimus omnes; *a* quotidie nova recipimus beneficia, nova contrahimus debita. Nihil hîc consultius, quam explicatâ solutione nomen contractum statim eo ipso die tollere: quod verissimè fit in conscientiæ quotidiano examine, gratias agendo, culpas deprecando, emendationem statuendo. Ita finis diei restituit, quicquid dies totus perdidit.

Beatus Dominicus, religiosissimæ familiæ auctor, mirificam sibi speciem vidit obiici. Cænobium cacodæmon obiit, & diversas illius partes curiosissimè lustravit, quantumque messis hîc illic haberet, non sine acerba insultatione fassus. Compluribus locis, ajebat, non modicum lucror: Nam hîc garriunt; hîc ludunt; hîc potant; hîc otiantur; hîc dormiunt: ubi ad locum religiosi senatus, Capitulum.

a *Iacobi c.* 3. *v.* 2.

lum a vocant, pervenit: Hîc perdo inquit, quicquid lucror alibi. Idem de nocturno examine conscientiæ affirmari potest, quicquid ille hominum vexator Diabolus, toto lucratur die, id omne perdit vespere, cùm quis senatum in pectus convocat, & perorantem audit Conscientiam.

Hoc autem non tantùm tranquillum somnum, ut dicimus, sed etiam mane beatum efficit. Unde maximi refert vigilias diei piè ac sanctè ordiri. Dimidium enim facti, qui bene cœpit, habet. Atqui hoc pendet à somni præcedentis principio, quod omnes pii scriptores affirmant. Nam qui cogitationibus fœdis involutus it cubitum, iisdem nondum expeditus cubitu surget; adeò matutinum tempus pendet à præcedente vespertino, ut somnum malè finiat, qui eundem malè cæpit. Ideo nullus sit Christiani sanguinis qui non ante initium Somni in seipsum descendat, cum Deo suo calculum ponat, & intimos animi recessus inspiciat.

a *Exhedrion* Capittelhauß.

CAPUT XIV.

Continuatio de necessitate & utilitate quotidiani examinis Conscientiæ.

NUsquam est, qui ubique est; ait Romanus sapiens. *a* foris Argus, intus talpa. Sunt mercatores, qui in regiones pœne omnes excurrant, qui Italiam, Belgium, Galliam, Hispaniam peragrent, & circulentur Orbem: hinc modò Romæ, modò Mediolani, jam Parisiis, jam & Constantinopoli agunt. Hi totos ferè annos extra patriam degunt, nec quid in familia sua rerum agatur, sciunt. Verbo, vix unquam domi sunt. Hoc idem prorsus affirmari potest de homine illo, qui in seipsum raro descendit, aut nunquam: curis implicatus, adversis dejectus, negotiis occupatus & mersus, omnia sibi commissa fideliter curat, tantummodò seipsum negligit: Huc illuc commeat, has illas urbes pervagatur, domi est rarissime, omnibus optime notus, sibi ipsi solùm ignotissi-

a Sen. ep. 2.

gnotissimus. De hoc tali homine prisci verissime, cantabant. *Notus nimis omnibus, ignotus moritur sibi.*

Adolescens ille prodigus inter infame contubernium adulterinâ monetâ notior, sibi solùm ignotissimus vixit. Denique ubi rem omnem concoxit, animum suum ingressus, cum conscientia sua cœpit colloqui. Mera prius vixit bacchanalia, tristia demum secuta sunt cineralia; ille in se reversus, *a* pectus planxit, conscientiam excussit, patriam suspiravit. Hoc fessum lasciviis domum compulit, hoc apud parentem in gratiam restituit, hoc vestiit, hoc fami subtraxit. Citius hoc fecisset, ad eam rerum omnium inopiam non devenisset, nec enim sui oblitus, sibique ignotus in miserias extremas incidisset. Verum, quamdiu numos habuit, conscientiam non audivit, ad incitas redactus conscientiæ monitis obtemperavit. Conscientia cur, ab omnibus sub noctem examinanda sit, quinque caussas assignavimus; sequuntur quinque aliæ quas brevitate simili explicabimus.

SCRI-

a *Luca* 15. *v.* 17.

SCRIPTURA.

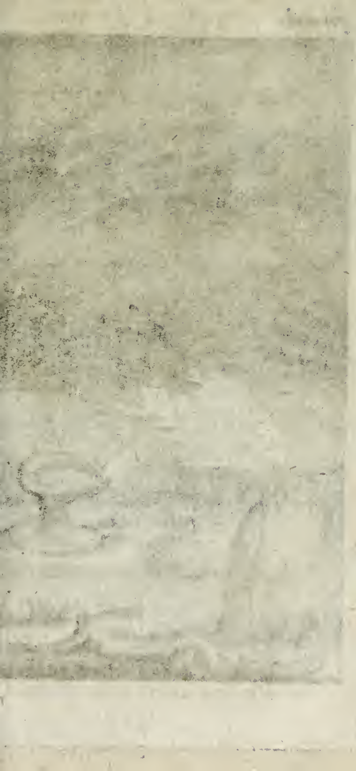
Vade in domum tuam, Marci. 2.

PICTURA.

Lampas ardens in cavo monte, seu specu, in quo noctua, lacertus, animalcula, serpentia & repentia.

SExta caussa. Post illas quinque præmissas, examen conscientiæ, verè schola est, ubi ars artium discitur. *Nosce teipsum.* Hac arte ignorata, nil prodeit viginti duas linguas cum Mithridate nosse: scire omnia non satis est, si istud nesciatur, sed inanis, & vana est omnis scientia, si plena vitiis sit conscientia. Divinus Rex David notitiam sui ipsius, principium virtutis judicans: Cogitavi vias meas, inquit, & converti pedes meos in testimonia tua. a Quisquis cogitat vias suas, facile convertit pedes suos in vias rectas. De prodigo juvene illo beatus Lucas memorat: *In se autem reversus dixit.* Hoc cogitationum

a Psal. 118.

num bonarum initium fuit: diu miser, hic demum se esse miserum deprehendit.

Plutarchus narrat à Cræso Lydorum rege potentissimo Delphicum oraculum sollicitè consultum, Qua via ad felicitatem tenderet? Responsum est: si teipsum cognoris. Hinc idololatræ cæci sapientissimum hoc effatum Apollini suo tribuerunt. Sed refellens id Ambrosius: Jam pridem ante, inquit, hoc dictum: si ignoras te, ô pulcherrima mulierum, egredere & abi. *a* Juvenalis veterum Romanorum salsus concionator, vel inscius dixit, quod res est:

E cælo descendit: γνῶθι σεαυτόν.
Figendum, & memori tractandum pectore, rebus
In summis minimisque.

Si autem uspiam actuosis præceptionibus doceatur divinum illud, *Nosce teipsum*, profectò in examine conscientiæ id seriò docetur. Necesse est igitur, si Augustino creditur, ut per singulos dies vitam nostram ad judi-

a Iuven. sat. 11.

judicium vocemus, & quid egerimus per noctem & diem examinemus. a Hinc namque sui ipsius notitia discitur.

Septima caussa. universalis priscorum Patrum doctrina est. Hæc autem compendiosa via est ad omnes virtutes. Qui se ipsum novit, sibi ipsi concionatur, unde se ipso quotidie fit melior. Sed locus non sit; tempus non sit; somnus urgeat; curæ avocent, nihilominus pia hæc consuetudo non penitus intermittenda. Animi salus potior est omnibus. Quærite primum regnum Dei, & cetera omnia adjicientur vobis. *b* conscientiam quotidie ad tribunal citandam esse, Gregorius Magnus explicatissime: Electorum est, inquit, actus suos quotidie ab ipso cogitationis fonte discutere. Illustre illud Augustini monitum, sæpiusque decantatum? quis nescit? In tribunal mentis tuæ ascende contra te, & reum te constitue ante te: noli te ponere post te, ne Deus ponat te ante te. cui addit, quod

a *Augustinus, vel quisquis est auctor. lib. de Spiritu & anima cap.* 52. b *Matth.* 6 33.

quod sequitur: Quia te non videns, placuisti tibi, displicebis & mihi & tibi; mihi cùm judicaberis, tibi cùm ardebis. Hugo Victorinus auriculam obliviosо convellens: Redi ad cor tuum, inquit, & subtiliter discute teipsum, non solùm qualis sis, verùm etiam qualis esse debeas. Ita Historicorum quidam laudarunt principes nonnullos & reges, revera non quales fuerunt, sed quales esse debuerunt. Xenophon suum depinxit Cyrum, non qualis reipsa fuerit, sed qualis esse debuerit; ita & nos cum conscientiam in jus vocamus, non solùm cogitemus quales fuerimus, sed etiam quales futuri simus: de præteritis doleamus, de futuris sanctiora statuamus. Bifrons Janus hîc imitandus qui non acta solùm sed & agenda respiciat. Ita censuerunt prisci Patres.

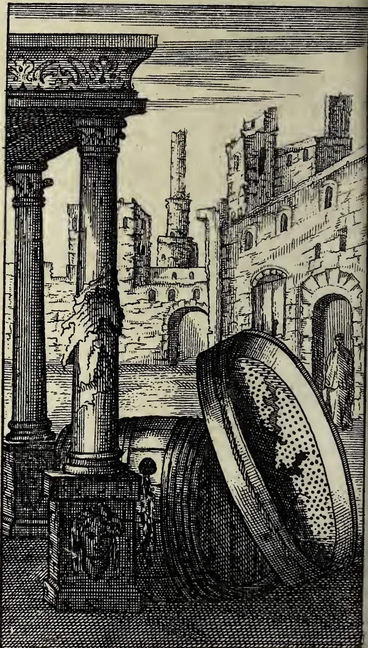
Octava caussa. Major somni tranquillitas. Qui extra periculum animi & salutis sempiternæ somnum petere, qui conscientia non palpitante sed quieta cupit se quieti tradere, prius cum domino Deo suo rationem

O suppu-

supputet, & lætus securusque ibit dormitum. Auctor de imitando Christo cor vagum erudiens: Si non continuè, inquit, vales te colligere, saltem interdum, & ad minus semel in die. *a* Quis ille obsecro, qui perpetuis curis, crebrioribus colloquiis, assiduis negotiis distentus, animum semper habeat præsentem, & qui domi suæ sit. Num ergo superflua hæc pietas est; si quis vesperi per partem Horulæ secum habitet, mores suos inspiciat, & sanctis sese desideriis armet? Hoc non solùm rationi sanæ, sed & disciplinæ Christianæ convenientissimum, semel in die secum morari posse aliquantulum: Alioqui conscientia coram Christo judice objiciet, quod Christus olim Philippo. Tanto tempore tecum sum, & non cognovisti me? O te fatuum & rerum tuarum ignarum! Ergo dum licet, inspice, cognosce, ac dirige conscientiam. Auctor, quem proximè laudavi: Gaudebis, inquit, semper vespere, si diem expendas fructuo-

a Thomas de Kemp. lib. 1. de Imit. Christi cap. 19. n. 4.

fructuosè. Vigila super te ipsum, excita teipsum, admone te ipsum, & quicquid de aliis sit, non negligas teipsum. *a* Vel ipse somnus tanto erit tranquillior & suavior, quantò conscientia pacatior fuerit & serenior.

Nona caussa. Voluminum sacrorum auctoritas hoc ipsum Conscientiæ quotidianum examen digito monstrat. Insignissimè Siracides sensu prorsus historico & genuino: Præcurre autem prior, inquit, in domum tuam, & illic avocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo aspero. *b* Inhærens sententiæ explanatio hæc est: Ante omnia tuam ipse domum ingredere, & tumultibus te subtrahe; nec lusum tibi prohibeo, sed suadeo spiritalem, ut spiritum fatigatum recrees, lustrando conscientiam & submisse te ipsum accusando. *c* Eodem digitum intendens Ezechiel: Ingredere, inquit, & includere in medio domûs tuæ, *d* conscientiæ tuæ. Bea-

a *Thomas Kemp. l. 2. de Imit. Christi cap. 6.*
b *Eccl. c. 32. v. 15.* c *Ita Emanuel Sà explicat.*
d *Ezech. c. 3. v. 24.*

to Marco memorante, Christus paralytico dixit: Vade in domum tuam. a Augustino explicante: Ingredere & scrutare conscientiam tuam. Quis enimverò nostrûm dicat? Ego Paralyticus non sum, ad me non spectat hæc jussio. Quando igitur cuivis nostrûm à Christo hoc imperatur: Vade in domum tuam. Eamus & ingrediamur domum nostram, lustremus quotidie Conscientiam nostram. Cum serus appetit vesper, cùm somnus admittendus, seipsum quilibet Christi verbis urgeat: Vade in domum tuam, vade homo, vade, vade: Tecum ipse paullulum morare, tecum habita. Beatum vitæ finem optamus omnes, propitium Christi tribunal nemo non desiderat, huc autem non est certior, nec ducit rectior via, quam Conscientiæ lustratio quotidiana. Optimas & expeditissimas cum Deo rationes colligit, qui colligit quotidie. Clementissimum sibi jure pollicetur judicem, qui judicem quotidianis conciliat obsequiis. Oraculum enim illud Pauli multò

a Marci. c. 2. v. 11.

multò certissimum est: Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. *a* Judicemus nos ipsos quotidie,& ab orbis judice nobis non male metuemus.

Decima caussa. Jobi & Davidis Hebræi Regis Illustrissimum hac in re monitum & exemplum. Disertè Jobus: Visitans, inquit, speciem tuam non peccabis *b* Qui rei familiari cupit servire & frugem facere, nunquam diu à domo absit, & quid per domum hinc inde fiat, creberrimè vestiget oculis, & *visitet.* Hîc forsan dormitur? excitet. Hîc garritur; gerrones dissipet. Hîc ab opere cessatur? labores ingerat. Hîc furtivè potatur? potatores puniat. Hîc negligenter laboratur? reprehendat & urgeat.Idem prorsus agat, qui pacatam conscientiam amat, speciem suam quam frequentissimè visitet, & non peccabit.

Hebræus Rex David maximam sanctimoniæ suæ partem nocti referat acceptam. Noctu flevit, nocte

a 1 *Cor. cap.* 11. *v.* 31, b *Iob. cap.* 5. *vers.* 24.

conſcientiam excuſſit, noctu precatus & meditatus: Lavabo, inquit, per ſingulas noctes lectum meum, lachrimis meis ſtratum meum rigabo. *a* Eam lacrimarum copiam ſtillavit oculis, ita lectulum ſuum lavit, ut Hieronymus & contextus Hebræus quod paulò ante monui, hæc verba ſtatuant: Natare faciam lectum meum. Videte obſecro, quam ſeverus ac rigidus in ſeipſum judex fuerit Princeps Sionis, David; aliquanto tempore noctes totas, poſtea majorem noctium partem pervigilavit orando & plorando. Sic autem oravit, ut orationis ardor largiſſimas ei lacrimas excuſſerit; ita ploravit, ut lectum non tantùm leviter tinxerit; ſed ita, ut lacrimis nataret, madefecit. Ardens oratio, vehemens ſanè ploratio: Hinc illæ regis ſanctiſſimi pervigiles meditationes, quarum ipſe certiſſimus teſtis: Meditatus ſum, inquit, nocte cum corde meo, & exercitabar, & ſcopebam ſpiritum meum. *b* Velut ſcopulis, inquit, raſoriis pectebam & verrebam cor meum
&

a *Pſ. 6. v. 7.* b *Pſal. 76. 7.*

& conſcientiam meam. Perinde ut mulier illa Chriſti penicillo depicta lucernam accendit, domum everrit, & perditam drachmam quæſiit: *a* ita David: Meum, inquit, animum penitiſſimè ſcrutatus ſum, ut latentem in eo veritatem reperirem. Quo autem tempore hoc ſolitus eſt facere Rex David? Mediâ nocte ſurgebam, inquit, ad confitendum nomini tuo. *b* Et nox illuminatio mea in deliciis meis. *c* Deliciæ Davidis, eſſe & agere cum Deo. Ab hoc lumine accepit lumen: Nox illum fecit videntem. Ita ſanè dixerit, qui ſeriò rationem cum Deo diſputat noctu: Nox illuminatio mea. Ad hanc lucernam ſe penitiſſimè pervidet.

En, cauſarum quàm abunde ſatis, cur factaque & dicta omnia noctu remetienda, cur omnes conſcientiæ latebræ intimique receſſus inſpiciendi. Beatus, qui vigilat quotidie ſuper cuſtodiam gregis ſui. *d* Subinde patri, qui liberos malâ diſciplinâ depravat, dicitur: Filios tuos, mi Pa-

 ter,

a *Luca* 15.8. b *Pſal.* 118. v. 62. c *Pſ.* 138. v. 11. d *Luc.* 2. v. 8.

ter, ad meliores mores ipsus erudi, ne alii hoc facere cogantur: Ita cuivis hominum dicendum; Teipsum doce, teipsum judica, teipsum puni & castiga, si à Deo puniri nolis & castigari. Non enim, quod Nahum dixit, consurget duplex tribulatio. a NequeDeus,quod Theologiæ scitum est, puniet bis in idipsum. Imò Cypriano fidejussore, nec bis in idipsum judicabit. b Verum si nosmetipsos dijudicaverimus, tantum abest ut judicandi à Deo simus, ut cum eodem Paulo aliorum etiam judices suo tempore simus constituendi. c

a *Nahum. c.1. v.9.* b *Cypr. serm. de pass. Dom.* c *1 Cor.6. v.2.*

CAPUT XV.

Conscientia bona quomodo acquirenda.

VEteri jactatur verbo: sui cuique mores fingunt fortunam. Ita Cornelius Nepos in vita Pomponii Attici: Fortunam,inquit,quisque sibi suis fingit moribus. Prout opifex, ita & opus est. à statua noſces

ſtatuarium. Prout quis ſapit, ita multum aut minus promovet. Plautus in Trinummo: Sapiens, ait, ipſe ſibi fortunam fabricat. Quod priſci de fortunâ, nos multò æquius aſſeremus de conſcientiâ. Conſcientiam quiſque ſibi ſuis fingit moribus. Qualem quis agit vitam, talem & habet Conſcientiam. Si pia eſt vita, læta hilariſque eſt Conſcientia. Si vita eſt fœda, deſes, vitioſa. Conſcientia pariter exulcerata, triſtis, & inquieta. Chriſtianus ipſe ſibi fingit conſcientiam.

Quâ verò arte fingenda ſit melior conſcientia? an non certo tractanda modo? quæſtio non erit inutilis. Nam quemadmodum Ceroplaſtæ ars callenda, qua ceram fundat; pictori qua colores miſceat, ærario fuſori qua metalla temperet: ita Chriſtiano excogitandum eſt artificium quo conſcientiam tranquillet, ac in dies perficiat. Et de hoc ipſo jam agemus.

SCRIPTURA.

Optimum eſt gratiâ ſtabilire Cor.
Hebr. 13. v. 9.

PICTURA.

Columba in aquâ limpida velut in ſpeculo cernens ſupervolantem Milvum.

DIvinus Paulus artificium tradens ſolidandæ conſcientiæ: optimum eſt, inquit, gratiâ ſtabilire cor. *a* Quo tandem modo? Non eſcis, ait, quæ nihil profuerunt ambulantibus in eis. Quod ergo firmamentum pectoris eſt? Angelorum teſtimonio. *Bona Voluntas eſt.* Hoc primum eſt artificium ſtabiliendi cordis, & conſcientiæ ad teneritudinem educandę. Porrò *Voluntas bona* in eo verſatur. ut homo non ſolùm animo velit;quęcunque agit, ad amuſſim voluntatis divinæ agere, ſed etiam conetur, & operam det, ac laborem ad hoc conferat, ut quod vult, in opus prodeat, poſſitque quovis momento dicere: Domine

a *Hebr. c.* 13. *v.* 9.

Domine tu ſcis, me ſeriò velle ſecundum ſanctiſſimam voluntatem tuam omnia facere. Inde oritur, ut homo tam Bonæ voluntatis omnes actiones ſuas quas vel leviter habet ſuſpectas, applicet ad hanc regulam: Num iſtud, & iſtud etiam, & illud quoque ad divinam voluntatem eſt? ſin aliter eſſe comperiat, flectit actionem & emendat, dum ea divinæ Voluntati exactè reſpondeat; uti fidicen tam diu fides intendit, remittitve, dum muſicæ legi adſonent. Hæc Voluntas bona quietam & verò etiam lætam ſervat conſcientiam. Abſque hac bona Voluntate varia mœroris cauſſa ſæpius ſe prodet, in homine etiam probo. Nec enim ullus tam eruditus ſui magiſter, ut ſine quotidianis nævis ſit: quos ſanè tantò clarius cernet, quantò Conſcientia purior exiſtit. Quò autem quis acutius ſuas intuetur maculas, tantò majorem inde contrahit triſtitiam & animi dejectionem. Hinc optimorum nonnunquam hominum voces illæ puſillanimes & pavidæ: Nihil proficio, in dies deterior fio, nihil emendo;

do; actum ago. Hic bona se se Voluntas ingerit, solatur, erigit hunc in modum: Tametsi non omnia, dum vivis, ad exactissimum perpendiculum facias, nec facturus sis, tu tamen tibi conscius es Bonæ Voluntatis, nunquam petulanter abjectæ. Angelorum carmen non ignoras: Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis *a* suprá, meliore loco erimus sine nævo, pares Angelis, Christo affirmante. Et erunt sicut Angeli Dei. *b* Hîc etiamnum calcamus lutum, quid mirum si pedes inquinemus, & referamus luteos. Idcirco Christus in suprema cena: Qui lotus est, inquit, non indiget, nisi ut pedes lavet. *c* Mortales sumus, & quidem fragiles admodum, atque caduci & imbecilles. Tu perge; sed ita, ut quotidie Bonam Voluntatem in te restaures. Pax tibi erit, si Bona voluntas non defuerit. Propitium semper habebis Deum, si idem semper quod DEUS vult, & tu velle fueri conatus.

Assyrius Naaman jam Lepra, qua tene-

a *Luc.* 2. *v.* 14. b *Matth.* 22. *v.* 30. c *Io.* 13. 10.

enebatur, curata, statuit omnino facere, quod juberet Deus, nec iis amplius, quibus idololatra erat obnoxius, vitiis indulgere. Bona prorsus voluntas, & tenerioris conscientiæ principium. Mox enim Naamam Elisæo stipulata manu promisit: Non faciet ultra servus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi Domino. *a* En Conscientiam strictam & teneram. Mox & Conscientiæ ambiguitates proponens: Quando ingreditur Dominus meus, inquit, templum Remmon, ut adoret, & illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re. *b* En Conscientiæ casum, ut vocant, non levem. Rex meus, inquit, cum idoli ædem ingreditur, genua submittit, ego necessariò idem facere cogor, cum mihi innitatur. Quid hîc agendum, ne Deum offendam? Vade in pace, ait Elisæus; quo dicto religionem homini exemit. Anteà Naaman conscientiæ

a 4. *Reg. cap.* 5. *v.* 17. b 4. *Reg. cap.* 5. *vers.* 18.

entiæ laxissimæ, fastuosus, idololatra, ambitiosus, impatiens, indignabundus parabat abitum momento. Jam totus alius religioni habet in æde Remmon, officii caussa se inclinare. Hanc Conscientiæ teneritudinem inducit bona Voluntas; primum arctioris Conscientiæ principium.

Alterum est, *Intentio recta*, quæ Bonæ Voluntati aliquid addit. Frequentissimum est, ut sibi quis optimum præfigat finem, nihilominus graviter impingat, & tam sibi quam aliis damno sit. Hic sæpe mœror & angor subit, vehemensque animi conturbatio: Sed suppetias veniens Conscientia & solatium instillans: En, summa fide, suggerit, optimóque animo hoc fecisti; certè neminem offendere voluisti, & tamen hoc inde natum est incendium, & pænè jam cælum minitatur ruinam. Verùm non turbetur cor tuum, Deus & ego testes sumus, quòd nequiter non egeris. Hi duo testes tibi satis sint. Dicant jam alii quicquid velint, fremant & indignentur; quatiatur Orbis,

is, ruat cælum, feriat te ac sepeliat æc ruina, modò innocentem, modò ntentionis rectæ tenacem.

Hoc sanè pacatam tranquillámue servat Conscientiam: pax aliouì nulla erit animo, nisi sit pax ista. res illi ab Oriente Dynastæ, qui Christum recens natum salutaturi enerant, tam Herodem quàm omem urbem, Hierosolyma, turbarunt. uerint forsan, qui illis dixerint: Cur on prudentiùs & circumspectiùs eistis, rebus antè certiùs exploratis? t veró conscientia eorum Intentioe recta illos præclarissimè confirnavit, & constanter cœpta urgere ussit. Hinc istæ illorum voces: *Veimus adorare eum*; quid enim nos ossumus si Rex successorem metuat, plebs novum sceptrum exhorreat; on venimus turbare Herodem, nec enimus commovere civitatem, sed enimus adorare Iudæorum Regem. Jbi est qui natus est, cujus stellam idimus? En rectissima Intentio, boiæ Voluntatis soror, & quietæ concientiæ Mater. Tum demum aninus quiescit, cúm sincere ac bona fide

de rectaque Intentione agit.

Tarsensis Paulus cùm venisset Ephesum, ut Lucas memorat, impleta est civitas tota confusione, & impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Gajo & Aristarcho, Macedonibus, comitibus Pauli. Vox facta una est omnium quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. De turba autem detraxerunt Alexandrum propellentibus eum Iudæis. a Seditio horribilis. Hîc Paulo quis objecerit: Quid agis, Paule? hoc urbis ingressu seditionem concitas. Cautiùs ac prudentius oportuisset hoc negotium aggredi. Cui Paulus jure responderit; Deus & Conscientia mea testimonium mihi dant de recta, quam huc attuli, Intentione; non veni turbas concitaturus, sed disciplinas Christianas traditurus. Recta pro me loquatur intentio.

Errores ejuscemodi crebriores sunt, in quibus septemplicis clypei loco est recta intentio, quæ una & sola Conscientiam reddit pacatam.

Tertium est. *Beneficiorum divino-*

a *Actor. c. 19. v. 29. & seqq.* *rum*

am memoria. Sed dixerit aliquis, uis tam assiduè alligetur Intentioni ectæ? Memor divinæ beneficeniæ. In promptu sit semper Catalous, primò quidem communium, den & singularium beneficiorum. Diat quisque sibi: Quid si natus fores n Turciâ, aut inter Japones vel Sienses? quàm tu miser esses, ac deploandus? nunc verò non tantum hono es, & homo liber, sed Christianus, ed Catholicus. Adde jam singulaia Dei beneficia, vitam singulis monentis non solùm servatam, sed inuper è tantis tamque crebris peiculis, non corporis tantùm sed & nimi liberatam. Deinde quantum bónorum dedit corpori, quod multis nillibus non dedit, victum copioum, amictum lautum! quantum anino gratiarum & donorum contulit? Non fecit taliter omnino nationi. Et nunquid saltem in die semel gratias ages de tantâ beneficiorum copia. Nimis hoc barbarum & planè impium est, nec semel quidem in die nemorem sese ac gratum Deo sistere. Certe qui uno, aut pluribus horum

destituti sunt beneficiis, non semel, sed sæpius interdiu suam cum gemitu indigentiam testantur. Quanto magis meminisse deceret suæ felicitatis tam largiter donatum?

Novimus qua ratione vates Hebræus Nathan Conscientiam regis Davidis adulterio ac cæde conspurcatam, divinorum beneficiorum memoria expiaverit, hunc in modum: Hæc dicit Dominus Deus Israël, ego unxi te in regem. Memento domine mi Rex, te juvenem pastoritium & opilionem fuisse, nunc esse regem, qui pro vili tugurio instructissimum palatium; pro pileo stramineo coronam auream; pro pedo ligneo sceptrum gemmatum acceperis; pro rusticana sponsa Domini tui conjuges; Et si parva sunt ista, adjiciam tibi multò majora. *a* Quare ergo contempsisti verbum Domini, ut faceres malum in conspectu meo? animi prorsus ingrati argumentum exhibuisti. Asperior hic pressus ita perculit regem, ut deinceps conscientiam accuratissimè coluerit, benefico Numini mirè gratus:

a 2. *Reg.* c. 12. v. 8.

gratus: Hinc illæ voces: Misericordias Domini in æternum cantabo, in generationem & generationem. a

Quartum; *Libertas Sancta.* Sapiens Periander interrogatus quid esset libertas? Recta, inquit, Conscientia. Perinde ac si diceret; effectus ab illâ caussa. Porrò ad libertatem spectat, uti Bernardus arbitratur, habere peccati odium, & mundi contemtum. b Sunt qui peccatum oderint, sed nondum contemnant Mundum. Agere in Mundo, & Mundum contemnere, negotium difficile. Sed bono animo, contemptus iste sic accipiendus est, ut animus humanus suam non ignoret libertatem, nec ab ullo mortalium ita pendeat ut eo subtracto vitam censeat intolerabilem. Homines animi pusilli rationes nobiscum ipsi nonnunquam ita putamus: Si Patronus iste me deserat, si favor illius me destituat, si negotium istud non succedat, si mea me expectatio fallat, actum est, perii.

Quid, ais, homo timide? nequaquam ita ratiocinandum. Nam etsi

a *Ps.88.v.1.* b *Bern.de inter.domo.c.11.*

amici deserant, spes fallat, vota illudant, Mundus totus decipiat, omnia sinistrè cadant, neutiquam abjiciendus est animus. Etiamnum Deus gubernat, & singula vitæ momenta suis dispensat nutibus, á quo tantò plus auxilii sperandum, quantò minus ab hominibus potest expectari. In his omnibus liber sit animus qui bonâ sese tueatur Conscientia.

Christus discipulis trepidantibus animos addens: Confidite, inquit, ego vici Mundum. *a* Jam domitus, jam vinctus, jam prostratus est, jam jacet; vos calces in illum elidite, nec opus machinis robustioribus. Contemptu Mundus optimè triumphatur. Nec enim nocere potest nisi nocumentum amantibus. Eximiè Augustinus hanc animi libertatem commendans: Quid mihi prodest, inquit, si me continuis laudibus totus Mundus attollat, si Conscientiam mordat veritas criminis? Nec malam Conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat opprobrium conviciantis. *b* Hac

a *Io.c.* 16. b *Aug. tom.*7. *contra litteras Petiliani Donatistæ c.*7. *mihi pag* 127.

cap. 4.

Hac animi libertate Conſcientia bona incredibiliter juvatur. Nec enim curat homo erecti ſpiritûs ſe fatuum cenſeri, imò ipſe ſe talem in plurimis cenſet, interim ſapiens & liber eſt, cum judiciorum ejuſcemodi & ſermunculorum poſſit eſſe contemptor.

Noſtro Ævo Londini in Angliâ, primarius ludi moderator, qui Sebaſtianus audiit, comœdiam dedit ſpectante Reginâ Eliſabetha. Miro plauſu excepta eſt actio: Juſſus ergo gratiæ aliquid ſibi poſtulare. Quibus ille: Regiæ liberalitati, ait, gratias ago maximas, nec alio quam libertate Conſcientiæ donari velim, quo mihi liceat religionem Catholicam impunè ſequi, ac profiteri.

Enimverò Conſcientia, non carnis, ſed Spiritûs libertate gaudet. Suavis quidem eſt libertas carnis, ſed letalis. Hæc diſciplinam odit, frenos excutit, imperia ſpernit, ad libitum agit omnia. Jucunda eſt hæc libertas, ſed peſſima. Ea ſectanda eſt, quâ libertate nos Chriſtus liberavit. a

a *Gal. cap.* 4.

Jam á *Circumcisionis* austerâ lege, & ab aliquot centuriis veterum præceptorum sumus liberi, & gratiis quam plurimis dotati. Sufficiat nobis hæc libertas. Illa quæ carnem ab obsequiis & servitiis liberat, servitus est deterrima. Erectæ mentis libertatem amat Conscientia.

Quintum Conscientiæ bonæ adjumentum; *Celestium explorator Spiritus.* Cum populus Hebræus ex Ægypto jam liber per vastissimam solitudinem iter converteret ad terras fertiliores, Dux populi Moses exploratores misit, per meridianam plagam, ut considerarent terram & terræ incolas, num pauci numero an multi; fortes an infirmi; ipsa terra, bona an mala; urbes quales, muratæ an absque muris; humus pinguis an sterilis; nemorosa an absque arboribus. Cum illuc pervenissent exploraverunt terram undequaque; delati demum eo itinere in Hebron ad torrentem Botri, ubi absciderunt palmitem cum uva sua, quam viri duo portaverunt in vecte. Ita omni regione lustratâ redierunt ad Mosen,

dixe-

dixeruntque: Venimus in terram ad quam misisti nos, quæ revera fluit lacte & melle, ut ex his fructibus cognosci potest. At verò Iosue & Caleb, qui & ipsi lustraverant, terra, inquiunt, quam circuivimus, valdè bona est. Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem. Dominus nobiscum est, nolite metuere. Ita omnino Spiritus, quem cælestium exploratorem hîc appellamus, mittendus est in altum, ut beatorum cęlitum regionem omnem consideret, voluptates expendat, delitias investiget, nectar & Ambrosiam gustet, destinatum sibi locum perquirat, cælum omne perambulet, rerum futurarum ac cælestium sit explorator, in sui ac conscientiæ bonum. Ita Bernardus ad hoc iter nos erudiens, Spiritus, inquit, à terrenis aversus ascendat ac visitet supernas sedes, currat per plateas supernæ Sion, audiat melos Angelorum, commendet se omnibus. *a* Ita Spiritus cæli peregrinator, tam visa quam au-

 dita

a Bern. de int. domo c. 12.

dita in cælo recenseat conscientiæ.

Verum ad cæleste hoc iter maximè idoneus est Spiritus sui notitiâ imbutus. Clarevallensis Doctor iterum monens: Frustra, inquit, cordis oculum erigit ad videndum Deum, qui nondum idoneus est ad videndum seipsum: prius enim necesse est, ut cognoscas invisibilia Spiritus tui, quàm possis esse idoneus ad cognoscenda invisibilia Dei. Et si non potes cognoscere te, non præsumas apprehendere ea, quæ sunt supra te. *a*

Hoc itaque Conscientiam puram incredibiliter exhilarat, animo frequentius in cælum ire. Et obsecro, Christiani, quis nostrûm seriò possit esse tristis, si bonam habeat Conscientiam, & mente sæpius ad cælum conficit viam! Hebræi exploratoris Calebi verbis hîc utor: Ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. *b* Ascendamus animo, dum sequi liceat & corpori. Ascendamus in regionem viventium. Hanc viam nobis nulla inter-

a *Ibidem.* b *Num. c.* 13. *v.* 31.

interclu ſerit calamitas. Aſcendendo non fatigabimur. Tamen ſunt, qui deambulationibus ita impenſè oblectantur, ut eos magis aurâ quam cibo victitare putes: malunt enim eduliis genium ſuum, quam corpus aſſuetis excurſibus fraudare; ſæpe ad ſecundam, non raro poſt ſublatam illam etiam menſam rure primùm revertentes. Quid ni ſuæ ſint etiam nobiliſſimo animo, tam arctè, tamque miſerè habitanti decentes evagationes? quid nî quotidianæ, quid nî horariæ? cum & magis expeditæ ſint illis corporeis, minuſque laborioſæ; & quod caput eſt, plus quam dici poſſit, quæſtuoſæ ac ſalutares. Animus ad ardua & excelſa non anhelat, neque laſſatur locorum intervallis. Non enim movetur anima pedibus ait Auguſtinus ſed affectibus. *a* Excurramus, exploremus.

a *Aug. tr.48. in Ioan. circa initium.*

CAPUT XVI.

Signa Conscientiæ bonæ, sive purgatæ.

DIalis Flamen religionibus obstrictus porrum non solùm non edebat, sed nec quidem tangebat. Mysterii, dices, an valetudinis caussa? utriusque; maximè mysterii. Porrum inflat, fumos in caput submittit, lacrimas ciet, oculis pernitiosum, nonnunquam & vitæ. Plinius enim Major de porri succo commemorans: Fama est, inquit, quod Tiberius vocarit Melam Equitem reum ex procuratione, is in summâ desperatione porri succum ad trium denariorum argenteorum pondus hausit, & confestim expiravit sine cruciatu. a Quando igitur sacerdotis est, tam oculis quam intelligentiâ valere, porrum sacrificulis illis vitandum fuit.

Christianorum Deus, Rex summus maximam Sacerdotum suorum curam gerens: Quia tu scientiam repu-

a *Plin. l.19. Nat. hist. c. 6. post med.*

repulisti, ait, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi. a

Nobilissima est scientia, quam Deus poscit ab omnibus; Majores nostri cordis Scientiam, aut conscientiam dixere. Hæc officio suo rectissimè functa creditur, cùm seipsum quis nosse incipit. Porrum appelles mortalem hominum vitam, miseriis plenissimam, lacrimis uberrimam. Ista ut Gregorius affirmat, á dilectoribus suis non sine luctu agitur, & tamen cum lacrimis amatur. Vbi ergo porrum hoc in delitiis habetur, ubi vita hæc lachrimosa diligitur, hîc oculi fluentes & ægri, hîc nulla sui notitia, hîc vera deest cordis scientia. Qui autem hoc porri edulium cautè fugiunt, acutioris visûs argumentum edunt. Ita hîc ad signa tam bonæ quam malæ conscientiæ monstranda progredimur. Et hoc quidem capite sex signa conscientiæ sub aspectum subjiciemus.

a *Os. cap. 4. vers. 6.*

SCRI-

SCRIPTURA.

Gloria nostra hæc est, testimonium Conscientiæ nostræ 2. Cor. 1. vers. 12.

PICTURA.

Quidam ingeniculans, cujus vultus non cernitur, ante se Christum habet in botro crucifixum, dextrâ tenet facem, sinistrâ cranium spinis coronatum. Ad pedes sphæra, dextra chelys, lævâ liber apertus.

PRimum Bonæ Conscientiæ signum *Circumspectio* quam fax ardens indicat. In sacris voluminibus, homines cautæ ac teneræ Conscientiæ vocantur *Timorati.* Ita Beatus Lucas de Simeone sene Christum amplexante: Et homo iste justus, inquit, & timoratus, expectans consolationem Israël, & Spiritus Sanctus erat cum eo. *a* Idem beatissimus Lucas humani Angeli justa funebria describens: Curaverunt, inquit, Stephanum viri timorati. *b* Optimus Pauli magister Ana-

a *Luc.c.2.v.25.* b *Act.c.8 v.2.*

Ananias, vir timoratus, ab eodem Lucâ nominatur. Conſcientia cauteriata & ſurda hoc titulo gaudere non poteſt, nec enim circumſpectè aut verecunde agit, ſed ſeipſam incitans: Audeamus hoc, inquit, & rem in caſum demus, quid obſit? Hanc proter viam notans Salomon: ſapiens, inquit timet & declinat á malo; ſtultus tranſilit & confidit. *a* Homo præfractus & audax amuſſim excutit, nequitias comminiſcitur, liberè delinquit abſque metu, & veluti equus cæcus in foſſas præcipitat, nec ante deliberat, caſurus, an non caſurus ſit, ſed in vetitum ruit, prout dictat impetus periculorum & exitii contemptor. At veró ſapiens flectit impetum á flagitio, cautè ac circumſpectè incedit necubi cadat. Bona conſcientia eſt timorata, nec periculum amat, ſuſpenſo graditur pede. Ejus circumſpectionis reverâ Paulus: Nihil, inquit, mihi conſcius ſum, ſed non in hoc juſtificatus ſum. *b* Etſi purum me à flagitiis exiſtimem, non continuò tamen ſanctimoniam mihi vindi-

a *Prov.* 14. *v.* 15. b 1. *Cor. c.* 4. *v.* 4.

vindico. Hæret formido latentium nævorum. Hinc cautelæ sanctiores.

Alterum bonæ Conscientiæ signum, *Geminata fiducia*, quam Christus ad botrum fixus adumbrat. Ad eam Joannes Apostolus Christianos erigens: Charissimi, ait, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus; & quidquid petierimus, accipiemus ab eo. a In homine bonæ ac animosæ conscientiæ duplex, in aliis quasi simplex consurgit: nec enim in iis solùm quæ ad Deum spectant, sed etiam in rebus humanis quibuscunque tantam Conscientia suggerit fiduciam, ut suum quis hostem eligat in judicem.

Cato Major, quod Valerius narrat, aliquoties dicto die in jus vocatus, caussam nunquam non obtinuit. In eam demum fiduciam à suâmet innocentia est erectus, ut cum denuo ad tribunal in judicium publicè vocaretur. T. Gracchum, pro judice postularet, quem constabat capitalem esse hostem Catonis. Fiducia ingens! sed sanctior erit ea, si quis Christiani san-

a *Ioan. cap. 3. v. 21.*

nguinis Christi verbis seriò se tueri
ossit ac dicere suismet hostibus:
Quis ex vobis arguet me de pecca-
o? *a* Vos quidem quotidie actiones
neas omnes ex insidiis arbitramini.
ed enim si quid habetis dicere, vos
sos statuo judices, audacter dicite,
on est quod parcatis huic capiti.
os mihi esse inimicissimos vestra
obis Conscientia dicet: Sed effun-
ite fel quod collegistis, hoc imbre
on terrebitis innocentem. Hac tali
ducia Paulus assiduè nixus, præci-
ue cum à Tribuno Iudæis sistere-
ur: Viri Fratres, ajebat, ego omni
onscientia bona conversatus sum
nte Deum, usque in hodiernum
em. *b* Bonæ Conscientiæ signum
ducia.

Tertium, *Serenitas animi & Tran-
uillitas*, quam Mundi globus ad ho-
inis pedes abjectus significat. De
ranquillitate hac Jobus: Et scies,
quit, quòd pacem habeat taberna-
ulum tuum. *c* Serenum tibi & in-
ube fulgebit cælum, quieto licebit
esse

a *Io. cap.8. vers. 46.* b *Actor. cap. 23.*
Iob c.5. v.24.

esse intus & læto; pax enim tam alt[e] implebit pectus, ut culeum gallo, ser-pente, simiâ, cane, animantibus far-tum non sentias. Xenophon cui-dam maledicenti: Tu quidem, m[i] amice, inquit, maledicere didicisti, a ego autem conscientiâ teste, didic[i] maledicta contemnere. Hoc sedat[i] Hominis artificium est, sentire mor-sus, sed neminem remordere.

Sed illustrius tranquillissimę Con-scientię paradigma præbuit princep[s] Apostolorum Petrus. In Herodi[s] carcere attinebatur, geminis catenis vinctus, utrinque milite septus, capi-te damnandus, & altero quidem di[e] ducendus, extremo supplicio peri-mendus. Et tamen inter catenas & milites, fatali gladio jam imminent[e] dormit Petrus securissimè, tanquam postridie ad epulum saliare iturus; ipso facto exhibens, quàm verum il-lud Salomonis: Non contristabis ju-stum, quicquid ei acciderit. b Tho-mas Morus, vir summus, quaquà il-lum spectes, sententiâ mortis pro-nun-

a Du singst wie dir der Schnabel gewach-sen ist. b Prov. c. 12. v. 21.

nunciatâ theatrum ferale jam conscensurus, quia pedibus laborabat, carnificem affatus: Heus, inquit, mi vir, ascendenti manum porrige, & gressum firma; in descensu id opis non exigam. Cúmque carnifex veniam attactus peteret, & imperii faciendi: Ne tu, inquit, sollicitus sis; id autem vicem tuam doleo, quòd collum mihi sit brevius, non ita commodè feriendum. Jamque ad ictum excipiendum paratus: Ego Fratres contestor, ait, me & fidelem regi, & servum Dei, & in fide Catholica moriturum. Ita flexis genibus, ingemiscente omni populo & lacrymante cœpit precari: Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam: Psalmo ad finem recitato, alacriter surgens auream monetam spiculatori donavit, sibi ipse oculos velavit, atque sic demum lætus cervicem præbuit securi. En quam circumspecta, & confidens, quam tranquilla est bona Conscientia!

Cum eodem hoc generoso Martyre Joannes Roffensis Antistes Anglus supplicium dedit nocte ante

Q dicm

diem supplicii proximâ suavissimè dormivit in multam lucem, lac mane petiit in jentaculum. Jam ducendus canere cæpit: Te Deum laudamus, Te Dominum confitemur. Ita lætus ac hilaris supremæ necessitati sese attemperavit. Vtrumque hunc tam eruditum quam sanctum virum ad Gemonias has scalas, in lugubre theatrum illud perduxit Conscientiæ libertas: si imperiis regiis, sed iniquis voluissent subscribere, vixissent.

Ita prorsus Conscientiæ probæ serenitas nullis adversorum turbinibus obnoxia, sed nec morte ipsâ turbatur. Hunc nostrum aërem magi & anus veneficæ, & mulieres imbrificæ, pluviarum ac tempestatum potentes, per magicum murmur imbribus & tonitru ciere possunt; tranquillæ conscientiæ serenitatem nec Saga, nec Magus, nec Pharmaceutria, nec præcantatrix, nec venefica, neque trivenefica, sed nec Diabolorum ulli turbare possunt, si homo mentis serenæ nolit.

Veteris Stoæ placitum fuit: Agnata, & quasi soboles virtutis est, gau-

gaudium & serenitas mentis. a

Quartum est, *Modesta mentis securitas*, quam cranium spinis redimitum repræsentat. Discipuli Christi inter procellas & fluctus maris adverso vento navigantes, supremum sibi periculum imminere atque agi de vitâ censuerunt: at Christus securissimè dormivit, quo conscientiæ securitatem inter grandines, tonitrua, turbines, fulmina expressit. Defluat cælum, ruat Orbis universus, sua Conscientiæ puræ securitas non peribit. Notum illud de pulvinari, cujus emptorem sese Augustus Imperator constituit. Nam postquam audiit equitem Romanum obiisse; qui moriens ducenties H S. seu, quingenta millia Philippeorum in nominibus habuerit, & securè nihilominus dormire potuerit, pulvillum hominis sibi emi jussit Imperator, pellendis curis & somno conciliando. Ubi pia Spiritus securitas, illic pulvinar istud est, quod & argumentum est sinceræ ac candidæ conscientiæ.

a *Vide Lipsii Manuductionem ad Stoicam Philosophiam l. 3. c. 5.*

Sed illud non nesciamus, ô Christiani, Conscientiam circumspectè securam esse, uti dicere solebat Thomas Morus, qui fronte serenatâ hilarique vultu ad mortem contendit, & suas sibi exequias ivit, nihilominus psalmum pœnitentiæ scriptum, recitavit. Ita conscientia non oscitans, non negligens, non incuriosa est; curat illa rem spiritûs, non torpidè secura, sed in periculis & adversis impavida. Ita Rex David turbarum & discriminum securissimus cantat: á dextris est mihi ne commovear: propter hoc lætatum est cor meum. *a* Me suscepit dextra tua, ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam. *b* Cadent à latere tuo mille, & decem millia á dextris tuis; ad te autem non appropinquabit. *c* Ærumnosus & afflictus homo seipsum sic alloquitur: Quid angeris frustra? Nemo læditur nisi á seipso: Quis est qui tibi noceat, si bonus æmulator fueris? *d* Non est in orbe malum, nisi solum peccatum. Adversa non sunt mala, nisi malis.

a *Ps.* 15. *vers.* 8. b *Ps.* 62. *vers.* 9. c *Ps* 90. *vers.* 7. d 1. *Petr.* 3. *v.* 13.

lis. Tuam cum divinâ voluntate conjungas, & inferorum portæ non prævalebunt adversus te. O vita secura, ubi Conscientia est pura!

Quintum *Hilaritas animi & lætitiæ*, quam chelys designat. Beatissimus Paulus latrantem ferebat stomachum, corpus vestimentis malè intectum, livore & vibicibus plenum, lapidum & virgarum vestigiis insignitum tergum; siquidem ter virgis cæsus, semel lapidatus, ter naufragus hostibus & insidiatoribus vallatus, itineribus, periculis, laboribus assiduis attritus, ærumnis & afflictionibus exhaustus, quotidie pæne mortuus, nihilominus exclamat: *Superabundo gaudio.* *b* Seriòne hoc dicit, an joco? Et qui fieri potest, ut aliquis in tanta luctus & mœroris copiâ superabundet gaudiis? Respondet pius & vetus scriptor: Nemo securè gaudet, nisi bonæ Conscientiæ in se testimonium habeat: Habe bonam Conscientiam, & habebis semper lætitiam. *a* Glo-

a 2. *Corinth. cap. 7. vers.* 4. b *Thomas de Kemp. l.* 1. *de Christi imit. cap.* 20. *& l.* 2. *cap.* 6.

ria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. *a* Romanus ſapiens Annæus hanc hilaritatem animi ſæpiſſimè inculcans: Hoc, inquit, ante omnia fac mi Lucili, diſce gaudere: nolo tibi unquam deeſſe lætitiam: Volo illam tibi domi naſci; naſcitur, ſi intra teipſum ſit. Animus debet eſſe alacer, & ſuper omnia erectus. Hæc quibus vulgus delectatur, tenuem habent ac ſuperfuſoriam voluptatem. Tu ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? De te ipſo, & optimâ tui parte. *b* Prædixit Chriſtus: Et gaudium veſtrum nemo tollet á vobis: *c* Gaudium purum, durabile, liquidum, ſincerum. Gaudium quod tolli poteſt, gaudium verum non eſt. Hic obſecro, ſeipſum quivis ſuamque conſcientiam interroget: Dic ſodes, quænam illa ſunt, quæ tibi placent, quæ gaudium & voluptatem pariunt? Num pecunia? poteſt eripi. Num dignitas & grande nomen? poteſt eripi. An opulentum munus & offi-

cium?

a 2. *Cor. c.* 1. *v.* 12. b *Senecæ epiſt.* 23. c *Ioan. c.* 16.

cium? poteſt eripi. Num ſuppellex lauta, familia ampla, domus inſtructa? Hæc omnia poſſunt eripi. Num Vxor formoſa, liberi bene morati? poſſunt mori, & morientur. Num Muſica, num venationes, num pictura, num recreationes aliæ? poſſunt auferri hæc omnia, & auferentur. Hæc ergo gaudia prorſus omnia quę tolli poſſunt, gaudia vera non ſunt. Veriſſimum optimumque gaudium eſt, animi Deo ſe oblectantis, & Conſcientiæ ſuâ tranquillitate ſibi gratulantis. Quæ Chryſoſtomus confirmans: Nihil, inquit, ſuavius bonâ Conſcientiâ, bonâ ſpe. a

Sextum conſcientiæ bonæ indicium, *Amor lucis & publici* quem liber apertus connotat.

Tecta, ſuſpecta. Eſca operta b non properè laudanda.

Aliquis latet error, equo ne fidite
Teucri. c
Cautus enim metuit foveam lupus,
accipiterque,

Q 4 *Suſpe-*

a *Chryſ. tomo 5. hom. 63. mihi pag. 347.*
b Verdeckts Eſſen muß mann ſicht zu früe loben. c *Virg. 2. æneid.*

Suspectos laqueos, & opertum miluius hamum. a

Bona Conscientia nullius oculos fugit: *b* Aperto vivit, & actionum suarum testem advocat solem. Valerius candorem veterum laudans: Maximis viris, inquit, prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non erat, nec sanè ullas habebant escas, quas populi oculis subjicere erubescerent. Erant autem adeò continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus quam panis esset, *c* Certissimam hac in re Christus regulam tradens: Omnis, inquit, qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem. *d* Cur obsecro rem omnium amœnissimam habet exosam? Vt non arguantur opera ejus. Qui facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus. *e* Hinc bonæ mentis homo conscientiæ rimulas omnes aperit ei Sacerdoti, cui eam committit persanandam: Si posset, veluti librum explicatissimum propone-

a *Horat ad Quinctium l.* 1. *ep.* 16. b *Hier. epist.* 47. c *Valer. l.* 2 *c.* 1. d *Ioan. cap.* 3. *v.* 20, *& seqq.*

poneret, in quo non solùm voces sed & syllabas, & characteres, ac literulas, sed & ipsa punctula est videre.

Qua de re Seneca eximiè philosophatus: Tunc, inquit, felicem te esse judica, cum poteris in publico vivere, cum te parietes tui tegent, non abscondent; quos plerumque circumdatos nobis judicamus, non ut tutiùs vivamus, sed ut peccemus occultiùs. Rem dicam, ex qua mores æstimes nostros, vix quemquam invenies, qui possit ostio aperto vivere: janitores Conscientia nostra, non superbia opposuit. Ita vivimus, ut deprehendi sit, subitò aspici. Quid autem prodest recondere se, & hominum oculos auresque vitare? (Dei non possimus cernentis & audientis universa) Bona Conscientia turbam advocat, mala etiam in solicitudine anxia est. Si honesta sunt, quæ facis, omnes sciant; si turpia, quid refert neminem scire, cùm tu scias ò te miserum, si contemnis hunc testem![a] Livius Drusus domum habuit omnium pro-

a *Lipsius in monitis polit l.* 1.*v.*7.

prospectui patentem. Huic architectus promisit quinque talentis, seu tribus millibus Philippeorum, ita mutaturum ædes illas, ut neminis conspectui paterent. Cui Drusus; mi Magister, inquit, si quid in te artis, decem à me talenta accipe, & meas ædes ita construe, ut nullius inspecturi oculum excludant; sciant omnes, quid ego domi meæ faciam. Nimirum qui facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus. Bona Conscientia aperto vivit ostio, & turbam advocat. Ita luculentum Conscientiæ bonæ argumentum est, Lucis & publici Amor. Quisquis hæc sena in se signa, aut saltem aliqua deprehenderit, stet animo, bellè est ejus Conscientiæ. Conscientia ut ôs populi cælestis mereatur, sit Circumspecta, Confidens, Tranquilla, Secura, Hilaris, & lucis cupida.

CAPUT XVII.

Signa Conscientiæ perversæ.

PHilosophus è porticu, Diogenes dicere solebat, fieri non potest,

ut animus præsens, acer, & armatus sit, nisi sibi nullius facinoris sit conscius. Quo significabat animum fractum, languentem, perturbatum, pavidum, pusillum, malæ Conscientiæ esse supplicium. Ita prorsus est: Animus altus amplusque, magnus excelsusque & pura Conscientia, optimi sunt amici & plerumque in unâ sede morantur: quemadmodum animus æger afflictusque & læsa Conscientia sub eodem ferè tecto, in uno plerunque stabulo reperiuntur. Pavor & perturbatio Conscientiæ contaminatæ sunt signa. De istis sex signis hoc capite agendum, uti proximo actum de signis conscientiæ bonæ.

SCRIPTURA.

Arguet te malitia, & aversio tua increpabit te. Hier. c. 2. v. 19.

PICTURA.

Extincta fax super foraminoso cribro; Globus Mundi, juxta lepusculus & aviculæ; liber clausus, insidente noctuâ in virga viscata:

PRimum, inquinatæ Conscientiæ signum, *Inconsiderantia.* Deus olim de po-

de populo Hebræo maximè querebatur & sæpissime, quòd adeò incogitantes, incauti, homines nullâ cogitatione, cæci ruerent in vetitum nefas: Gens, inquit, absque consilio est, & sine prudentiâ. Vtinam saperent & intelligerent, ac novissima providerent. a Vtinam vel tandem oculos attollerent ac caperent, quam infanda sit audacia, Deum offendere, quanta peccati vel unici sit gravitas ac fœditas, quam neque geminata mors, neque inferorum cruciatus æterni unquam poterunt expiare. Ideò Alexander abbas juveni cętera bono, sed languido & desidioso in os objiciens: Si sollicitè, inquit, cogitares regnum cælorum & cruciatum æternum in cellâ tuâ, acediam non sentires. Nimirum iis otium est molestum, & horæ videntur longæ, qui annos æternos in mente non habent, & ideò diem decipere, tempus sermonibus fallere, & otium sterilissimis nugis consolari studènt. Neque mos iste, neque hoc ingenium est bonæ Conscientiæ. Habet ea semper boni sanctique

a *Deut.c.* 32.*v*.28.

ctique aliquid quod consideret. Accuratè, prudenter, cogitat atque agit omnia, & legem illam unicè observat: Prius expende, quam aude. *a* Idcircò hic idem, quem dixi, Alexander abbas seipsum identidem extimulans ad progressum: Quanta, inquiebat, erit confusio tua, cum cæteri coronabuntur, te rejecto. *b* Non ante actioni, quam cogitationi facienda subjiciens, nil antè ausus, quam præmeditatus. Considerata & circumspecta est bona conscientia, ut suprà demonstratum: inconsiderata, imprudens, & immeditata est mala conscientia.

Videte concilium in caput Christi convocatum. Cogitaverunt autem, principes Sacerdotum, inquit Ioannes, ut & Lazarum interficerent. *c* Aspicite homines cæteroqui sapientissimos, quam inconsideratè, quam stultè consultent. Lazarum cogitant interficere, ut summam Christi auctoritatem imminuant; Miraculum revocati ad vitam Lazari nec negare

nec

a Eherwegs / dann wags. b *Io. Mosch.* 142. c *Ioan.* 12. 10.

nec poterant occultare. Ergo, ajunt, interficiamus illum. Mi Deus, qualis hæc conscientia? Augustinus inconsideratam hanc atque fatuam consultationem doctissimè irridens: Videte, inquit, quid invenerunt. Lazarum interficere cogitaverunt. [a] Stulta cogitatio, & cæca sævitia! Dominus Christus, qui suscitare potuit mortuum, non posset occisum? (*An eorum nemini hoc in mentem venit?*) Quando Lazaro inferebatis necem, nunquid auferebatis Domino potestatem? Si aliud vobis videtur mortuus, aliud occisus? Ecce Dominus utrumque fecit, & Lazarum mortuum, & seipsum suscitavit occisum. [a]

Hæc autem Conscientia perversa considerare non solet, quod face adumbravimus mortuâ. Prima illius nota, signum primum est Inconsiderantia.

Alterum, *Temeritas & laxitas*, quam pertusum ac perforatum cribrum ostendit. Pravæ Conscientiæ homo in omnibus suus ipse Pontifex est, religione se liberat, legisque gra-

a *Aug. tract. 50. in Ioan. fine.*

gratiam sibi ipse facit ad lubitum. Perinde, ut Lupus, (quod Apologi narrant) qui accusatus est maximæ stragis in pecore, maximè terrâ editæ. Doluit reus, & pœnitentiam pollicitus est seriam. Decretum ergo à Curiâ: Hæc mulcta ei esto: Omni omnino pecore quod terrâ occurrerit, abstineat; si quid aquis fluvialibus expiscatus fuerit, suum habeat. Hîc infelix mæstissimas cogitationes volvens: Quid agam, ajebat ipse sibi. damnatus ad extremam pauperiem; fame pereundum erit. Dum hæc anxius secum agitat, videt porcum in lacunâ sese volutantem: Et, hæc quidem aqua, inquit, non est fluviatica, sed jura sunt amplianda. Mox porcum invasit, & suum fecit lacerando, ac devorando. Ita prorsus Conscientia laxa & perversa secum ratiocinatur: Hodie quidem esurialis dies est, sed pisces ne mihi incommodent, cautio sit; insuper & stomachus dolet: Cæno igitur, nam jura sunt amplianda. Pari modo temeraria & laxa Conscientia philosophatur: Hodie quidem dominica aut festa dies

est,

est, rem divinam & concionem frequentare lex jubet. Sed quid tum? una hirundo non facit ver, una concio neglecta, piaculum exile. Jura sunt amplianda. Euge; mea Conscientia, sic perge, ita proficimus.

Eodem modo datur exceptio. Hoc quidem quod accipio, meum non est, sed hunc hominem tam avarum, quam opulentum compilare quid flagitii est? jura sunt amplianda. Simillimum est istud lupi seu Conscientiæ pravæ vaframentum: Omnes quidem libidines sexto decalogi præcepto prohibentur, sed paulò liberiùs jocari, oculis licentiùs exspatiari, manum humaniùs extendere, quid refert? Cogitationes à teloniis immunes sunt, sive, quod alibi Vlpiani verbis diximus: Cogitationis pœnam nemo patitur. Jura, præsertim stricta, sunt amplianda. Non impar laxitas Conscientiæ est ista: Omnes quidem fastum, superbiam, superfluum corporis cultum damnamus, sed mundis uti vestibus, quid vetat? Jura sunt amplianda. Ad hunc omnino modum vacationem legis laxitas Conscientiæ sibi ipsa

per-

permittit in aliis sexcentis. Verum quidem est, ajunt, hæc legis esse verba; sed littera occidit, Spiritus vivificat. Summum jus summa injuria; nec legi nec juri contradicimus, sed jura esse amplianda contendimus: Colaphus innocenti impactus mulctam pendat, mendaci sit in præmium. Vrbana & hilaris temulentia in amicorum gratiam leges divinas non violat, jura sunt amplianda. Hujus generis innumera sunt. O mi lupe, legis & jurium observantissime, quam pulchrè leges & jura interpretatis? Lupinum hoc ingenium profectò etiam Rex David induerit, cum de solario domus regiæ in fœminam lavantem oculos conjecit, ita secum ratiocinatus: Ego quidem satis uxorum habeo, sed illa Vriæ mihi singulariter placet, hanc volo, Betsabeam amo. Quis regi vertat vitio liberiores has nuptias, hoc tale connubium? Ite, adducite illam. Hactenus Vriæ fuerit, nunc mea erit uxor.

O David, David non ita tibi amplianda sunt jura; leges divinæ non ita largiter explicandæ; nec reges

quidem ſeipſos religione excipiant. Hæc nimia Conſcientiæ & laxitas & temeritas eſt.

Tertium pravæ Conſcientiæ ſignum. *Inquies & perturbatio*, quam mundi ſphęra denotat. Homini malo non licet eſſe quieto. Aſſiduæ illum furiæ inquietant, exercent, vexant. Minatur olim Hieremias vates: Arguet te, inquit, malitia tua, & averſio tua increpabit te. *a* Certiſſimum, quod ſuprà diximus, malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit. *b* Non minus eleganter ac venuſtè Arbiter: Dii Deæque, ait, quàm malè eſt, extra legem viventibus! quicquid meruerunt, ſemper expectant. *c* Nec aliter nos erudiunt ſacri codices noſtri; & cauſam reddit ſapientiæ liber his verbis: Semper enim præſumit ſæva, perturbata Conſcientia. *d* Qui ſe ipſum alicubi includit, clamat, tundit, pulſat dum liberetur: Ita is quem vinxit Conſcientia, non quieſcit, dum vinculis illis eximatur.

Hoc

a *Hierem. c.2. v.19.* b *Seneca epiſt.* 81. c *Satyricon Arbitri.* d *Sap.c.17.v.11.*

Hoc Tullius perspicacissimè advertens: sua quemque fraus, inquit, suum scelus, suum facinus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furiæ, hæ faces, hæ flammæ. *a* Virgas & flagra sibi colligat homo improbus, quibus cædatur. Inquietissimam hanc Conscientiæ perturbationem Hieremias vaticinatus: servietis, inquit, ibi Diis alienis die ac nocte qui non dabunt vobis requiem. *b* Dii prorsus alieni, affectus vitiosi. Pax nulla est, ubi talium Deorum multitudo imperat.

Quartum pravæ Conscientiæ signum *Pavor & trepidatio* quam lepusculus vel levissimo strepitu territus adumbrat. Nil certè timidius malâ conscientiâ. Notum Mauritii Cæsaris dictum de Phocâ milite: Si timidus est, homicida est. Quod Nicetas Choniates scitè confirmans: Timida res est, inquit, improbitas, ac suopte testimonio convincitur, & arguente Conscientià nil boni expectat. Suam ipsius umbram exhorret homo

a *Cicero orat. in Pisonem.* b *Hier. cap.* 16. *vers.* 13.

inquinatæ conscientiæ. E vobis quæro, trisæclisenes; audistisne unquam, folii ab arbore lapsu, vulneratum hominis caput? Et tamen folium volans Conscientiam malam exterret, quemadmodum suis prædixit Moses, dabo pavorem in cordibus eorum. Terrebit eos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium; cadent nullo persequente. *a*

GenefeosHistoria deCaino refert; PosuitqueDominus in Cain signum. Quærunt hîc docti: qualenam hoc signum fuerit: Rabbini veteres ajunt fuisse canem semper præcurrentem, qui veluti præconis loco diceret: Carnifex & morticinorum tribunus est Cain; Fratrem occidit. Alii frontem stellantem,& Cainum fuisse stigmaticum censent. Alii severiorem & tristiorem vultum seu vultuosam tristitiam, id extitisse signi censent: Plerumque omnes totius corporis tremorem designari, & Cainum ut populum nigrum tremuisse censent. Hinc ille de se ipso timidissimè;Omnis, inquit, qui invenerit me, occidet

a *Levit.c.26.v.36.*

det me. *a* Mi Deus, in toto terrarum Orbe nullus præter ipsum & parentes fuit, quem ergo timet? seipsum suamque umbram. Hoc nempe sollennissimum est peccato, peccantis auriculæ tintinnabulum aut nolam appendere, quæ usque, & usque tinniat, & hominem nonnunquam adigat pæne ad insaniam. Ideò si roges Chrysostomum, quid sit peccatum? Constanter dicet: Peccatum est spontanea insania, voluntarius dæmon.

Ergo Conscientiæ malæ, ut Tertullianus loquitur, comes perpetuus est pavor. Nullum enim maleficium sine formidine est. quia nec sine Conscientia sui. Non minus Christianè quam sapienter dixit Annæus Philosophus: Potest nocenti contingere ut lateat, latendi fides non potest. Quia latendi etiamsi felicitatem habent, fiduciam non habent. Quia tuta scelera esse possunt, secura non possunt. *b* proprium ergo est nocentium, trepidare.

Ægyptiis in more positum fuit, eum parentem, qui filium occidisset,

a *Gen. c.4. v.15.* b *Seneca ep.97.*

cogere ut triduo necati à se filii cadaver aspiceret. Levis mulcta, sed supplicium grande parenti. Rea Conscientia suum mortuum, delictum scilicet suum, assiduè cogitur aspicere, dum mortuus revocetur ad vitam. Hebræus Rex clamat: Peccatum meum contra me est semper. *a* Ejus non possum oblivisci quod feci; Antigrapheum & antagonistam meum conscientiam meam, semper in oculis fero. Odi quod feci; in amaritudinem transiit quod credebam esse voluptatem. Fel esse merissimum deprehendo, quod Hyblæum mel judicabam.

Quintum malæ Conscientiæ signum *Angustiæ & afflictio* quam aviculæ visco hærentes repræsentant. Clarissimè beatus Paulus: Tribulatio, inquit, & angustia in omnem animam hominis operantis malum; gloria autem & honor & pax omni operanti bonum. *b* Homo vitiis assuetus eò devenit, ut Deum cum suâ conscientiâ, non verò suam conscientiam cum Deo velit esse conformem:

a *Ps.50.* b *Rom.c.2.v.9.*

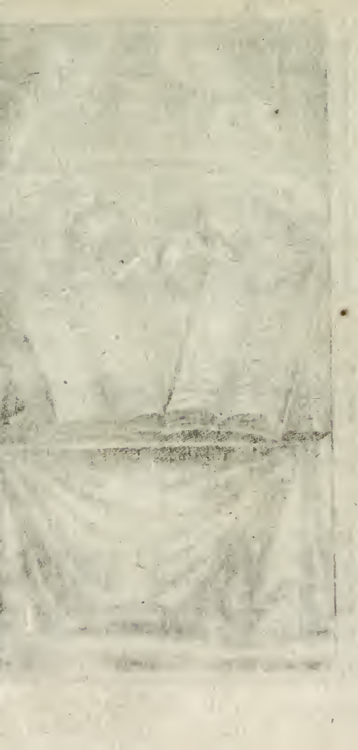
nem: Cuperet sanè pulchrum videri Deo, quicquid sibi suæque pravæ conscientiæ pulchrum est: Existimasti iniquè quod ero tui similis. a

Absurdorum absurdissimum sit, si in editâ turri curator horologii cupiat solem respondere suo horologio, non autem horologium suum soli: perversa res est, & ordo planè præposterus. Contrarium fiat. Protoplasti homines existimarunt severius illud edictum, de arbore scientiæ Boni & Mali non libanda, vel abrogandum, vel certè mitigandum, ideò pomum formosissimum liberius decerptum avidis dentibus non negarunt. Ah, miseri! carò nimium stetit unicus hic morsus, & impendio voluptas neutiquam respondit. Mox tribulatio & angustia, mala simul omnia catervatim in gentem humanam irruerunt. Vix enim infixus pomo morsus, continuó erubescunt; tegunt, fugiunt, pudent, dolent, nollent factum. Hanc illis angustiam & tribulationem læsa conscientia peperit. Verè spontanea insania, voluntarius dæmon est peccatum.

a Ps. 49. v. 12.

Horrendum illud, quod Regum fasti commemorant. Sennacherib homo blasphemus, qui Regem Ezechiam Regum optimum in angustias adduxit, & immenso exercitu depressum ivit, mox ipse nimium quantum depressus, sicam corpori suo excepit, quam in alium exacuit. Nam ubi deleto exercitu suo salutem fugâ infami quæsiit, domumque rediit, à suismet filiis duobus interfectus est. Cùm adoraret in templo Nesroch Deum suum, ait scriptura: Adramelech & Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum. a En Nemesin Conscientiæ pessimæ atrociter insultantem! Filii jugularunt Patrem, & in ipso quidem templo, quod hominibus facinorosissimis asylum est, & in ipso idololatriæ scelere; (*Dum adoraret*) Commissâ cæde fugerunt filii, ut aliqua inter patrem & filios esset communicatio calamitatis. Ita peccatum vindicatum peccato. Quod Paulus epistolis luculenter docuit. Qui, ubi Timotheo suo præcepisset:

a 4. *Reg. c. 19. v. 27. fine.*

fol. 164

cepisset: Milites bonam militiam, habens fidem & bonam Conscientiam, addit: quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt. Ex quibus est Hymenæus & Alexander, quos tradidi satanæ. *a* Et à Societate piorum repuli. En neglectus conscientiæ proximus est gradus ad secessionem & transfugium. Quapropter nemo miretur, si aliquem à religione turpiter defecisse audiat: Indaganti caussam constabit, prius conscientiam quam fidem ab illo desertore repudiatam aut neglectam. Nam ubi quis incipit non ampliùs cælum, non inferos, non hominum novissima, sed carnalia, sed luparum formas, & pudenda spectacula meditari; ô salve, & vale, mi homo! conscientiæ neglectum comitabitur religionis propudium: jam antigraphei tui contemtor es, brevi fœdifragus eris, & transfuga. Naufragabis à fide, navigium tuum impingens ad scopulum. Conscientiæ neglectus est certus morum & sæpe religionis scopulus. Qualia naufragia! Hinc

a 1 *Tim.* 1. *v.* 19.

anguſtia & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum.

Sextum malæ Conſcientiæ ſignum, *Odium lucis & publici*, quod Noctua libro clauſo inſidens ſignificat. Nequitia tenebras amat; Bona conſcientia prodire vult & conſpici. Diximus: Omnis qui malè agit, odit lucem, ut non arguantur opera ejus. Bona conſcientia neminem rejicit inſpectorem, nullum fugit judicem, omnes ſui arbitros admittit: Conſcientia mala tam inſpectores, quam arbitros & judices formidat.

Si cadaver venuſtatis aliquid aut gratiæ haberet, non ita ſtudiosè totum tegeretur. Vix homo expirat, mox ſtrophio velatur vultus. Quid ita obſecro? Quia plurimum mutatus ab illo, jam pallet, livet, terret, venuſtatem omnem exuit. Ita prorſus, quia Conſcientiæ perverſæ conſilia & facta ſunt mortua, ideô illa Strophiolo candido velat, panno tegit Holoſerico. Quid Theſauri ſub hoc involucro? Fœtens mortuus.

Job princeps Huſtæus, optimæ conſcientiæ, obtrectatoribus ſuis inſultans:

fultans: Si abſcondi, ait, quaſi homo peccatum meum, & celavi in ſinu meo iniquitatem meam. a Dicti Chryſoſtomus intrepres: Rectè factorum, inquit, nullum teſtem quærebat, erratorum cunctos eſſe conſcios optabat ſciens peccata confeſſione deleri, ideò noxas confeſſus publicè. Sed nec aliter rex Sionis David: Injuſtitiam meam, inquit, non abſcondi. Dixi, confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino. Illo ævo genus fuerat publicæ confeſſionis, oblatio pro peccatis. Hinc vitio datum Abſcondere, diſſimulare, nec erroris nec doloris indicium monſtrare. Rex impius Saul dolenti ſimilis, ſed longè aliter quam David: Peccavi, ait. Optimam hanc vocem peſſimè corrupit iis, quæ addidit: Sed nunc honora me coram ſenioribus populi mei. Se peccaſſe non negat, ſed videri talis recuſat. Abſcondi & diſſimulari vult, quæ deliquerat. Signum evidens Conſcientiæ non leviter inquinatæ. Hæc etenim cùm ſit inconſiderata, temeraria, &

a *Iob. c.* 31. *v.* 33.

& in vitia flecti cerea, non sustinet lucem, consiliorum suorum arbitram: Tenebras & noctem pro tegumento habet.

Caput XVIII.

Bonæ Conscientiæ multiplex fructus.

Mirabiles sanè lectos & lecticas in Brasilia reperio, si fides historiæ recenti. Cùm enim Brasili nocentibus ac venenatis animalibus abundent, lecti vicem suspendunt rete, quod terram non contingat, in hoc dormituri decumbunt, admittuntque somnum sic in aëre suspensi. Hoc eorum lectus pensilis & lectica. Ita nullis expositi sunt virulentis bestiolis, & molliùs cubant, quam quorum somnus scamnum pro culcitra habet. Bona Conscientia non mollis solùm, sed & securus est lectulus, quamdiu quis huic indormit, tamdiu sese à pestiferis orci belluis facilè defendit. Quâ ratione Conscientia tam bona quàm mala sit noscenda, quæ utriusque sint signa, diximus, superest, ut bonæ Conscientiæ fructus &

fol. 269.

emolumenta præmissis scripturâ & picturâ exponamus.

SCRIPTURA.

Bona est substantia, cui non est peccatum in Conscientia. Eccli. c. 13. v. 30.

PICTURA.

Mensa, in qua testudo insidente citada: Speculum ad parietem pendens: scutum mensæ acclinatum: Tabulæ Mosis cum palma: Galea apta redimita lauro, & apiculæ pervolitantes eam.

PRimus bonæ Conscientiæ fructus, emolumentum primum est *Solatium in omnibus adversis maximum*, quam testudo notat. Salomonis effatum jam suprà produximus: Secura mens quasi juge convivium. Nunc opportunius explicandum. Fingamus animo convivium longè lautissimum & voluptatis summæ. Sint primò fercula multò selectissima. Æsopi patina, cerebrum Jovis, Ambrosia. &c. Sit deinde vinum dominicum, Opimia-

mianum centum annorum, Creticum, Falernum, nectar merum, quale nec suis convivis posuit Assuerus. Sint tertiò amici primæ admissionis optimi, jucundissimi. Sit quartò confabulatio multó suavissima. Nam sine hac nec cibus nec potus sapit nec amicitia. (Desit sermonis hilaritas, convivæ veluti boves muti ad præsepe stabunt.) Sit ergo tale convivium, in quo lætitia & voluptas imperet. Fieri quidem potest, ut vel negotia vel litteræ interveniant, quæ aliquid absynthii huic saliari mensæ misceant, nihilominus Modimperator: Vivamus, inquit, hilariter & arrepto poculo. Te posco, cognate; Non aufugiet, qui nos exspectat, labor; cras videbimus. Vivamus hodie. Sed ah, quantillum est illud Hodie? Summum diecula dimidia. pòst omnis illa convivalis hilaritas in plumis & pulvillis sepelitur. Quid si ea duraret hebdomadem, quid si mensem, quid si annum dimidium, quale fuit Assueri? quid si duraret annum integrum? & quidem eodem gaudii ac voluptatis tenore? semper recens & absque

ullo fastidio? At qui revera tale convivium est Conscientiæ tranquillæ. Hic cibi sunt exquisitissimi, tot honestæ actiones, tot virtutum officia peracti labores jucundi. Hic vinum est dominicum, charitas seu gratia Dei, lætificans cor hominis. Hic amicorum intimi, fidissimi, Christus & beati Angeli. Hic orationes fervidæ, amicissima sunt colloquia. Nihil hic deest, quod faciat ad sincerissimam voluptatem. Convivia illa diaria, initio famem habent & appetentiam; fastidium & nauseam in fine: incipiunt gaudiis festivissimis, sed sæpe tristissima illorum est clausula. At convivium Conscientiæ sibi semper simile est, dies noctesque durat, perpetuum est, gaudia illius finem nesciunt, juge convivium est.

Rex Ezechias mortifero morbo affectus, & tamen convivatus. Obsecro Domine memento, quæso, ait, quomodo ambulaverim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. *a* De mensa sibi regiâ non gratulatur, ex
ea

a 4 *Reg. c.* 20. *v.* 3.

ea nil ſapit, ſed bona Conſcientiâ lætatur, illius fruitur delitiis. Paulus afflictiſſimus, jamque ſemimortuus, tamen velut lautiſſimam accumbens menſam: Bonum, inquit, certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi. En tanquam temulentus loquitur, & addit: In reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die. *a* Paulus plagis opertus, ærumnis cinctus, omnibus tamen lætitiis incedit, jubilat, exſultat gaudio. Nimirum hæ ſunt cupediæ, hi miſſus delicati, hæc ſcitamenta Conſcientiæ tranquillæ; hoc Jovis cerebrum, hoc vinum regium, hoc creticum & Falernum, hic Chriſtus & Angeli epulares amici. Super omnia convivii hujus continuatio eſt, vivaciſſima beatitudinis æternæ prægustatio. Hic ſecurè agitur, hic molliter cubatur, hic ſuaviter dormitur: Huc animalculis venenatis non eſt acceſſus. Res liquet. Nec Marco Tullio id ignotum, qui de purioribus his ſolatiis mentionem injiciens: Conſcientia rectæ voluntatis, inquit,

a 2 *Tim*. *cap*, 4. *v*. 7.

inquit, maxima consolatio est rerum incommodarum. *a* seu, quod nos asserimus, solatium in omnibus adversis maximum. Juge convivium, bona Conscientia.

Alter bonæ Conscientiæ fructus: *Oraculum est in dubiis minime dubium* velut speculum, quod inspicienti manifestat ignotos nævos, oris aut frontis. Si quid olim caussarum aut litigii gravioris fuerat Hebræis, ejus decisio per Mosen ab oraculo petebatur. Quod divinæ litteræ his verbis asserunt: Omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad Tabernaculum fœderis, extra castra. *b* Hic Moses Numinis consulta, & constituta religionum petiit, & abstulit decreta super omni dubitatione, cui ipse respondere non potuit. Loquebatur enim Dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. *c* Hic facilis erat interrogatio, quia explicata fuit responsio. Tabernaculum nobis instruxit Deus conscientiam nostram,

S hic

a Cic.l.6 famil ad A. Torquatum. b *Exodi* c.3. v.. c *Exodi ib v.* 11.

hic omnium pœnè dubitationum potest fieri decisio bonâ fide & absque dolo malo. Quoties cogitatione pendulâ hæremus, anxii & incerti, quid agendum: Recurre ad tabernaculum tuum, Conscientiam tuam interroga. Multa facimus, in quibus ipsi nobis bellissimè satisfacimus, quia parum expendimus agenda, nec suâ res trutina examinamus. Recurre igitur ad tabernaculum, interroga Conscientiam. Mille millia verborum temere profundimus quotidie, & alterius damno frequentissimè: insuper etiam defendimus. Recurre ad Tabernaculum, Conscientiam interroga, an non his dictis alterum confoderis? Interroga & responsum audi, non ut Pilatus, qui quærebat, Quid est veritas. *a* & dum quærebat, sermonem abrumpebat, & foràs progressus responsum amputabat. Gravissima olim querela fuit Numinis de populo Hebræo, quem Isaias, Dei personam induens, sic arguit: os meum non interrogastis. *b* Conscientia nostra, os Dei, hoc ore nobis respondet Deus, sed

a *Io.* 18. *v.* 38. b *Is. c.* 3. *v.* 2.

d in abdito, & oraculis arcanis.

Tertius fructus, Conscientia Bona *irmamentum in prosperis est tutissi-um.* quod monstrat scutum mensæ ppositum. Fortunæ blandienti quis dat? At ubi fideliter sincera est onscientia, pes providus, si non onstanter figi, saltem tutò poni poest. Mox enim aderit Conscientia & ocumenta suggeret in hunc moum: Etiamsi hæc & hæc & hæc etiam erdas, non ideò infelix eris. Multos ctura rerum ditavit. Eruditum lurandi genus est, perdere. Omitte uestus, & tuis te necessitatibus attempera. sic non solùm miser, sed & elix esse disces. Utrumque in tuum ommodum. Utcunque res cadant. ivitias tu tuas non amittes. Quod iracidæ tutò credes affirmanti: Bona t substantia, cui non est peccatum Conscientia. *a* Quod Siracidæ onitum Bernardus pulcherrime diucens & explicans: Nihil est jucunius, inquit, nihil tutius bonâ Conientia. Premat corpus, trahat Munus, terreat Diabolus, illa erit secu-

a *Eccl. c.* 13. *v.* 30.

ra. *a Nihil ditius.* Argentum, Aurum, gemmas pretio longe ſuperat bona Conſcientia. Divitias Chriſtus ſpinas vocavit, non ſolùm quia innumeris pungunt ſollicitudinibus, ſed etiam quia ſæpius malis artibus comparantur. Cui enim Vibrans & acre pronuntiatum Hieronymi ignotum? Omnis dives, aut iniquus ipſe, aut iniqui hæres. *b* Opes igitur & divitiæ ſunt ſpinæ; nil autem ditius bonâ Conſcientiâ. Simul etiam. *Nil tutius*; Veteri poëtæ, Murus eſt aheneus; nil conſcire ſibi. In præcelſa rupe decumanos maris fluctus & mæſtiſſima naufragia tutis ſpectare licet: ita bonæ conſcientiæ homo tam iratam quam blandientem fortunam infra ſe deſpicit, ridetque ſtultas mortalium lacrymas, qui de obolo, aut de lana caprina digladiantur, & victi deplorant damnum. Ajunt baccas è cochleis margaritiferis longè terſiores ac lucidiores fieri ſub ſtercore columbino: Bona Conſcientia Margarita lucidiſſima, in rebus pro-

a Bern. de int. domo cap. 22. *b Hieron. ad Hedibiam ep.* 1.

prosperis splendet, in adversis ac turbidis splendorem non perdit, sed auget, velut exaluminatus unio. *a* Talis beatus Paulus: Confidimus, inquit, quia bonam Conscientiam habemus, in omnibus volentes bene conversari. *b* Non solum autem Conscientiâ bonâ nil ditius, nihilque tutius, sed etiam nihil jucundius, quia convivium instruit perpetuum, & quidem quale Isaias depinxit; convivium pinguium, convivium medullatorum, convivium vindemiæ defæcatæ. *c* Defæcata verè vindemia est Conscientia: non hîc vinum alienigena, non fugiens, non vappa, non exolescens, non marcidum, non acescens, sed generosum, sed meracum, sed defæcatissimum ponitur. Hîc suave prorsus est convivari.

Quartus fructus: Bona Conscientia Norma, lex & præscriptum est agendorum omnium, quod tabulæ Molis connotant. Principio scriptionis hujus diximus, nunquam licere contra

 scien-

a Wie ein lautters schöns fein Perlein.
b *Hebr. cap.* 13. *v.* 18. c *Is. cap.* 25. *v.* 6.

scientiam agere. Huic legi quam Deus pectoribus nostris inscripsit, fideliter parendum est in omnibus.

Sed objicias; Quid si erret Conscientia? Ajo; nec errantis quidem dictamini contrarium facere, permissum. Exemplo, quod dicitur, monstramus. Est cui conscientiæ lex dicat: Eo die quo Corpus Domini sumis, non licet tibi in terram expuere. Errat profectò hæc Conscientia, sed ille, qui eam habet, dum habet, obligatur, non repugnare, adeoque in terram non expuere. Sed longè rectius hic fecerit, si falsum hoc conscientiæ dictamen penitus excluserit, & ipse sibi dixerit: Nullum est peccatum, illo etiam die, quo sumpta est Eucharistia, humum despuere.

Quapropter quod nativæ huic luci ac notitiæ, huic legi domesticæ ac regulæ contrarium est, id malum & peccatum est. Quod supra sæpius, hoc ipsum hic ingerimus: Quod non est ex fide, peccatum est. *a* Ad sciathericum hoc Horologium. *b* nostræ actiones omnes sunt moderandæ, gno-

a Rom. c. 14. v. 23. b Compaß.

gnomon *a* illius ordinario progressu non errat, nisi horologium sit perturbatum, quod non adeò infrequens est. Nam Horologio huic idem nonnunquam evenit, quod paganis illis, quæ imperitus faber ferrarius aut æditimus, vel sacrista rusticanus indoctâ manu dirigit & curat. Ita certè conscientia ex se non fallax, non malesuada, non imprudens aut præcipitans, sed sæpe curatorem habet indoctissimum qui vitiosis scatet affectibus, qui se neglecto satagit in alienis. Et hinc istius horologii errores & deliria, hinc imperita Conscientiæ dictamina. In culpa est non ipsum Horologium, sed ipsius curator. Absint tot affectus pravi, & gnomon Horologii fideliter nunciabit horas, optimè monebit officii, noxas minimè dissimulabit.

Bernardus Domesticum hoc Horologium peritè gubernandum docens, Bona est, inquit, conscientia, quæ omnibus dulcis est, nulli gravis. utens amico ad gratiam, inimico ad patientiam, omnibus ad benevolen-

a Faden, Still oder Zaiger.

tiam, quibus poteſt ad beneficentiam. Bona eſt conſcientia, quæ habet in corde puritatem, in ore veritatem, in actione rectitudinem. *d*

Quintus fructus: Bona Conſcientia luculentum beatitudinis teſtimonium, quod laureata docet galea, quæ non tam ſecuritatis teſſeram, quàm cæleſtis dulcedinis argumentum exhibet, & officinam mellitiſſimæ ſuavitatis. Ante annos viginti ſigna duodecim divinæ Prædeſtinationis libro ſingulari propoſui, quem Zodiacum inſcripſi. Quod ſi duodena hæc ſigna in unicum ſint conflanda, hoc bona erit Conſcientia. Quod Bernardus apertiſſimè affirmans. Futuræ, inquit, beatitudinis nullum eſt certius teſtimonium, quam bona Conſcientia, & qui cuſtodierit illam, ſemper erit in gloriâ cum Angelis. *b* Sed eò non pertingit niſi Conſcientia, quam Bernardus omnibus dulcem, nemini gravem appellat. Sed hanc maximè conſpurcat flagitium duplex, uſitatiſſimum, quod ſubjungo;

a *Bern. l. de Conſcient. mihi pag.* 111. b *Bern. ib. mihi pag.* 1. 12. & 1099.

jungo; nempe libidinis & linguæ.

Si nullum penitus in orbe peccatum committeretur nisi linguæ, ac libidinis seu luxuriæ, cælum odisset meritissimò hunc orbem, & conspueret, propter innumeras sordes tot fœtentium Linguarum ac Libidinum. Exundat orbis hac geminâ peste. Non est qui bonum loquitur, non est usque ad unum. Num etiam addam? Non est qui animum seriò castum fovet, non est usque ad unum. O libidinem humanæ gentis extremam perniciem! O linguas gehennæ incendium atrocissimum! Quàm infinitus quotidie numerus Adulationum, blasphemiarum, detractionum, calumniarum, mendaciorum & perjuriorum in orbe acervatur? Quis contineat vocem, & non interroget? O mortales, ubi vestra est Conscientia? num ea sermones tam flagitiosos, tot pudendas libidines velut struthiocamelus ferrum, concoquere potest?

O Lingua, ô Luxuria! ô geminas gehennas, quæ quotidie innumeros deglutiunt mortales! ô voragines & barathra, quæ quavis horâ infini-

tas mergunt animas! ô abyſſos & ſine fundo foveas, quæ humanum genus dies noctesque ſorbent & hauriunt! Linguæ & Luxuriæ ignis, conſcientiam vaſtat, gehennam ditat, & in ignes præcipitat æternos. Lingua & luxuria præ aliis vitiis ſeverè ad Chriſti tribunal ventilabuntur. Diverſa in orbe hoc noſtro ſunt tribunalia; ſunt urbica & forenſia; ſunt ſacra & religioſa; ſunt oppidana & ruralia; ſunt comitialia & provincialia; ſunt regia & ſuprema; eſt Cæſareum Spirenſe. Atqui fieri poteſt, ut quis manibus aureis hæc omnia perrumpat, ſed hæreat in ultimo. Tres porrò judices præcipui ſunt, Mundus, Unuſquiſque noſtrum, & Chriſtus. Judicium Mundi fallaciſſimum, millies iterumque millies errat, & inſontes ſæpiſſimè plectit, perinde ut ſontes: contra nocentes cum præmiis, velut optimè meritos dimittit. Inſanit qui hæc Mundi judicia ſuſpicit. Non eſt, mi homo, quod tibi gratuleris, tametſi judicium Mundi cum laude ſuperaris, reſtat tibi de teipſo tuum, & Chriſti judicium. Si in tuo candi-

candidum feras calculum,& litteram faventem, æquo ſis animo & optimè ſpera, ad tribunal Chriſti te pulchrè ſtaturum. Nam prima eſt hæc ultio, ut ſupra doctus es ab Aquinate ſatyrico, quòd ſe judice nemo nocens abſolvitur. Quiſquis igitur à domeſtico ſuæ conſcientiæ tribunali abit indamnatus,vix cauſsâ cadet ad Chriſti tribunal. Siquidem è protocollo cujuſque conſcientiæ ferendum judicium.

Eſt igitur bona Conſcientia gloriæ cæleſtis fideliſſima teſſera, & luculentum beatitudinis æternæ teſtimonium. ſinu fert abditam cæli ſyngrapham, qui bonam ſemper nutrit conſcientiam.

CAPUT XIX.

Ante omnia curanda eſt Conſcientia.

CHilon Philoſophus jam ævo gravis, quod Laërtius memorat, ſe nullius ſibi conſcium ajebat, cujus pœniteret, re unicâ exceptâ. Interrogatus, quid unum illud angeret:

Ad quæ Chilon: Rogatus sum, inquit, ut arbitrum agerem inter duos litigantes amicos, eosque reducerem in concordiam. At ego ne quid contra jus fasque agerem, & uni propensius faverem quam alteri, persuasi utrique, ut quidquid esset litigii ad alium arbitrum deferrent. Ita legem non offendo, (ratiocinabar ipse mecum,) & amicos servo; Hic scrupulus angebat senem sibi ipsi occinentem. O mi Chilon, si illis parvulam hanc gratiam gratificatus fuisses, non tamen jus æquum violasses: etiamsi amicorum alter amicitiam renuntiasset, modò tu justitiæ amantior, quam popularis auræ perstitisses.

O Conscientiam, in homine non Christiano, mirè teneram! Si istud magnus aliquis Antonius, si Hilarion, aut Paphnutius dixisset, laudem non modicam tulisset. Hinc sanè liquet, quantum naturæ lumen, quod Deus pectoribus nostris indidit, adjumenti adferat, si affectibus malignis non extinguatur. Agebatur Chilon conscientiæ stimulis, non quod egisset male, sed quod melius agere negle-

glexiſſet. His talibus exemplis Deus ſuaviter monſtrat, quid poſſimus facere. ſi velimus; & unà etiam oſtendit ſæpiſſime non ſcientiam deeſſe, ſed conſcientiam, de quâ locuti hactenus multa ſatis ad captum, pauca pro thematis amplitudine. Inſtituti mei erat, mi Lector, in hoc libello, (ne cramben tibi appoſitam putares) noſcendam dare Conſcientiam: excutiendam meus te Triſmegiſtus docet.

Hîc modò ſi à te impetrem, ut tuam ipſe Conſcientiam noſſe incipias, ſatis effectum credam. Salutis principium, arcana ſua non ignorare. Sed antequam dictionem hanc omnem epilogo claudam, hoc unum moneo. *Ante omnia curandam eſſe Conſcientiam.* Moniti hujus rationem jam reddo hoc capite.

SCRIPTURA

In hoc & ipſe ſtudeo ſine offendiculo Conſcientiam habere ad Deum, & ad homines ſemper. Actor. c. 24. v. 16.

PICTURA.

Hinc incendium, hinc naufragium, media testudo sub suo fornice cum hac inscriptione: salvâ domo, salva mihi omnia.

CUrandam ante omnia esse Conscientiam caussa prima, & caussarum omnium est caussa, voluntas divina. In Jobi patientissimi tragicocomœdia Deus illustrissimâ scenâ docuit, velle se hunc prophetam, hunc nuntium, *Conscientiam*, superesse semper, & vivere. Cùm omnes Jobi facultates in Satanæ potestatem essent traditæ, Satanas impugnare Jobum sic est aggressus. Boves arabant, & juxta pascebantur asinæ: subitò irruerunt Sabæi, & omne pecus abegerunt, & custodes pecoris interfecerunt, mox nuntius pervolavit ad Jobum, qui diceret: Evasi ego solus, ut nuntiarem tibi. Nondum iste desierat loqui, cùm supervenit alius, dixitque: Ignis cælo lapsus, omnes unà oves ac opiliones consumpsit, & evasi ego solus, ut nuntiarem tibi. Sed illo adhuc loquente, venit alius qui grandi

fol. 286

grandi ore clamavit: Chaldæi divisis tribus turmis impetum fecerunt in camelos, & abegerunt illos, servos autem occiderunt, & effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Nondum ille finierat, & ecce, adest alius, qui luctuosè vociferetur: Cùm filii tui & filiæ in ædibus primogeniti Fratris convivarentur, irruit turbo & quassatam domum evertit, ita liberi tui una omnes ruina sunt sepulti, & effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. *a* Quid obsecro Deus voluit, ut unicus semper è strage grandi evaderet tristissimus nuntius? Effigies conscientiæ fuit. Vult Deus hunc prophetam, hunc nuntium, tametsi narret ingratissima, semper vivere, perpetuò superesse, ubique locorum evadere, ut suo Domino, quicquid denique nuntiandum est, nuntiet liberrimè: Etsi pecuniam omnem prædones rapiant, etsi conjugem & liberos mors tollat, etsi ædes incendium hauriat, nihilominus currat hic nuntius, adsit Conscientia, & dicat: Animos erige; non ideò tibi Deus iratus est, quando ali-
quan-

a Iob. 1.

quantulum durus est: exercet te, ut muneret te; corripit ut instruat, deprimit ut attollat; modica morula est, momentum est, quod affligit, æternum erit, quod lætificabit. Aut vertat stylum conscientia, dicatque: Hæc quæ pateris, omnino meritus es, & multò graviora. Tu igitur hanc necessitatem in rationem verte, & virtuti operare vel invitus. Deum jam sanctiùs cole. Effugi ego solus, ut hæc nuntiarem tibi. Vivat hic nuntius vivat, qui præ omnibus est audiendus. Conscientia ante omnia est curanda.

Altera caussa: Non est major interioris hominis miseria, quam miserum esse, & nescire se esse. Hic certè geminato malo miser est: malum primum est, Dei gratiam perdidisse, adeoque jam pauperrimum esse. Malum alterum est, extremam hanc egestatem suam ignorare, & divitem se credere. Christus Joannis ore severas minas jaciens: Incipiam te, inquit, evomere ex ore meo, veluti aquam, quæ nec calida nec frigida est. Quia dicis; quòd dives sum,

&

& locupletatus, & nullius egeo, & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus & nudus? Plerumque periculosissimè decumbunt, qui scire nolunt se ægrotare. Sic animo sunt miserrimi, qui suas ipsi miserias amant, quia ignorant. Horum plurimi sunt, qui graviùs quidem delinquunt, sed monente conscientiâ ingemiscunt, & facti pœnitet. Hoc quidem simplex est miseria. Alii pariter iniquè agunt, sed monentem conscientiam non audiunt, miserias suas aut oculis cæcis transeunt, aut blandis inspiciunt, & se miseros esse non credunt. Ita nec nuntius quidem cladis superest. Quis enim silente conscientiâ, suam homini nequitiam in os opprobare audebit? Is militiæ Historicorum mos est, ut cædem copiosissimam, & cladem maximam significaturi, nec nuntium quidem cladis superstitem fuisse dicant. Haud aliter homines illi qui conscientiam pænè jam suffocarunt, miserrimi sunt censendi, quia jam fidus illis nuntius deest, qui currat & cla-

T met:

a Apoc. c. 3. v. 17.

met: Effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Idcirco Christus imminens Hierosolymis exitium deplorans. Quia si cognovisses, inquit, & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. O Hierusalem, innumeris quidem flagitiis cooperta es, sed superesset etiamnum remedio locus, modò tu tuam agnosceres miseriam. Miseriarum omnium extrema est miseria; verè miserum esse, sed illud ignorare, & sibi de felicitate nescio quâ inaniter blandiri. Malè facere, supplicium meretur; malè facta non agnoscere aut defendere, gemino dignum supplicio. Hoc enim est nuntium cladis jugulare, conscientiam velle extinguere. Ante omnia igitur cura conscientiam, & quicquid perdas, hanc servare memento.

Tertia caussa Illæsa conscientia omne malum tolerabile. Rectè dixeris. Bona conscientia clypeus est adversus omne malum. Pœnæ malum intellige, non culpæ. Innocentius Pontifex, uti Nicephorus narrat, Chrysostomo variis ærumnis exagitatissimo, litteras misit hoc monito:

Vide

Vide ne plus possit adversariorum injuria, quam bona conscientia. Omnia namque sustinere debet, qui Deo primùm, deinde suæ quoque confidit conscientiæ. Ajacis clypeus septemplex intemerata Conscientia. Clypeus priscis pars magna victoriæ vel partæ vel perditæ. Clypeum abjecisse ingens dedecus erat: è bello redire sine clypeo, probrum immensum. Hinc virago Lacæna filium militiam ablegans: *Cum hoc*, ajebat, *aut in hoc redi*. Clypeus noster adversus omnem malorum turbam impenetrabilis, Conscientia macularum expers. Cum hac vivendum, moriendum.

Valerius M. celebrat. M. Cassium Scævam, centurionem admirandæ fortitudinis. (Cæsar Suævam vocat. *a*) Hic in Dyrrachio propugnando, capite, humero, fæmoréque saucius, & eruto insuper oculo scutum Imperatori exhibuit 230. telis perforatum; quo testimonio meruit millibus æris ducentis donari, & ad primipilum promoveri. Aliás ad in-

a *Iul. Cæs. de bello civili, l. 3.*

ſulam Britannicam è ſcopulo, deſertus à ſuis, tamdiu unus reſtitit ingenti hoſtium numero, donec tragulâ femur trajectus, ſaxique pondere ora contuſus, galeâ diſcuſſâ & ſcuto crebris foraminibus abſumpto, profundo ſe credere coactus eſt, ad Cæſarem enataturus: quod etiam præſtitit nihil vulneribus neque duplici loricâ impeditus. Quem Cæſar amanter exceptum cum laudare pararet; Ipſe loquentem interpellans: Da veniam, inquit, optime Imp. da veniam ignavo militi, quòd ſcutum reliquerim. Factum hoc Valerius ipſi fortitudini præferendum cenſuit. Magnus, inquit, prælio fuiſti, ô Scæva, ſed major diſciplinâ militari. a

In ſpirituali pugnâ non tantùm dedecus, ſed & damnum maximum, hoc ſcutum relinquere. Omnia igitur ſi perdas, conſcientiam ſervare memento.

Quarta cauſſa: Conſcientia eſt columna, cui omne ſpiritale ædificium innititur. Ruit columna, tota ruendo ſequitur ſtructura. Lætabantur

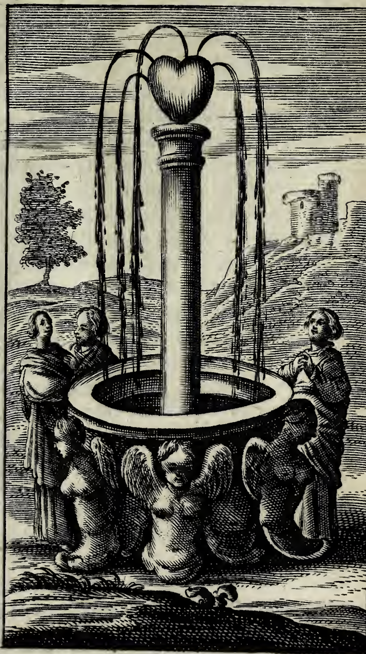
a *Valerius. l.3. c. 2.*

fol. 152.

tur Philiſtæi ſuæ poteſtatis eſſe Samſonem. In argumentum lætitiæ dies feſtos agebant, epulas inſtruebant; convivii acroama erat eductus Samſon è carcere, ut luſu cæco recrearet ſatrapas. Exoculati gradum regebat puer, cui Hebræus: Sine, inquit, ut geminas columnas, quibus ſtructura omnis imminet, tangam, quò mihi paullulum liceat reſpirare. Atqui domus virorum & feminarum refertiſſima, circiter tria millia ſpectatorum habebat, quos inter Philiſtæi quoque principes Samſonis luſum ſpectabant. Ille, exorato Deo columnam utramque, quibus tota domus nitebatur, apprehendens: ſepeliar, inquit, hac ruinâ cum Philiſtæis; quaſſatiſque vi maximâ columnis, tota domus corruit, & omnem illic multitudinem oppreſſit: multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. *a* Spiritale noſtrum ædificium, ſtructura mirabilis & longè capaciſſima, duas habet columnas, quibus omnis domus imminet, Dei gratiam, & Conſcientiam

 be-

a Iudic. c.15. v.24. & ſeqq.

bonam, sibi proximas, ruente unâ, ruit & altera; pari stant, caduntque concordiâ. Ante omnia ergo curanda Conscientia, & non deerit divina gratia. Nihil ei salvum qui læsam gerit Conscientiam. Quod Gregorius observans sedulò: Quid, ait, tibi proderit, si te omnes laudent, & Conscientia accuset? Aut quid obesse poterit, si tibi omnes derogent, & sola Conscientia defendat. *a*

Eam ob caussam Augustinus, quod supra insinuavi, Secundum Manichæum impugnans, & Conscientiæ scutum libertate maxima vibrans: senti, ait, de Augustino, quicquid libet, sola me in oculis Dei Conscientia non accuset. *b* stet columen istud, & unà stabit totum spiritûs ædificium; dejecto columine illo, quicquid incubuit molis, concidet. Ideò Bernardus cautè incedendum docens, nihil, ait, æque exasperat illius tremendi judicis Majestatem, quam peccare & securè peccare. Dejecta autem jacet hæc columna, cùm peccandi

a *Greg. hom. 6. in Ezech.* b *Aug. tomo 6. lib. contra Secund. Manich. c. 1.*

candi securitate deprimitur conscientia. Vt ergo cures animam, ante omnia cura conscientiam.

Quinta caussa: salvâ conscientiâ salva homini omnia. Erecta stet hæc quam diximus, columna, & firma erunt universa. Diogenes Cynicus cum adolescente collocutus, cùm illius vitia nonnihil tangeret, colorem duxit adolescens: Cui mox Philosophus salva res; erubuit. Vivit etiamnum in hoc homine conscientia. Nam signum conscientiæ nondum extinctę, verecundus rubor. Afflictiones in Orbe plurimæ, maximæ, diversissimæ, atque hinc querimoniæ infinitę. Est qui ad pauperiem extremam & ad saccum se detrusum ingemiscat; alius ad ima se subsellia dejectum & postremissimum se censeri queritur. Num vobis, ò viri, bona est conscientia? Benè est, salva sunt omnia. Alii charissimorum funera deplorant, alii morborum sævitiam aut diuturnitatem accusant: si inter funera & morbos bona est conscientia, salva sunt omnia. Alii negotiorum molem, & edaces curas, grande putant sup-

supplicium; alii perditos favores humanos, & amissam principum gratiam, vel morte gravius censent. Si nondum perdita sit bona conscientia, salva sunt etiamnum omnia. Alii obtrectatorum insectationes, & capitales insidias iniquissimè ferunt; alii tot adversos & acerbos casus sibi arbitrantur intolerabiles. Tolerabilia planè ac salva sunt omnia, si adhuc bona sit Conscientia.

Est qui malè se habere credat, & tamen pęnè nesciat, quâ corporis, quâ parte animi laboret. Fortassis parum sana est Conscientia? Tange, & explora, hîc ulcus, hîc vomicam invenies. Ergo nihil huic salvum est, quamdiu illi salva non est Conscientia. Non dignitates non voluptates eum verè oblectant, quem accusat & affligit Conscientia. Adversetur Orbis, & bellum in nos moveat: Quieta & salva erunt omnia, modò bona nos defendat Conscientia. Ita verè res se habet; nihil in homine sanum est, cum ægra est Conscientia: sed & contra, nec sexcenti morbi officiunt, cum rectè valet Conscientia.

Hoc

Hoc à naturâ beneficii ſerpens accepit, quomodocunque demum laceretur,& diſcerpatur, modo ſalvum & integrum conſervet caput, confectas partes non difficulter in priſtinam compagem colligit: Ita omnino ſalvum integrumque ſit hoc hominis caput, illæſa ſit conſcientia, & nulla quantumcunque damnorum ac calamitatum vis poterit nocere. Veriſſimum enim eſt Eccleſiæ priſcæ ſapiens oraculum ? Nulla nobis nocebit adverſitas, ſi nulla nobis dominetur iniquitas. *a* Salvâ Conſcientia, ſalva omnia. Conſcientia igitur ante omnia eſt curanda.

O Pilate, Pilate, quam pro conſcientia egiſti fortiter! modò egiſſes etiam tam conſtanter. Hominem inſontem cruci ſuffigere, tua recuſabat conſcientia. Optimè hoc quidem; dummodò bene cœptis inhæſiſſes; dummodò à recti ſemitâ te dimoveri paſſus non fuiſſes. Lingua tua cum conſcientiâ tua belliſſimè conſenſit: Hinc publicæ voces illæ: Nihil cauſſæ invenio in hoc homine, inno-

a *In miſta ſer. 6. poſt cineres poſt commum.*

nocens est Christus. Rectissima sententia, Romano præside digna. Synteresis tibi suggessit: Nemo insons est damnandus. Conscientia subjunxit: hic homo est insons (sciebas enim quod Iudæi eum per invidiam tradidissent) facillima erat conclusio: Ergo hic homo non est damnandus.

Hunc Syllogismum quem synteresis & Conscientia simul struxerunt, Pilatus concoquere non potuit, hinc in omnem sese partem torsit, ut conscientiam tueretur. Interim Pontifices instabant, populus repetitis vocibus clamabat, Crucifige Crucifige, Christum omnes ad crucem postulabant. Quid hic faceret judex Romanus, sanè in arcto deprehensus. Tentavit omnia ut has montis oppositi fauces angustissimas penetraret; omnem movit lapidem ut evaderet salvâ Conscientiâ. Primum ergo ivit ac redivit sæpius, & Christum innocentem coram omni populo pronuntiavit. non successit. Deinde vinctum hunc reum ad Herodem misit, ut ipse in populares suos jus diceret, Romanis in hanc rixam

non commiſſis, non ſucceſſit. Tertium ergo tentandum effugium, ſed conſcientia jam plurimùm læſâ. Inſontem Chriſtum tradidit flagellandum, ſperans illos hac ignominia mitigandos. Sed nec hoc ſucceſſit. Adhuc popularis furor ſupplicium crucis urgebat. Quartò igitur Barabbam latronem nequiſſimum compoſuit cum Chriſto, & petituris optionem fecit; liberarent, quem vellent: nihil dubitans, illos innocentem manifeſto nequam homini longè ante habituros: Nec hoc ſucceſſit. Nam univerſus populus clamavit: non hunc, ſed Barabbam. Quintus igitur tentandus exitus: Chriſtum flagellis fædiſſimè laceratum, & conduplicata ſanguinis & muricis purpura velatum ex edito probè ſpectandum monſtrat. At minus prioribus ſucceſſit; quò magis aſpiciebant, hoc magis furebant, velut tauri cruore viſo. Tandem ergo Pontius, tanquam Conſcientiæ ſuæ inſigniter ſatisfacturus, ſpectante populo lavit manus: interim eodem ore, quo Chriſtum ſæpius inſontem dixerat, jam veluti la-

latronem nocentissimum in crucem attollendum pronuntiavit.

O Pilate, non aquâ eluitur Conscientia, nec si totum illi Oceanum infundas: non aquâ, ô Præses magne, non aquâ, sed justitiâ placatur, & pœnitentiâ purgatur Conscientia. O utinam, Ponti, conscientiam defendisses constantius? Sed humanus timor, Imperatoris gratia forte perdenda, popularis furor, eparchia forsitan adimenda, tuo te statu moverunt, conscientiam rectam eripuerunt: & in miserias præcipitarunt extremas, nunquam terminandam æternum duraturas.

Exemplum enim omni æternitati sacrandum Pontius Pilatus est; qui Conscientiam suam abjecit, ut Cæsaris retineret gratiam, &, infelix utrumque perdidit. Conscientia ante opes, ante gratiam, ante honores, ante omnia fuerat curanda.

Finio cum Bernardo, qui Henricum Senonensem Archiepiscopum ad Conscientiæ culturam excitans. Duo sunt præcipuè, ait, quæ bonam reddunt Conscientiam: *Et pœnitere de*

re de malis, & abstinere à malis: Hoc est, (ut verbis beati Gregorii loquar:) Et commissa flere, & flenda non committere. Horum neutrum solum sufficit. &c. Utriusque virtutis bene conscius animus securè jam se ipsum deserat, & quodammodo perdat, ut alios lucri faciat. Cum tali conscientia nihil formidet, exemplo Hieremiæ & Ezechielis in Ægyptum vel Chaldæam cum transgressoribus captivari, & cum sancto Job frater fieri draconum & socius Struthionum.*a* Cum Mose quoque (quod gravius est) deleri de libro Dei. *b* Et cum Paulo anathema esse à Christo pro fratribus, *c* non timeat cum hujusmodi conscientia. Ipsam denique si necesse est intrare gehennam securus, medias penetrans flammas læta decantet conscientia: Et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Comparemus, si placet, Thesauros Regum & Fastigia Regnorum cum hujusmodi fiducia; nonne cuncta horum

a *Iob.* 30. 29. b *Exod.* 32. 32. c *Rom.* 9. 3. d *Psal.* 22. 4.

horum felicitas præ tanti boni divitiis miseria reputabitur? Et hanc fiduciam operatur charitas de corde puro & *Conscientia bona.* a Hactenus mellifluus Bernardus. Tu, mi optime Lector illi morem gere, & ante omnia conscientiam cura, & salva erunt omnia. vale.

a *Bern. c.* 41. *ad Henricum Archi. Senon. col.* 5.

INDEX RERUM

Co-

Bona

L.

M.

N.

O.

P.

Par

INDEX Capitum.

Cap.

APPRO-

APPROBATIO PROVINCIALIS
cum Privilegio Cæsareo.

LIbrum de Conscientia posthumum P. Hieremiæ Drexelii p. m. è nostra Societate Sacerdotis à deputatis Patribus censum probatùmque. Ego Georgius Spaiser Societatis JESU per superiorem Germaniam præpositus Provincialis facta mihi potestate ab admodum R. P. N. Generali Goswino Nickel publici juris fieri concedo. Potestatem insuper Joanni Wagner Bibliopolæ Monacensi facio, jus Cæsarei privilegii usurpandi, quo Typographis & Bibliopolis omnibus facultas adimitur, vulgatos à Societatis JESU Patribus libros citra superiorum Autorumque consensum recudendi, aut intra S. R. Imperii ac Provinciarum Sacr. Cæs. Majestatis Hæreditario jure subjectarum fines importandi. In cujus rei fidem Chirographum hoc dedi, Officii mei sigillo munitum. Landspergæ. 17. Sept. 1652.

Georgius Spaiser.